

**П. М. Лісовський
С. А. Подоляка
Ю. П. Лісовська**

СПЕЦСЛУЖБИ ДЕРЖАВ СВІТУ: ЕНТРОПІЯ, БАЛІСТИКА, ЛОГІСТИКА

Навчальний посібник

 К О Н Д О Р
Київ, 2019

УДК 341
Л11

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої Ради
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 3 від 28 листопада 2018 року)*

Рецензенти:

Рябека О.Г. — доктор філософських наук, професор;
Цимбалюк М.П. — доктор юридичних наук, професор;
Бойченко Є.Б. — доктор економічних наук, професор;
Корнієнко О.Г. — доктор технічних наук, професор.

**Л11 Лісовський П. М., Подоляка С. А., Лісовська Ю. П. Спец-
служби держав світу: ентропія, балістика, логістика : навчаль-
ний посібник. — К. : Видавничий дім «Кондор», 2019. — 212 с.**

ISBN

У навчальному посібнику розглянуто сучасні тенденції інноваційного розвитку спецслужб держав світу. Автори стверджують, що саме ентропія, балістика та логістика є важливими критеріями для формули успіху сучасних спецслужб. Прогнозовано феноменологію спецслужб як світове лідерство в якості переосмислення необхідних життєвих процесів. Це семантично розширює правове поле діяльності спецслужб як прорив у майбутнє.

Навчальний посібник розрахований на курсантів та студентів, що вивчають спеціально-правові дисципліни, а також на викладачів у сфері міжнародних відносин та міжнародного права. Посібник корисний для співробітників спецслужб.

ISBN

УДК 341

© П. М. Лісовський, С. А. Подоляка,
Ю. П. Лісовська, 2019
© Видавничий дім «Кондор», 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ЕНТРОПІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СПЕЦСЛУЖБ ДЕРЖАВ СВІТУ	5
1.1. Мудрість як ентропійна основа вивчення спецслужб держав світу: історична ретроспектива	5
1.2. Феноменологія спецслужб як світоглядний капітал мудрості	61
1.3. Категорії та ціннісно-сміслові пріоритети феноменальних рецепцій спецслужб держав світу	75
<i>Контрольні запитання</i>	87
<i>Теми рефератів</i>	87
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦСЛУЖБ ДЕРЖАВ СВІТУ	88
2.1. Правова локація в аерокосмічній розвідці та контррозвідці	88
2.2. Ентропійні процеси квантової філософії як іновативний метод у діяльності спецслужб	91
2.3. Нова концептуальна модель контррозвідувальної діяльності: український погляд	95
<i>Контрольні запитання</i>	102
<i>Теми рефератів</i>	103
РОЗДІЛ 3. ЛОГІСТИКА В ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦСЛУЖБ ДЕРЖАВ СВІТУ	104
3.1. Латентні інформаційні війни	104
3.2. Дипломатична логіка гри	119
3.3. Логістика діяльності спецслужб як антикорупційне забезпечення інфраструктури держав світу	137
<i>Контрольні запитання</i>	145
<i>Теми рефератів</i>	145
РОЗДІЛ 4. БАЛІСТИЧНИЙ ВИМІР СПЕЦСЛУЖБ СВІТОВОГО ЗНАЧЕННЯ	146
4.1. Космічна фрактальність у діяльності спецслужб	146
4.2. Повітряні Сили як балістична сфера діяльності спецслужб держав світу	154
4.3. Балістичний тренд світової політики в інформаційно-аналітичній діяльності спецслужб: Сполучені Штати та Росія	160
4.4. Перспективи нового космічного порядку	163
<i>Контрольні запитання</i>	167
<i>Теми рефератів</i>	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	168
ДОДАТКИ	178

ПЕРЕДМОВА

На тлі сучасних докорінних змін у світовому значенні актуальну роль відіграють спецслужби держав світу. З огляду на це важливими критеріями у сучасній діяльності спецслужб є ентропія, балістика та логістика. Адже в нову епоху глобалізації саме ентропія як фізична величина багатовекторної невизначеності, що характеризується такими параметрами як: температурний режим (зміна клімату), час як конструктивний та деструктивний дух, а також простір (територія, на якій застосовуються альтернативні джерела енергії) є субстанційним напрямком в іноваційній діяльності спецслужб.

При цьому варто зазначити, що балістика в діяльності спецслужб є правовою локацією, насамперед, для аерокосмічної розвідки та контррозвідки. Саме у цьому сенсі автори акцентують увагу на дисперсійному аналізі результатів моніторингу. Це становить концептуальну модель квантової філософії як самозбереження мудрості народів світу на підставі ціннісно-ментальних спостережень у космічній інформаційній системі. Для цього необхідно цілісно володіти фундаментальними знаннями в метафізичних та радіофізичних напрямках наукового пізнання, а також відповідними методами математичного моделювання. Адже така сучасна інфоглобалістика в космічній системі потребує правового врегулювання, пов'язаного із виявленням іноваційних тенденцій розвитку спецслужб різних держав світу. Це потребує якісно нового стану знаходження особи, держави та суспільства, в якому логістика спецслужб має відповідати ментально-ціннісним орієнтирам, нормативно-правовій процесуальності та культурним особливостям у духовному капіталі мудрості як таємної магічної сили Всесвіту. Саме така феноменологія спецслужб є якісно новим переосмисленням життєвих процесів (людей, фактів тощо) та якісно правовим проривом у майбутнє.

Від авторів

РОЗДІЛ 1. ЕНТРОПІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СПЕЦСЛУЖБ ДЕРЖАВ СВІТУ

1.1. Мудрість як ентропійна основа вивчення спец- служб держав світу: історична ретроспектива

Основні напрями світоглядної думки щодо діяльності спец-служб набували актуального значення в країнах Західної Європи, насамперед у Голландії та Англії XVII ст., де панував лібералізм та соціалізм. У цей час буржуазія вимагала ліквідації станового ладу, встановлення юридичної рівності, забезпечення свободи та безпеки особи, приватної власності шляхом створення необхідних політичних і правових гарантій.

У зв'язку з цим ідеологи буржуазії прагнули відокремити питання політики, держави, права, релігії тощо. З цією метою вони зверталися до ідей природного права та договірного походження держави [9, с. 151]. Адже авторитет, на наш погляд, як норма соціально-психологічної поведінки в життєвому світі має підсилюватися розумом, інакше він не здатний досягти істини.

Цей час вимагав новітнього осмислення і пояснення фундаментальних основ світобудови, методів його пізнання, впровадження наукових здобутків у практику. Згідно з божественними настановами державність повинна сприяти суспільному благу, піклуватися про збереження миру та справедливості в суспільстві, організацію добродійного способу життя людини. Саме в цьому і полягала *запорука країнознавчої ідеї суспільного блага в контексті духовного капіталу мудрості*. Актуальними залишились також роздуми над сутністю природи людини як самоцінної істоти. Нового витлумачення потребували уявлення про державу, загальну організацію суспільства, моральні пріоритети. Ці питання перемістились у центр філософських пошуків нового часу.

Філософська думка цього періоду набула яскраво вираженого державно-будівничого характеру та спрямування. Останнє виявило загрозу її політизації. Такі ідеологічні потреби зумовлювали межі соціально-філософського пошуку, визначали його напрямки, нерідко передували головним висновкам. Видатні мислителі Нового

часу — Ф. Бекон, Т. Гоббс та Дж. Локк в Англії, Р. Декарт та П. Бейль, Ш. Монтеске та Ж.-Ж. Руссо у Франції, Гуго Гроцій та Б. Спіноза в Нідерландах — були водночас ідеологами нового способу виробництва та суспільних відносин, що зароджувалися. Саме ці мислителі були світилами таланту в європейському просторі і увійшли в історію як країнознавчі фундатори нових методів пізнання в зростанні духовного капіталу мудрості.

Потужний економічний західноєвропейський розвиток (особливо таких країн, як Англія, Голландія, Франція та Німеччина) також висував свої теоретичні проблеми. Однією з головних серед них була проблема здобуття наукових знань та впровадження їх у практику.

При цьому, Голландія була першою країною, в якій у ході тривалої національно-визвольної війни вдалося встановити республіканський лад і розпочати будівництво держави на національній основі. Це дало могутній поштовх до наукового розвитку, у тому числі і в державно-правовій сфері. Фундаментальний внесок у розвиток не тільки голландської, але й європейської та світової політичної та правової думки, належить таким голландським мислителям, як Гуго Гроцій та Барух Спіноза.

Згідно з теорією Гроція, існує право природне і право волевстановлене. Природне право, згідно з його концепцією, і є правом у повному розумінні цього слова і воно полягає у тому, щоб надавати іншим те, що їм вже належить, і виконувати покладені на нас відносно них обов'язки. Джерелом природного права є не чиясь воля, інтерес чи користь, а сама розумна природа людини як соціальної істини, якій притаманне прагнення до спілкування, але не будь-якого спілкування, а власне прагнення до спокійного, керованого власним розумом, спілкування людини із собі подібними. Відповідно до соціальної природи людини їй притаманна здатність до знання і діяльності згідно із загальними правилами. Це дотримання загальних правил спілкування і є, на думку мислителя, «джерелом так званого права у власному розумінні як відшкодування отриманої вигоди, обов'язок дотримуватися обіцянок, відшкодування шкоди, спричиненої з нашої вини, а також призначення людям заслуженого покарання» [38, с. 63]. Характеризуючи природне право як право у власному, вузькому розумінні слова, Гроцій зазначає, що право у більш широкому розумінні, тобто волевстановлене право, є

правом, у кінцевому підсумку, оскільки воно не суперечить розумній природі людини і природному праву.

На основі своєї концепції природного права і відповідного йому волестановленого права Гроцій прагнув створити таку нормативно значиму, аксіоматичну систему юриспруденції, загальні засади і положення якої можна було б легко застосовувати до конкретних реальних ситуацій всередині окремої держави і у відносинах між державами. Заперечуючи уявлення про те, що справедливість — це тільки користь сильних, що право створюється силою, що саме страх спонукав людей створити право, щоб уникнути насильства, Гроцій прагнув показати, що держава і внутрішньодержавне право, тобто закони, є логічно неминучими наслідками буття природного права. Адже дотримання договорів відповідає природному праву, підкреслював Гроцій, оскільки необхідно, щоб між людьми існував якийсь порядок взаємних зобов'язань, інший спосіб, більш відповідний природі, важко знайти, то саме це є джерелом внутрішньодержавного права. І далі він продовжує: «Бо ті, що вступили в якусь спільноту або підкорилися одному або багатьом цим самим або дали на словах обіцянку, або ж повинні передбачити, що за природою самої угоди вони мовчазно зобов'язалися підпорядковуватися тому, що вирішить більшість членів спільноти або ж ті, кому була вручена влада» [38, с. 64]. Тобто, при цьому мова йде про обумовлене вимогами природного права договірне походження держави і внутрішньодержавного права. Гроцій підкреслював, що «матір'ю природного права є сама природа людини, яка спонукала б її прагнути до взаємного спілкування, навіть якби ми нічого не потребували; матір'ю ж внутрішньодержавного права є саме зобов'язання, прийняте за взаємною згодою; а оскільки останнє отримує свою силу від природного права, то природу можна вважати праматір'ю внутрішньодержавного права» [38, с. 64].

Розглядаючи проблему виникнення внутрішньодержавного права, Гроцій, одночасно описує і процес походження держави, тобто процес переходу від «природного стану» до «громадянського суспільства» і держави. У процесі реалізації положень природного права у сфері політики, згідно з концепцією мислителя, до правового принципу справедливості приєднується політичний принцип користі і доцільності. Таким чином, визначальною і головною при-

чиною виникнення і буття політичних явищ, до яких належать держава і державні закони, виступає природне право і справедливість, а користь і доцільність є тільки приводом. По суті, так само утворюється і міжнародне право, яке Гроцій відрізняє від природного права. Подібно до того, як закони будь-якої держави мають за мету її користь, так і право, яке утворюється між державами шляхом їхньої взаємної згоди, виникає в інтересах всього об'єднання держав, а не в інтересах якоїсь окремої з них. Це право і є, за Гроцієм, правом народів, «яке отримує обов'язкову силу волею всіх народів або багатьох з них».

В контексті сутності права, вчений підкреслював, що визначальною ознакою будь-якого права є його обов'язкова сила. Так, наприклад, етичні правила честі, які не мають обов'язковості виконання, не можуть називатися законом або правом.

Притаманне людській природі прагнення до розумного спілкування, яке базується на природному праві, а також поєднання у волевстановлених формах права справедливості і користі, яке теж впливає з вимог природного права, знаходить своє втілення в державі. Держава, на думку Гроція, це досконала спілка вільних людей, створена заради дотримання права і загальної користі.

Додержавну стадію життя людей Гроцій характеризує як «природний стан». В цьому стані була відсутня приватна власність, люди перебували у «великій простоті», знаходилися між собою в надзвичайно приязних стосунках і користувалися «спільністю майна». Поступово люди почали займатися різними мистецтвами і ремеслами, вести вишуканий спосіб життя, з'явилися і почали розвиватися людські недоліки, відбувся перехід від первісної спільності майна до розподілу спочатку рухомих, а далі і нерухомих речей. У стосунках між людьми послабили справедливість і взаємна приязнь, внаслідок чого ні у праці, ні у споживанні не збереглося належної рівності. У процесі такого розвитку з'явилася приватна власність, походження якої Гроцій теж пов'язує з певним договором, вираженим явно шляхом розподілу або мовчазної домовленості про те, що кожен отримав у власність те, чим встиг заволодіти. І далі, як розвиток самого природного права, так і реальні потреби (посилення суперечностей між людьми, поява приватної власності тощо) призвели до того, що люди об'єдналися в державу, причому

не за божественним велінням, а добровільно, переконавшись, на власному досвіді, у безсиллі окремих сімейств проти насильства. Держава, згідно з Гроцієм, є суто людською інституцією, яка за своїм соціальним змістом є домовленістю більшості проти меншості, як спілка слабких і пригноблених проти сильних і могутніх.

На думку мислителя, сутність верховної влади полягає у тому, що це влада, дії якої не підпорядковані ніякій іншій владі і не можуть бути відмінені за бажанням чужої влади. Під верховною владою, таким чином, мається на увазі суверенна влада. Загальним носієм верховної влади, тобто суверенітету, є держава в цілому. Розглядаючи різні класифікації форм державного правління, Гроцій підкреслював, що вони не мають істотного значення, оскільки «народ може вибирати будь-який вид правління, бо той чи інший правопорядок слід оцінювати не з точки зору переваг його форми, а з точки зору здійснення волі людей» [38, с. 64].

Обґрунтовуючи необхідність правового оформлення і регулювання міжнародних відносин і, перш за все, проблем війни і миру, Гроцій критикував погляд, згідно з яким війна абсолютно несумісна з правом. Він зазначав, що «не слід ні починати війну, ні продовжувати почату війну інакше, як дотримуючись меж права і добросовісності» [38, с. 65]. Війна, як така, згідно з Гроцієм, не суперечить природному праву. Проте, це не означає, що всі війни справедливі. Розрізняючи справедливі і несправедливі війни, мислитель вважав, що «справедливою причиною початку війни може бути не що інше, як правопорушення. До справедливих війн дослідник, зокрема, відносив війни оборонні, війни для збереження цілісності держави, захисту майна. Несправедливі війни (загарбницькі, війни з метою заволодіти чужим майном, підкорити інший народ) суперечать принципам природного права та положенням права народів. Винуватці несправедливих війн несуть відповідальність за все, що супроводжує війну та її наслідки. В цілому, для всього вчення Гроція про війну і мир характерна миротворча тенденція. Він підкреслював, що «війни ведуться заради укладення миру», а також, що «кінцевою метою війни» є мир. Вчення мислителя про право і мир цілеспрямоване на формування нового типу світового співтовариства, ґрунтованого на раціонально-правових принципах рівності, співробітництва і взаємності у відносинах між всіма людьми, народами і

державами, на ідеї єдиного міжнародного правопорядку, добровільно встановлюваного і дотримуваного суверенними державами. Властне кажучи, колосальний вплив Гроцій на розробку нової світської доктрини права народів дав підставу називати його «батьком міжнародного права» [38, с. 66]. Таким чином, вчення Гроція про природне і внутрішньодержавне право, про договірне походження держави і волевстановлених форм права справило суттєвий вплив на увесь подальший розвиток країнознавчої думки. Саме концепція Гроція заклала платформу сучасної теорії держави і права.

Крім того, новий раціоналістичний підхід до проблем суспільства, держави і права отримав у творчості Спінози (Spinoza), 1632 — 1677 рр., подальший розвиток. У 1663 році було опубліковано його працю «Основи філософії Декарта» — перший і єдиний твір, який побачив світ за життя автора під його іменем. У 1670 році він анонімно опубліковував працю під назвою «Богословсько-політичний трактат» (у папському Індексі заборонених книг вона знаходилася до 1966 р.).

У природньому стані, згідно зі Спінозою, всі (люди та інші живі істоти) рівні у тому сенсі, що всі вони однакові, на одній і тій же підставі мають право на все за своїм бажанням, хоча реальний зміст та об'єм цих природних прав різних людей та інших живих істот різний і залежить від розміру їхньої фактичної потужності (інтелектуальної і фізичної). В цій постійній боротьбі окремих сил — прав «вищий закон природи» полягає у прагненні кожного до самозбереження, у тому, щоб залишитися у своєму стані, і, при цьому, не зважати ні на що інше, крім як на самого себе.

Однак, у природньому стані самозбереження людей, реалізація ними своїх бажань і безпеку існування не можуть бути забезпечені. Разом з тим, сама природа і природна необхідність показують і диктують людям спосіб і шлях виходу з цього природнього стану і переходу, за допомогою договору, у громадянський стан, тобто до суспільства і держави, які у вченні Спінози не диференціюються. З огляду на це Спіноза виводить загальний закон людської природи, який, на думку філософа, є таким, що «ніхто не буде зневажати щонебудь, що він вважає за благо, хіба тільки в надії на більше благо або зі страху перед більшою шкодою; і не переносить ніякого зла, а тільки для уникнення більшого або в надії на більше благо» [104, с. 92].

Отже, цей закон належить до числа вічних істин, він притаманний суті людської природи і всі знають його. Формулювання такого «всезагального закону» дозволило Спінозі об'єднати у своєму вченні, по суті, дві різні концепції виникнення держави: 1) аристотелівську концепцію природного походження держави та 2) договірну концепцію утворення держави.

Значне місце у творчості Спінози займає формулювання нової самостійної світської науки про етичну мораль, що розроблена на основі раціоналістичного «геометричного» методу. Важливе місце, при цьому, відводиться поняттю свободи. Ступінь свободи індивіда або держави, визначається не межами дозволеного їм самовілля, а ступенем їхньої розумності, оскільки свобода можлива тільки на основі і в межах пізнання природної необхідності. «Воля і розум — одне і те ж, підкреслював Спіноза, і тільки розумна воля є свободою» [104, с. 96].

Відповідно до такого розуміння свободи, філософ підкреслював що найбільш вільною є та держава, закони якої базуються на здоровому глузді, у такій державі кожен може бути вільний, тобто, не кривлячи душею, жити за вказівками розуму. Людина вільна лише на стільки, на скільки вона керується розумом, оскільки в цьому випадку вона діє на основі знань, що визначають її дії, в якій свобода не позбавляє необхідності діяти, а навпаки, передбачає таку необхідність. Мислитель зазначав, що кінцева мета держави — звільнити кожного від страху, забезпечити його безпеку і можливість найкращим чином утримати своє право на існування і діяльність без шкоди для себе і для інших, тобто кінцева мета держави — це свобода. У правовому аспекті важлива розробка Спінозою питання про межі могутності і права держави.

Ці межі визначаються, по-перше, розумно зрозумілою необхідністю, тобто держава не може робити нічого такого, що б суперечило її природі. По-друге, ці межі обумовлені природою самих підданих держави, тобто «все те, до виконання чого ніхто не може бути змушений ні нагородами, ні погрозами, не належить до права держави». Так, поза сферою держави, тобто поза державним втручанням в життя і справи людей, знаходять здатність розмислів, істинне пізнання бога і любов до нього, питання взаємної любові і ненависті людей, право людини не свідчить проти себе, право на спробу уник-

нути смерті. Тобто, по суті, йдеться про невідчужувані природні права людини і про такий важливий правовий принцип, як те, що правовій регламентації підлягають тільки дії людей, а не думки, судження тощо. По-третє, межі права держави встановлюються і думкою більшості населення, на яку держава не може не зважати.

Розглядаючи різні форми держави, такі як монархія, аристократія і демократія, мислитель надає однозначну перевагу останній, підкреслюючи, що демократична держава «найбільш природна і найбільш наближається до свободи, яку природа надає кожному, бо в ній кожен переносить своє природне право не на іншого, позбавивши себе на майбутнє права голосу, але на більшу частину всього суспільства». Тому в демократії, як попередньо у природному стані, всі є рівними.

Таким чином, як і Гроцій, Спіноза вніс значний вклад у творчу розробку і духовний розвиток світської раціоналістичної концепції, яка стала фундаментом для феноменології мудрості. У цьому сенсі обґрунтована *шляхетна* концептуальна модель морального порядку суспільства, на якому оснований духовний капітал мудрості.

За цих обставин нагальну роль відіграє мудрість Конфуція, за яким людина лише тоді здатна вдосконалювати світ, якщо вона шляхом внутрішнього самовдосконалення здійснює внутрішню гармонію і цілісність у собі. Іншими словами, людина є досконалою лише в любові, яка дарує радість спілкування з ближнім, оскільки добротність і любов є всезагальним законом людського буття, що є від неба. «Без любові до людей, без живого та трепітного тепла цієї любові втрачається смисл поняття обов'язку, справедливості...» [14, с. 28]. Із наступних розмислів Конфуція витікає, що мислитель вірив у надприродні сили. Але мудрість вчення Конфуція спрямована саме на гідне життя на землі, а не в потойбічному світі, оскільки «не знаючи, що таке життя, звідкіля ми можемо знати, що таке смерть» [14, с. 28]. Також із слів китайського мислителя Лао-Цзи витікає, що «істинний мудрець постає вище всього, до чого змушені залучатись люди, які не володіють секретами Дао. Його майстерність не потребує ніяких додаткових засобів: він рахує без рахунку, закриває двері без замків, зав'язує вузли без мотузки. Досягнення цивілізації для нього — це хибні фанти, які виокремлюють людину від стану першообщинного спокою і щастя... О, нещастя! Воно основа, на

якому тримається щастя. О, щастя! В ньому міститься нещастя. Хто знає їх межі?» [14, с. 64]. Таким чином, китайські мислителі даоської школи діалектично здійснювали розмаїття між добром і злом, прекрасним і аморальним, оскільки по суті в світі існує діалектична взаємозалежність, а саме: життя та смерть, буття та небуття.

Важливою складовою у визначальному змісті країнознавства є гендерний аспект соціальної діяльності. Першими у світовій думці увагу до жіночого і чоловічого начал поклали даосисти. У книзі «Су Вень» («Прості питання») викладено теорію Інь — Ян, єдність яких знаходить висвітлення у монаді Тай Цзи. Ця конструктивна модель мудрості побудована на стихійно діалектичних уявленнях про єдність протилежностей Інь — Ян як основу світового порядку, гармонії, тотожності людини і природи як неподільної єдності. Панування конфуціанства в Китаї з II ст. до н. е. по XX ст. призвело до утвердження думки про нижчий суспільний статус жінки.

Саме філософи античної доби визнавали дуалізм як основний у побудові світу. «Тому кожен вічно шукає своєї половини» [95, с. 108]. У цей період з'являються перші спроби переосмислення жіночої сутності, її природи мудрості, ролі в суспільстві. Такі спроби визначення жіночого статусу представлені в роботах Платона та Аристотеля. У цей період формуються мізогіністичні принципи, що згодом групуються і віддзеркалюються у філософії Середньовіччя. Платон у своїй праці «Держава» намагався визначити активну участь жінки в суспільному житті. Мислитель стверджував, що «...жінки в усьому користуються тими ж правами, що й чоловіки...» [95, с. 134]. Тому вони мають однакові здібності до управління державою та спроможні займати однакові державні посади. «Чи є в державі щось краще за можливість гідним чином віддати належне як жінкам, так і чоловікам? Певна річ, немає» — так ствердно відповів на запитання давньогрецький мислитель Платон. У моделі ідеальної держави Платон віддає жінкам належне як вияв мудрості, а також і в освіті та у вихованні, оскільки вони не повинні відрізнятися від чоловіків. З огляду на це Платон у своєму філософському трактаті «Бенкет» викладає міф про андрогінів — людей, які поєднували в собі ознаки двох статей та які були роз'єднані Зевсом. «Кожен-бо з нас є половиною людини, розділеної на дві камбало-подібні частини — з однієї дві» [95, с. 127].

На противагу відомий давньогрецький філософ Арістотель критично ставився до певних тез Платона з цього приводу. У конструктивній моделі мудрості як ідеальної держави філософ оцінював людину відповідно до її участі у суспільному відтворенні. Оскільки жінки вилучені із соціального життя, за вченням Арістотеля, вони знаходяться на одному щаблі з дітьми та рабами. У трактаті «Політика» Арістотель акцентує увагу на те, що чоловіки стоять вище жінок за своєю природою, тому чоловіки панують, а жінки підкоряються. При цьому, мислитель дійшов висновку, що «занадто вільне становище жінок виявляється шкідливим із погляду тієї головної мети, яку переслідує державний лад, і не служить благополуччю держави загалом» [13, с. 212]. Продовженням є те, що «...як сім'я складається з чоловіка й дружини, так і держава повинна ділитися на дві частини — чоловіків та жінок. Тому, коли в суспільстві «жіноче» або «чоловіче» питання нехтується, (можна вважати, що) половина населення немовби не узаконена» [13, с. 220].

Іншими словами, два різні підходи в країнознавстві на роль і призначення жінки та чоловіка в суспільстві, Арістотель, на відміну від Платона, у своїх роботах надавав перевагу «чоловічому» та применшував «жіноче», що є патріархальним підходом.

В епоху Відродження з'являються публікації, присвячені «жіночому питанню». Н. Макіавеллі у своїх працях вважає, що жінки не належать до політики самі по собі, але, завдяки своїм спроможностям у приватній сфері, допомагають чоловікам, коли ті значаться у приватній царині, відпочити від громадського, державного життя. У цьому зрізі мислителі Середньовіччя: Аврелій Августин, П. Абельяр, Я. Шпренгер, Г. Кремер та інші у питаннях духу мудрості відстоювали існування «вічного порядку», встановленого Богом, оскільки жінку розглядали як джерело гріховності.

За цих обставин епоха Відродження надала інше мудре трактування ролі і місця жіноцтва в соціумі. Значний внесок соціально-філософської думки стосовно феноменології мудрості простежується в епоху Просвітництва. Вперше розглядаються питання про інтелектуальні можливості як духовної сили людини. Це, насамперед, Дж. Локк, Т. Гоббс, А. Сміт, Дж. Міль — в Англії; Ш.-Л. Монтеск'є, Вольтер, Ж.-Ж. Руссо, А. де Токвіль — у Франції, Дж. Медісона — у США; І. Гумбольдта — у Німеччині намагались з'ясувати причи-

ни суспільного пригнічення людини, зокрема жінки як представника людського роду.

Значний внесок у ментальний розвиток наукового визначення країнознавства зробили К. Маркс і Ф. Енгельс в соціально-економічному контексті суспільного відтворення. Мислителі твердили, що несправедливий розподіл праці в патріархальній родині робить жінку, як і дітей рабами чоловіка. Така родина тримається за принципом покори, а рівність між чоловіком і жінкою можлива у марксистській теорії лише за матеріальної незалежності одне від одного, що є актуальним у сьогоденні.

На наш погляд, світова наукова думка осмислює принципи справедливості та відповідальності суспільства та їх розкриття в конкретних формах мудрої життєдіяльності. «Необхідність переорієнтації суспільного розвитку потребує пошуків нових підходів, норми якої могли б впливати на діяльність політика, вченого, підприємця тощо, сприяти розв'язанню соціальних конфліктів, врегулювати людські стосунки в різноманітних соціальних сферах. Оскільки будь-яке наукове визначення проходить тривкий та суперечливий шлях розвитку: від ідеї, припущення, міфу через концепцію до епістемологічної теорії знань.

Вчення мудрості, що важливо для країнознавства, розвинулося також у працях Г. Сковороди, І. Франка, Т. Шевченка, Д. Чижевського, В. Соловйова та ін. Предметом дослідження мудрості стали праці В. Горського, С. Аверінцева, В. Топорова, В. Бичка, Є. Харьковщенка, Л. Заднера, Є. Більченка, О. Лютко тощо. У цьому зв'язку домінантним до багатозначного терміну «мудрість» варто визнати термін «софійність», що використовується у філософії, релігієзнавстві, соціології, праві тощо.

За визначенням В. Горського поняття «мудрість» пов'язується із визначеною інтелектуальною, пізнавальною діяльністю. Мудрість розуміється як «введення знання»... «Істинна» мудрість розумілася не просто у якості пізнання речей, але розуміння посередництвом цього Бога як вищої сутності та істини» [33, с. 78–79]. У соціальному аспекті сутність мудрості пов'язувалася із практичною діяльністю в якості пізнання *істини як справедливості та поваги* та «введення знання», що досягала й осмислення та пізнання вищої сутності як «синкретична форма у досвіді особистості».

При цьому істинність вважається потужним критерієм наукового пізнання мудрості в країнознавстві. Однак у результаті процесу пізнання до істинного завжди долучається певна кількість хибного і помилкового, оскільки межа між істиною та оманю настільки тонка й непомітна, що варто ледь відступити від істини, як знову потрапиш в оману. За цих умов ідея множинності істин покликана до життя прогресуючою багатозначністю типів пізнавальної діяльності. Як писав Фрідріх Ніцше, «що спонукає нас зробити припущення про істотну протилежність між «істинним» та «хибним»? [92, с. 269]. Адже покликання істини полягає у забезпеченні успіху за тієї чи іншої конкретно-історичної ситуації як визначеність буття, яке існує незалежно від того, вбачає її хто-небудь чи ні.

Як наголошував Гегель: «що діяти справедливо — [означає діяти] в дусі терпимості», і висував вимогу вважати інших «рівними самому собі». У цьому розумінні нетерпимість кваліфікується як найвищий ступінь несправедливості, оскільки ініціюється як «повага», або як «взаємна повага», пише сучасний німецький філософ Райнен Форст у праці «Толерантність, справедливість і розум». Ситуація взаємної *толерантності* і взаємної терпимості — це вияв взаємної поваги, компромісу. Достатньо взаємної поваги і взаєморозуміння та усвідомлення цієї межі, вихід за межі якої — це певною мірою вихід у світ неповаги, непорозумінь і конфліктів. Адже нетерпимість відбувається там, де вона порушується. Можна сказати, що мудра людина та, яка готова самокритично оцінювати свої погляди й переосмислення способу життя, не абсолютувати свої цінності і стандарти. Саме дотримання цих толерантних меж є похідною практичного розуму в феноменології мудрості. В такому разі толерантність постає як вимога розуму та обов'язок терпимості, що базується на узагальненій і формальній основі, діє як нормативне правило, категоричний імператив.

Важливе місце посідає вчення мудрості в поглядах Г. Сковороди. За сковородівською концепцією у творі «Разговор о премудрости» Софійна премудрість постає як одна із субстанцій, що є першоосновою світотворення, проявляє аксіологічний аспект, а саме — гармонізує навколишній світ, як елемент світового ладу, подає красу та порятунок. Наголошуючи на складових світу — «видимій» і «невидимій» натур, Г. Сковорода визначає у «невидимій» натурі

прояв Софії Премудрості Божої, яка є володаркою світу. При цьому Д. Чижевський підкреслює характерність прояву «софійності», духовного світу.

Витворення новітньої людини як процесу духовного оновлення суспільства за умов пізнання Софії Премудрості Божої стає нагальним у дослідженні Є. Харьковщенко. Зокрема, мислитель звертає увагу на мету теорії самопізнання софійності як мудрості, а саме: «перетворення людини за умов подолання «зовнішньої людини», входження у внутрішній, духовний контакт з Божою Трійцею через «розливу навколо Софію Премудрість Божу. Під час цього «здійснення» осяяє софійним світлом серце людини усвідомлює власну, справжню, божу сутність і проникає у «символічний світ» священних текстів. Відповідно до цього проникнення формувався критерій істинності результатів самопізнання. Це людське щастя, яке наповнюючись *софійним* змістом, що «розлитий» по «всім членам політичного корпусу», є здійсненням «сродної праці», яка забезпечує злагоджене функціонування суспільства» [118, с. 153]. Дослідник наголошує на пріоритеті функціонування міфологеми «Софія — мудрість», виголошуючи її різновиявний сенс осмислення. «Насамперед вона асоціюється із біблійною «Премудрістю Божою». Відповідно до неї світ є не лише творіння Бога, оскільки в основі його лежить особливе божественне начало — «душа світу», Софія — інстанція, що знаходиться між творцем і творінням, є джерелом божественної енергії, що забезпечує рух угору («сходженням від нас») і рух униз («сходженням до нас»). Звідси походить іпостасна природа Софії, але вона не ототожнюється, як зазначає С. Булгаков, з жодною з трьох божественних іпостасей, а виступає як четверта. Через неї світ, природа, людина допускається всередину Трійці, всередину Божества, які, приймаючи в себе світ, одночасно проявляють себе в ньому. Завдяки цьому й долається той розрив між «творінням», що вважалося справою «Божою» і «спасінням», яке було проблемою людства, розрив, притаманний візантійському і римському варіантам християнства» [118, с. 63].

На наш погляд, для Софійної гармонії світ — це священна книга мудрості, оскільки у світі, як у книзі, кожна подія, кожне слово має своє значення. Прагнення реалізувати таку гармонію вимагає від людини постійної напруги внутрішньою волею, що віддзерка-

лює творчу діяльність. За цих умов київська Софія — Оранта відрізняється від інших зображень Богородиці, оскільки виступає у ролі войовниці, яка об'єднує в собі силу духу (віру, волю, честь). Така мудрість має орієнтуватись на розмаїтті світу, його поліфонічності. Адже характерною ознакою української індивідуальності в феноменології мудрості є *толеранція* з її прийняттям та розумінням чужих традицій. Саме прагнення знайти компроміс між ворогуючими сторонами та потужні емоційні переживання при невдачі, що є також проявом прагнення до гармонії. «...Певна м'якість, що переходить у ніжність, толерантність, поступливість — це риси, які утворюють сукупність ознак, для яких домінантною є саме потреба гармонії. Зазначена природна толерантність українця, в основному, проявляється у нас у політичному житті, хоч це твердження, може, звучить парадоксально. Річ у тому, що у нас відомі нарікання на партійну коалізію, проте у нас аж ніяк партійні суперечки не є більші, ніж серед інших народів; коли ж ми, однак більше хворіємо з приводу цих непорозумінь, то це є доведенням нашої природної толеранції і прагнення до узгодження усіх» [128, с. 192]. Іншими словами, в українців, як і в європейців, існує прагнення до гармонії, що суттєво для феноменології мудрості. Але в українській національній ментальності (душі, характері) переважає захоплення гармонією. Це захоплення гармонією на рівні почуття відрізняє їх від європейської гармонії контрастів, що набуває переваги раціонального (мислячого, розрахункового). Крім того, на відміну від народів Сходу в українців існує значне розмежування між розумом, волею та відчуттям.

У цьому сенсі захисна функція Богородиці — заступниці за рід людський, як її основна функція в Середньовіччі, викристалізовувалася на києворуському поприщі. В Київській Русі храми присвячувалися Богоматері — перша кам'яна церква (церква Богородиці (Десятинна) 988 — 996 рр.) побудована Володимиром Святославовичем, надбрамна Благовіщинська церква на Золотих воротах (1037 р.), як символ спасіння во Христі, збудована Ярославом Мудрим.

«Своїми мудрими розмислами і законами Ярослав зміцнив українську державу так, що сусідні чужі держави дбали про його приязнь і єдналися з його родом. Ярославові сини одружені були з чужоземними королівнами, а дочки з королями. Його син Всеволод оженився з грецькою царівною; дочка Єлисавета вийшла заміж за норвезького

короля Гаральда, а княжна Ганна — за французького короля Генріха II. Сам Ярослав був одружений з дочкою шведського короля.

Перед смертю поділив Ярослав цілу Україну на окремі землі, або на так звані «уділи», і до кожного уділу призначив одного сина. Але наказав їм коритися владі найстаршого князя в Києві, а ним призначив сина Ізяслава. Своєму внукові Ростиславові дав Галичину, і відтоді починається рід галицьких князів Ростиславовичів. З надією, що по ній буде Україна сильна й слава. Вмер Ярослав Мудрий взимку 1054 р., маючи 75 років. Його поховали в церкві св. Софії у мармуровій домовині» [16, с. 31].

Адже в окресленому розрізі природа людської свідомості містить своєрідний характер ідентичності (неповторності, унікальності, оригінальності), оскільки необхідно розширювати лексико-семантичне навантаження світогляду на підставі знання як детермінуючої сили духовного капіталу. При цьому, слушною є думка вітчизняного філософа Івана Франка: «...наш думаючий мозок, що ж він інше, як не зв'язок тих же атомів кислороду, вуглеводу і других елементів? — то гірка, важка мусить бути ся мрія-дума!.. А кожний з вас, хто, не раз коштом страшенного зусилля і коштом не одного існування найближчих нам людей, видобувся з того темного низу хоч трохи на вищий щабель, чи ж не почує не раз мимовільного жаху і болю на саму думку про той низ і про те, що, не будь сеї або тої щасливої обставини, він був би, може, й донині пропадав у ньому, темний, безпомічний, незвісний нікому, не чоловік, а частина мас людської?» [113, с. 108].

Ті ж визначальні принципи та механізми мудрості як ентропійної основи вивчення спецслужб розвиваються французьким мислителем Дідро в праці «Система природи»: «...природа наділила людині здатністю до відчуття і любов'ю до самої себе. Із цих характерних особливостей людини витікає її прагнення до насолоди і її страх перед стражданнями, оскільки образ думок визначається способом буття... Мета людини у відповідній їй сфері буття — існувати і створювати власне існування щасливим... Пристрасті та інстинкти необхідні для існування людини. Але вони при цьому підлягають керівництву розумом» [113, с. 222].

У зазначеному контексті вивчення спецслужб держав світу варто сказати, що мають право на існування елементарні *замовляння*,

які вбачаються в українських колядках, казках про тварин як глобально-ментальний код народної мудрості. При цьому трапляються дивні пісеньки, які співають герої, намагаючись упіймати одне одного. Так, наприклад, «Колобок», «Коза-дереза», «Івасик-Телесик», «Про вовчика-братика і лисичку-сестричку» тощо. У казці «Лисичка, котик і півник» простежується своєрідне словесне змагання. Кожний персонаж виголошує свою магічно-захисну або ж навпаки «приваблюючу» формулу, в якому добро перемагає зло. У Лисички це, за одним з варіантів: «Ходи, ходи, півнику, до мене, що у мене золота пшениця, медяна водиця», а у Півника — «То-ток, то-ток, не велів коток!» Проте, за одним з варіантів казки, у Лисички є й інші засоби, один з них — ще одне замовляння. І коли одне не спрацьовує, бо Півник відповідає своєю піснею-протидією, вона застосовує інше [107, с. 35].

Про те, що своєрідність дитячого світобачення полягає в його динамічній цілісності, зазначали Ж. Піаже, Л.С. Виготський та інші видатні мислителі. Це світобачення мудрості стає основою творчих завершень за умови конструктивного розвитку уяви. Згідно з концепцією філософа Е.В. Ільєнкова, творча уява характеризується глибинним (сутнісним) реалізмом. Вона фіксує те, що існує в прихованій формі і може виявитись при певних умовах. Це може бути ледь виражена тенденція (нюанс, натяк, девіація), якій більшість людей не надає ніякого значення. Уява здатна відгадати в ній суттєву закономірність, якій суджено здійснитись лише в майбутньому. Крім того, автентична мудрість свідчить, що підлітки з інтересом сприймають твори «наївного» мистецтва (Анрі Руссо, Ніко Піросманішвілі).

На наш погляд, в українських чарівних казках відкрите застосування словесних магічних формул зустрічається нечасто. Очевидно, йдеться про етичний бік, оскільки чаклування, з огляду християнства, — тяжкий гріх, а чарівні казки з'явилися набагато пізніше, ніж ті казки про тварин, в яких відверте вживання магічних *замовлянь*.

У цьому сенсі первісна магія як субстанційна складова мудрості наших предків невіддільна від образів могутніх магів, здатних впливати на явища природи й людей за допомогою незвичайних, надприродних сил. У багатьох народів маги були общинними лідерами, а то й племінними вождями. Серед найдавніших ритуалів виокремлюються магічні обряди, що забезпечували вдале полюван-

ня. Зображення таких обрядів доносить до наших днів мистецтво кам'яного віку Євразії. Інші обряди первісної магії були спрямовані на забезпечення родючості. З глибокої давнини для цих обрядів використовували різноманітні зображення духів і божеств з каменю, кості, рогу, бурштину, дерева. Передусім це були вже згадувані статуетки Великої матері — втілення родючості землі й живих істот. Значно поширені у багатьох народів світу магичні обряди викликання у Неба дощу так само покликані відпервісної магії, пережили віки і закорінилися в культурному спадку практично всіх народів світу.

Припускають також, що вже тоді первісні люди виявляли мудрість стосовно сонцестояння і рівнодення, оскільки з цими явищами пов'язані весняні повені і зміна сезонів погоди. Подальший розвиток спостережень за небом відбувся вже в IV — III тис. до н. е., коли на добре зрошуваних родючих землях навколо великих річок Ніл, Тигр і Євфрат на Близькому Сході, Інд і Ганг на півострові Індостан, Хуанхе і Янцзи на Далекому Сході завдяки успіхам землеробства зародилися давні цивілізації. Тому нагромадження астрономічних знань та їх використання стало одним з основних занять і езотерично сакральною прерогативою мудреців (зокрема, жерців). Іншими словами, ці найдавніші астрономи свої знання про небесні явища розглядали як успадковані з «темних», первісних століть історії своїх народів.

На наш погляд, відсутня ретельна наукова теорія деяких проявів небесної активності. Так, наприклад, не до кінця зрозумілі причини вибуху наднових зірок, а також короткі спалахи гамма-випромінювання, що регулярно спостерігаються в різних областях зоряного неба.

За цих умов, вивчаючи соціоантропогенезу феноменології мудрості, варто розглядати інституціоналізацію як сферу духовного виробництва стосовно систематизації знань про суспільну дійсність. Саме наукове вирішення феноменології мудрості в духовній субстанційній основі є легітимним визнанням. Тому наука як специфічний соціальний інститут у структурі соціального організму мудрості ініціює семантичне поле всесвіту і визначає його морфологічні та функціональні параметри.

У 60-ті роки минулого століття на новий рівень наукового пізнання виступила феноменологічна соціальна філософія та філо-

софія історії. Наукова цінність феноменології як сукупність духовних феноменів полягає у здатності трансформувати ефірно субстанційні (першопочаткові) дії у різновид пізнавальної діяльності людини. Таке переосмислення наукових понять ініціює інтелектуальна інтуїція як «вбачання» істини, її здатності само розкриватися. За цих обставин варто зазначити концепцію проактивності.

При цьому, за Гуссерлем, важливе місце посідає «інтенційна активність», «напруженість» свідомості, оскільки до інтенційної активності мають відноситись діяльність органів чуття, уяви, фантазії, міфу як відповідного сенсорного світовідчуття. Саме інтенційність свідомості реалізується в серії конститутивних актів мудрості. Адже Гуссерль створює феноменологію як суто методологічне вчення, яке має за мету обґрунтування системи знання як такого, оскільки є безсумнівними аподиктичні — вихідні принципи. Тому Гуссерль розробляє в «Ідеях до чистої феноменології і феноменологічної філософії» новий підхід до методології — так звану «трансцендентальну феноменологію», духовним ядром якої є ідея «феноменологічної редукції» [37, с. 101].

За Гуссерлем, природне пізнання починається з досвіду і залишається в досвіді. Отже, в тій теоретичній настанові, яку називають «природною», смисложиттєвий горизонт можливих досліджень позначений життєвим світом. Фактичний рух будь-якого людського досвіду такий, що він примушує наш розум виходити за межі речей, які дані наочно. Отже, можна слідувати сутнісно можливим варіантам мотивованих взвезомозв'язків досвіду, іменованих «дійсним світом». Це особливий випадок різноманітних можливих світів.

До вимог реалізації процедури феноменологічної редукції Гуссерль відносить застосовувані ним і в попередній період процедури «утримування» від певних суджень про об'єктивне буття реального світу або математичний вислів «винесення за дужки» пізнавального розгляду об'єктивного змісту реальності, так само як і психофізичної (емпіричної) реальності власного Я (Его). Таку сукупність названих операцій іноді називають «психологічною редукцією», що містять у собі операції щодо отримання «ейдетичного» знання (або «ейдетичної редукції»).

За цих умов новим моментом виступає остання процедура — «трансцендентальна» (або «феноменологічна» редукція, в ході якої

редукується (піддається «духу епохи», усувається від розгляду) не тільки емпіричне Я (емпіричне Ego) суб'єкта пізнання, а й увесь ейдетичний зміст пізнавальних операцій. Крім того, в процесі феноменологічної редукції елімінується сукупний сумнівний — неаподиктичний зміст пізнання, оскільки лишається тільки трансцендентальний (або «чистий») суб'єкт (або «Я») і сам факт мого сумніву. Як вважає Гуссерль, тільки цей «феноменологічний залишок» здатний продукувати статус аподиктичного (абсолютно безсумнівного) знання. Трансцендентальне Ego, або трансцендентальний суб'єкт, є таке моє існування, про яке я нічого не знав до завершення процедури феноменологічної редукції. Це інтуїтивне, інтелектуально виражене, самовідчуття «чистого» факту свого існування як інтенційний об'єкт мислення.

На наш погляд, феноменологічна редукція духовного капіталу, що вбачає феномени життєвого світу, виявляє себе у хронологічній послідовності конститутивних актів, оскільки вони становлять інтенційний зміст феноменологічних об'єктів — феноменів. За цих обставин функціонування трансцендентального суб'єкта виявляє два моменти — часовий потік інтенційних конститутивних актів «чистої» свідомості і корелятивні результати цієї комунікативної активності — інтенційні об'єкти. Це означає, що феноменологія як система методологічного знання базується на онтологічній та гносеологічній основах. Тому Гайдеггер інтенційно скеровує на світ, буття не штучно відірвану від людини свідомість (перетворюючи її тим самим на абстрактно-логічний гносеологічний суб'єкт), а саму людську екзистенцію. Останнє і є реально-екзистенційним, онтологічним суб'єктом, «безоднею ніщо» у структурному змісті світу світу, «світлою плямою прозорості» в бутті. Феноменологічна методологія використовується Гайдеггером для «деструкції» раціоналістично-«метафізичної» картини світу й осягнення ірраціоналістського напрямку. Адже сама інтенційність свідомості є специфічним виявом екзистенційної природи людського буття, що ініціює в собі екзистенцію.

На феноменологію вивчення спецслужб як на матрицю онтологічно різних позицій посилаються і М. Мерло-Понті, і А. Камю з варіантами екзистенційної філософії, і засновник французького персоналізму Е. Муньє, і представники так званої «філософії духу» Л. Лавель і Р. ле Сенн.

Перенесення даної феноменологічної моделі мудрості на українське підґрунтя у цьому вузькому значенні містять і перші вітчизняні наукові розробки стосовно такого його структурного елементу як ідентичності [34, с. 35]. Однак, на нашу думку, доречно утвердити тлумачення терміна «політика ідентичності», оскільки ним досить точно і семантично виправдано охоплюється комплекс явищ, наукових і практичних проблем, що є актуальним для етапу становлення національної державності. Саме політика ідентичності уможливорює в собі органи державної влади. Політичні та громадські рухи й організації, самоврядні територіальні, конфесійні, професійні та інші об'єднання громадян, духовна еліта, вчені, освітяни, різноманітні медіа, а також впливові фінансові та економічні структури.

У цьому значенні політика ідентичності може бути за своїм типом креативною. Важливість такої політики ідентичності серед інших сфер суспільного управління та державної політики визначається функціями, які виконує механізм національної ідентифікації в системі суспільної організації та саморегулювання. Основними компонентами такої організації є: морально-ціннісна інтеграція суспільства, що забезпечує стабільність суспільних зв'язків та надає відчуття захищеності кожному члену суспільства.

Таким чином, сьогодні має панувати такий креативно-творчий дух часу, в якому пропонується відмовитися від ідеологічного протистояння і зосередити увагу державності й громадськості на вирішенні прагматичних завдань узгодження розуміння критеріїв національної приналежності та імперативів суспільної поведінки.

З огляду на це, онтологічною основою *інституціоналізації* є смислогенез, котрий через освіту як механізм самовиявлення, самовираження створює «дух епохи», на якому базується певний тип культури виробництва, спілкування як «гра грою відповідних гравців». Цей тип культури в соціальному організмі мудрості реалізується у системі вищої освіти як суспільно визначена вимога, норма, стандарт тощо.

На практиці підвищення якості та потужності процесу смислогенезу на планетарному рівні спричинилося до того, що наприкінці ХХ ст. «дух епохи» змінився на якісно інший ступінь розвитку, збудивши ментальні засади етносу і сформувавши специфічний «дух народу».

Оскільки зміни відбувалися не в матеріальній сфері, а у сфері духовного виробництва, світова соціальна криза «закономірна» застала «пересічну» людину невідповідною. При цьому, варто згадати своєчасне попередження Гегеля про те, «що якщо тільки дух народу підноситься на вищий рівень, усі моменти державного устрою, що пов'язані з попередніми рівнями його розвитку, втрачають усталеність, вони повинні занепасти, і не існує сили, здатної їх утримати» [25, с. 79]. Саме йому, «духу епохи», повинна відповідати виробнича діяльність вищої школи. Цю думку виразно окреслив В.П. Андрущенко, який, виступаючи на загальноукраїнському методологічному семінарі Академії педагогічних наук України та Інституту вищої освіти з проблеми «Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи» [111, с. 48].

На наш погляд, наука, освіта та виховання є «духом епохи» в інституціональній формі мудрості, що визначає співрозмірність людини з епохою. Такий «дух епохи» в феноменології мудрості є філософським узагальненням наукових доробок, з огляду на які людство вибудовує свою соціальність, проектує майбутнє, готує до життя підрастаюче покоління.

Сьогодні інституціоналізація з боку науки значною мірою розгорнулася саме в інформаційних технологіях. З огляду на цю інформаційну фазу інституціоналізація, зокрема вищої освіти, готує професійні кадри. Виконує функцію забезпечення належного інтелектуального рівня сучасного виробництва. Іншими словами, зміни в духовному житті країни повинні підвести природним шляхом її вищу школу до фундаменталізації освіти на основі духовної єдності її технічної, природничо-наукової та гуманістичної складових. Для цього треба затребувати до органічного стану цілісну систему знань. Розпочати в цьому відношенні необхідно з обґрунтування універсальної моделі гармонійного світу. Адже людина повинна в першу чергу духовно, на підставі знань та життєвого досвіду, відчувати зв'язок з космосом, таким чином входячи в ноосферу. Цей тип зв'язку досягається сучасною наукою через визнання екологічного імперативу.

Безперечно, необхідна практична реалізація тріади «екологічне виховання — екологічна просвіта — екологічна освіта». Усі компоненти цієї тріади тісно взаємопов'язані, становлять основу форму-

вання екологічного (космічного) світогляду, що базується на усвідомленні необхідності збереження оптимального для життя середовища, яким є біосфера Землі. За цих умов створюються перші кроки для заселення космічного простору навколо планети Земля. Тому інституціоналізація вищої освіти повинна готувати саме духовну людину як мудреця добрих справ.

До морфологічного напруження в феноменології мудрості призводить необхідність диверсифікації типів університетів і не лише за сферами професійної підготовки, а й за об'єктом університетської освіти. Як висновок необхідно зауважити, що суперечності морфологічного походження полягають у наявності або відсутності певних елементів у структурі вищої освіти. Вирішення цих суперечностей полягає в річизі створення новітніх освітянських новоутворень у структурі системи вищої освіти або розширення функціональної палітри вже існуючих елементів. При цьому, функціональні розлади в інституціоналізації вищої освіти можна усунути шляхом активної та цілераціональної діяльності системи управління країни.

Таким чином, наукове визначення поняття «мудрість» пов'язане зі смислогенезом як всебічним явищем земного, так і космічного походження, незалежно від суб'єкта історичної дії. Саме інституціоналізація науки, освіти та виховання здатна інтегруватись у феноменологічний процес мудрості як єдиний соціальний організм, що із добротними намірами духовних феноменів має трансформуватись в континентальну та планетарну цілісність.

Мудрість як основа ресурсу в духовному розвитку спецслужб держав світу

У сучасну добу глобалізації, коли суспільні відносини недостатньо взаємно згармонізовані, відбуваються певні антиподні механізми в самому енергетичному процесі. За цих умов ефірна субстанція виступає діалектичним джерелом природного розвитку людини. Такий стан і форма ефірної субстанції як першооснови живого в сущому накладається на природу. В основі субстанційності людського (розвитку ідеї, думки) як живої розумної істоти є біосоціальність, що виступає в такому контексті за своєю внутрішньою будовою мозку як природний «штаб». В цьому ефірному просторі біологічна організація клітини значною мірою «купається» у водному

сполученні, оскільки розповсюджує спадкову інформацію, таким чином народжуючи рух субстанційно живих мікроорганізмів.

При цьому варто довести, що саме мудрість *народу* становить природно-соціально-духовну субстанцію історичного процесу. В цьому сенсі необхідно говорити про субстанційну природу народу, розпочинаючи з категорії «субстанція». Слід звернути увагу на те, що ставлення до цієї філософської категорії ніколи не було однамітним. Так, Ф. Бекон говорив, що такі поняття як «субстанція», «якість», «дія», «страждання», «буття» та інші не можна називати гарними [20, с. 389]. Інші користуються нею, починаючи від Аристотеля, і досягають цю категорію як безмістовну і разом з тим користуються нею.

В феноменологічному контексті мудрості є підстави використовувати категорію «субстанція», оскільки це не якась нерухома першооснова життя, а навпаки — вона рухлива. Це наслідок своєї суперечливості як основа всього сущого. Субстанція, за Дж. Локком, є загальна основа бога, духів і тіла, які є різноманітними модифікаціями [73, с. 36]. Як вважав Б. Спіноза «субстанцію необхідно називати тільки те, що є вічним, незалежним від усякої вищої причини, те, що існує само собою і за необхідності. Ця єдина неподільна субстанція не тільки наділена нескінченною силою досконалостей, але й видозмінюється нескінченно [40, с. 213].

Із приведених думок світових філософів вочевидь витікає, що субстанція — це така основа, яка становить активно діючу сторону того чи іншого явища або прогресу. В цьому розрізі вона рельєфно відрізняється від матерії, що є об'єктивною реальністю. Іншими словами, субстанція є суб'єкт, а матерія — об'єкт.

Згідно з Г. Лейбніцем: «...кожна наука має своїм предметом субстанцію [72, с. 142]. На нашу думку, філософ нараховує дві точки зору на природу субстанції. Згідно з першою точкою зору, кожна субстанція, включаючи душу і навіть самого Бога, є тілесне. Інакше кажучи, вона складається із матерії або робочої маси. Інші вважають, що існують і безтілесні субстанції, що людські душі безтілесні, що Бог — це душа або найвища світова сила, навіть, якщо бажаєте, причина самої матерії [72, с. 152]. Субстанція може виникати тільки шляхом творення і зникати тільки шляхом знищення. Неможливо

поділити субстанцію на дві, або з двох зробити одну і, отже, кількість субстанцій не може збільшуватися, а ні зменшуватися природним шляхом, хоча вони часто підлягають перетворенням. Окрім цього, кожна субстанція ніби є земним світом і дзеркалом бога або всього універсуму, який кожна субстанція відображає по-своєму. Універсум помножується стільки разів, скільки існує субстанцій [71, с. 117].

Субстанція має свою природу і складається із сукупності всіх властивостей, які становлять основу будь-якого матеріального чи духовного предмету. Кожна субстанція є в деякому роді особливий світ, незалежний від усього іншого, крім Бога [71, с. 138]. До загальних властивостей субстанції належать: рух, мінливість, простір, час та сталість.

На наш погляд, субстанція — це поняття, що позначає основу, творчу силу всього існуючого. Погляди філософів розходилися швидше не в загальному визнанні цієї категорії, а в її конкретному використанні. Так, Г. Гегель вважав, що «духовний світ є субстанційний світ» [27, с. 354]. Відмовляючи фізичному світові в субстанційності, Г. Гегель вважав, що субстанція є, по-перше, духовна основа, по-друге, розумова основа і, по-третє, діяльнісна основа. Не поділяючи гегелівської думки стосовно того, що фізичний світ не має субстанційної основи, необхідно припускати наявність методологічного потенціалу категорії субстанції.

Субстанційна якість є внутрішнє необхідне відношення. Ця гегелівська думка отримала глибокий розвиток у філософських поглядах К. Маркса, який писав, що субстанційна якість є тільки внутрішньою необхідністю [78, с. 322]. Як необхідне внутрішнє відношення, субстанція є нескінченною сутністю, яка виявляється в кінцевих речах. Субстанційне відношення є відношенням нескінченно-го і скінченного, сутності та явища, загального і окремого тощо.

На тотожність субстанції і предмета з його діями і функцією звертав увагу Б. Спіноза. У більш повному і всебічному вигляді цю ідею розвинув К. Маркс. Він підкреслював, що дія є «вищою функцією» предмета або явища. Тому спосіб дії, руху або існування предмета чи явища збігається з їхньою сутністю. Термін «субстанція» позначіть дійовий початок. Здібність діяти властива кожній субстанції, і із неї завжди народжується деякий рух. І тому сама тілесна субстанція (рівно як і духовна) ніколи не перестає діяти [78, с. 241].

Субстанція має певні властивості. Це, перш за все, такі властивості, як загальність, суттєвість, активність. При всіх розбіжностях в означенні субстанції ні у кого невикликає сумніву те, що субстанція відбиває загальність. У «Філософському енциклопедичному словнику» міститься означення категорії субстанції як об'єктивної реальності, як матерії в аспекті єдності всіх форм її руху, як граничної основи, завдяки якій чуттєва різноманітність і мінливість властивостей зводиться до чогось постійного, відносно нерухомого і самостійно існуючого» [109, с. 458].

Не можна сказати, що наведене означення субстанції є найдоконалішим, оскільки виконане в аспекті моністичної філософії. Саме таке означення субстанції є позитивним посилом в книгах з матеріалістичної філософії, де в одному місці субстанція трактується як «найглибша сутність буття», як єдина основа всіх матеріальних утворень, завдяки якій вони «органічно пов'язані між собою, переходять одне в одне і в своїй сукупності утворюють цілісну систему. Але в цих означеннях, на наш погляд, ні слова не сказано про те, рухома чи нерухома ця першооснова. Не витримує критики, на наш погляд, позиція, згідно з якою субстанція зводиться до якогось матеріального предмету. По-перше, субстанція не може розглядатися лише як матеріальний предмет, а по-друге, виглядати як нерухома першооснова. Таке поняття субстанції нагадує платонівські «ідеї», що знаходяться в «наднебесі» нерухомо і разом з тим становлять першооснову всіх рухомих предметів, явищ, процесів.

У цьому плані необхідність застосування субстанційного аналізу до розробки теорії феноменології мудрості диктується низкою чинників. Адже субстанція є вираження і приближення до абсолютного значення предмета, яке конкретизується і поглиблюється сумою відносних істин, оскільки субстанційне визначення сутності мудрості досягається способом її активної дії.

Особливу увагу привертають до себе положення Д.Дідро про те, що людина складається із двох різних субстанцій (тілесної і духовної), що рух атомів породжує субстанцію, що якби субстанція була безтілесна, то її носії не мали б ні почуттів, ні сприйняття, ні задоволення, ні гіркоти.

Крім того, у сучасних умовах духовного відродження зростає інтерес до проблеми розвитку та історії духовної культури як домі-

нанти життєтворення мудрості. У цьому сенсі варто ретельно зупинитись на головних гіпотезах, які пояснюють механізм біосоціалізації, але спочатку варто стверджувати позицію щодо теорії біологічного прогресу. Оскільки значною мірою поширена думка, згідно з якою соціальність виникає на певному етапі прогресуючого біологічного розвитку видів тварин. Коли мова заходить про розвиток, у нашому конструкті це розвиток біосоціальності, то інтуїтивно його розуміють як прогресивне ускладнення, яке повинно «накладуватися» на відповідне ускладнення біологічних форм. Виконання такого підходу суттєво веде до спроб об'єднання двох напрямків прогресивного розвитку, коли більш складній органічній структурі відповідає більш вдосконалена соціальна.

Ретельне вивчення спецслужб держав світу як аспекту біосоціальності можливе із залученням таких понять, як аналогія і гомологія. Часто фіксована подібність у структурі тваринних спільнот ігнорується як неможлива через те, що ці спільноти утворені представниками різних філетичних таксонів. У зв'язку з цим суттєво нагадати, що ієрархія організмів, запропонована різними авторами (Арістотель, К. Лінней), є абстракцією і мобілізована показати «прогресивний» розвиток живих істот від простих форм до людини або навіть до Бога, якщо такий знадобиться. З огляду на це можна до безкінцевості множити подібні приклади, проте потрібно звернути увагу на головні висновки: 1) немає критеріїв складності організмів та їхньої прогресивності; 2) отримані в останній час експериментальні дані ігнорують старі уявлення про прогресивний устрій деяких груп тварин.

Вивчення біосоціального еволюціонізму *духовного капіталу мудрості людини* примушує звернутися до загальних країнознавчих уявлень про розвиток органічного світу. В контексті природничо-історичного походження виокремлюють дві важливі концепції — монофілізм і поліфілізм. Коротко відзначається, що монофілізм — виникнення організмів від загального прашура, а поліфілізм — виникнення нових таксонів від деяких прашурських форм.

Головною точкою зору на сьогодні є монофілітична позиція. Її логічним завершенням є згадана вище ієрархія живої природи. Використання цього витоку для аналізу біосоціальності призводить до того, що при описуванні подібних форм нам доводиться говори-

ти про аналогії, тобто про зовнішнє за схожістю як прояв біологічної спільноти.

Опертя на монофілізм призводить до необхідності формувати систему, що відображає ускладнення і розвиток анатомо-фізіологічних структур, а не еволюцію біосоціальності. В силу цього постає питання: як загалом можна «зв'язати» форму біосоціальності з рівнем біологічної організації? Як порівняти соціальність бджоли і горили, виходячи з того, що перша належить до типу безхребетних, а друга — до типу хребетних? Головною відмінною рисою хордових є наявність хребетного стовбура, хорди. Якщо у бджоли немає систематично більш «вищої» ознаки — хорди, то чому вона повинна володіти соціальністю (соціальною, а не біологічною формою організації) нижчого рангу? Хорда надає (якщо загалом дає) її носіям анатомно-фізіологічну вагомість і ніяк не може впливати на соціальність тварини.

Використання поняття «аналогія» дає змогу відкрити діалектику внутрішнього і зовнішнього при формуванні біосоціальності. Якщо ми передбачимо, що її поява є наслідком гомології, тоді можна стверджувати: виникнення біосоціальності було закладене в генетичній (внутрішній) програмі і просто реалізувалося за певних умов. Навпаки, якщо ознака є аналогічною, тоді можна передбачити, що її поява викликана дією зовнішніх чинників і не залежить від внутрішньої, біологічної організації. У такому випадку пошук причин біосоціальності пов'язаний: у першому випадку — з біологічним «устроєм» виду; у другому — з дією певного зовнішнього чинника. На наш погляд, вказівки на аналогічність дуже поширені у біології при описі джерельних форм, але майже відсутні при аналізі психологічних і соціальних феноменів.

Таким чином, підводячи короткий підсумок вищесказаного, необхідно підкреслити: по-перше, при поясненні біосоціальних форм організації у безхребетних і хребетних тварин необхідно враховувати їхню приналежність до різних філетичних угруповань; по-друге, розвиток біосоціальності відбувався паралельно (усуспільненість бджоли не є гомологічною спадковістю усуспільненості приматів); по-третє, використання методу аналогій дає можливість «згладити гострі кути», які виникають після прийняття теорії біологічного прогресу. Відіграючи домінуючу роль на ранньому етапі

становлення теоретичної біології, ідея прогресу має бути переосмислена з позиції сучасного пізнання, оскільки шаблонне її використання веде до несуттєвого повторення гіпотез, які першопочатково закладені самою концепцією прогресу, що є важливим при вивченні спецслужб держав світу.

У цьому розрізі вияв незалежного характеру соціалізації дає можливість сформулювати такі передбачення:

1. Соціалізація має коригуючий характер і її походження пов'язане з необхідністю прилаштовуватися до умов зовнішнього середовища.

2. Для розуміння специфіки механізму організації тваринних усуспільнень потрібен аналіз їхньої адаптивності.

3. Якщо біоусуспільнення фіксуються в різних таксономічних групах, то суттєво передбачити, що вони організовані згідно з рубіжним принципом.

4. Якщо організація біоусуспільнень дає певну селективну користь, то розвиток таких істот повинен йти в напрямку появи нових механізмів організації, що надає зростанню шаблю конформізму (прилаштованості), що певною мірою містить у собі концептуальну модель «біосоціонавігації».

На наш погляд варто було б умовно виокремити три групи соціальних тварин і запропонувати розділити їх на два типи — природжені і набуті. Виходячи із своїх міркувань про те, що соціальність є іманентною властивістю, яка притаманна органічній матерії, вона відокремлює спільноти, утворені в результаті: а) харчування; б) сприймання; в) розвитку взаємодії. Спільноти, утворені по першому типу, складаються з коралів, поліпів тощо. До другого типу відносяться спільноти безхребетних і хребетних.

Нижче подаються головні концепції, які відображають становлення і розвиток біосоціальної форми організації тваринних спільнот. Концепція біоусуспільства як розширеної сім'ї головний наголос спрямовує на розгляд генетичного сходження між членами біоусуспільств, шаблів їхньої єдиної дії у вирощуванні нащадків. Використання цього підходу показує, що спільноти-колонії розкривають у собі агрегацію елементів, які утворилися в результаті ділення клітки-засновниці біоспільноти. Іншими словами, це клон кліток, пов'язаних генетичним і функціональним зрощенням.

Аналіз спільнот комах показує таке: 1) високий рівень подібності особин у спільноті; 2) спільноти складаються з генетично подібних особин; 3) усі члени таких утворень є прямими нащадками обмеженої кількості особин.

Теорія розширеної сім'ї несе в собі появу біосоціальності за такою схемою: 1) поява нащадків; 2) прояв істинного піклування про нащадків; 3) участь нащадків у формуванні і культивуванні нових генерацій; 4) перекривання деяких генерацій. Таким чином, біоспільнота виникає в результаті ускладнення відносин між батьківськими особинами та їхніми прямими нащадками. Як певну модифікацію гіпотези розширеної сім'ї можна розглядати концепцію материнського маніпулювання, згідно з якою батьківські особини першочергово породжують стерильних нащадків, що спонукає їх у наступному інтегруватися.

Теорія надорганізму

Неодноразово ідея надорганізмного формування спільнот використовувалася для пояснення суспільної організації в тваринному світі. Найбільш цілісно вона розроблена для суспільних комах. Вважають, що вперше описав сім'ю комах як надорганізм В.Венлер у статті «Колонія мурашок як організм». Автор передбачав, що спільнота аналогічна за своєю будовою і виконавчим функціям багатоклітинного тваринного організму. Також його бачення зводилось до таких положень: 1) одна особина спільноти є аналогом однієї клітини багатоклітинного організму; 2) в надорганізмі особини спеціалізовані на виконання певних функцій, які аналогічні системі органів і тканин цілісного організму; 3) існує інтеграційна система передавання інформації; 4) надорганізм і організм мають індивідуальні риси; 5) розмноження відбувається внаслідок розвитку генеративної тканини — аналогу репродуктивних особин; 6) надорганізм проходить у своєму розвитку всі стадії, притаманні організму, тобто народження, зростання, розвиток і відмирання. Незважаючи на наочну простоту і високу міру аналогії, варто відзначити, що концепція надорганізму має і свої недоліки. Так, вважають, що особини спільноти не цілком генетично ідентичні порівняно з клітинами багатоклітинного організму [87, с. 78].

Підбиваючи підсумки теорії надорганізму, необхідно підкреслити таке: 1) цю концепцію неодноразово залучали для аналізу

соціальних явищ, а тому вона цілком суттєва для опису феномена біосоціальності; 2) концепція надорганізму може бути розглянута як невід'ємний атрибут цілісного, холістичного підходу; 3) уявлення про спільноту надорганізму дає можливість підійти до неї як до ієрархічно організованої системи, утвореної з однорідних елементів; 4) надорганізмений підхід відображає єдність органічного світу від клітинних до соціальних форм.

Ця концепція витримана у річищі соціобіологічного підходу. Отже, під біоспільнотою ми розуміємо сукупність взаємодіючих між собою організмів одного виду з функціональною диференціацією і спеціалізацією, пов'язаних високим рівнем генетичного зрощення і організованих в ієрархічну структуру.

Адаптивний характер біосоціальності

Як підкреслювалось, існують дві тенденції при розгляді біосоціальності — соціальність як іманентна властивість і як епіфеномен. Більш поширені уявлення про соціалізацію як епіфеномен, тобто як надфеномен, який виявляється у формі «надбудови» до біологічного. Для такої соціальності прийнято вказувати на селективну користь. Так, можна зустріти такий список: 1) захист від хижаків; 2) захист від умов середовища; 3) підвищення життєдіяльності, виживання; 4) підвищення ефективності харчування; 5) займання нових екологічних ніш; 6) підвищення ефективності розмноження; 7) стабільність популяції; 8) зміни умов середовища.

Соціалізація, розгортаючись під дією природного відбору, являє собою «останній шанс» недієздатних організмів для виживання. Вона створює нову цілісність для боротьби за виживання, знижуючи інтенсивність індивідуального відбору. Як зауважує Е.Н. Панов: «В рамках соціобіології соціальність тлумачать як деяке новоутворення, що виникає на певній стадії еволюції тваринного світу». Він же вказував на те, що рівень узгодженості соціальних груп знаходиться на рівні особин. Іншими словами, спільнота неодмінно адаптована до середовища, як і пара або індивід.

Застосування гіпотези компенсаторного характеру біосоціалізації дає можливість зрозуміти причину такої форми організації. На противагу важко пояснити, для чого виникла «необхідність» інтегруватись в спільноті, якщо нове утворення такою самою мірою адаптоване в спільноті як особина. Адже соціогенеза сприймається як пере-

хід від одиничної стадії до спільноти, при якому індивід «жертвує» своїми інтересами з метою підвищення налаштованості групи. Тоді неможливо уявити, для чого необхідно жертвувати на користь аналогічною мірою налаштованого утворення. Суттєво осмислити, що неадаптовані індивіди «змушені» жертвувати, щоб кріз призму сукупної, групової узгодженості вижити в конкурентній боротьбі.

Згідно з М. Тінбергом [87, с. 123], який розглядав організм як «наділену» функціональністю сутність, можна зрозуміти, що колонія *Volvox* є спільнотою. Міра інтегрованості клітин у цьому контексті є невагомою і тому недієздатна до самостійного функціонування, тобто є «неділенням» або індивідом-організмом.

Поява біосоціальної форми організації живої матерії має адаптивний, компенсаторний характер, оскільки біосоціалізація виникає в результаті пристосування до середовища непристосованих індивідуально осіб і розгортається під дією механізму природного відбору.

Соціалізація створює новітню цілісність у боротьбі за виживання. Вона анулює протиріччя міжіндивідуального відбору й інверсує його на груповий. Соціалізація як компенсаторний процес виникає внаслідок глобальних антропоморфозів Життя — це поява багатоклітинності і статевого розмноження, воно має характер прилаштованості до цих явищ. Наприклад, спільноти-колонії виникають як один з можливих варіантів відповіді на антропоморфоз у формі появи багатоклітинності.

Зазначається, що соціогенеза прямує магістраллю репродуктивності стерілізації частини спільноти. В результаті цього процесу відбувається розмежування особин на дві групи — репродуктивних і соматичних тварин. Тому на ранніх етапах соціалізації в спільнотах-колоніях відбувається втрата певною частиною одноклітинних елементів здатності до реалізації, досягаючи епіцентрального розгалуження у соціальних комах.

При цьому, простежуються три послідовних етапи подібного репродуктивного розділення: генетичний контроль, контроль на рівні ембріогенезу і «поведінкова стерілізація» дорослих особин. У спільнотах хребетних також виокремлюються елементи репродуктивної стерілізації. Ці спільноти змушені інверсувати «зайвих» або периферійних самців. У хребетних домінують розмноження «репро-

дуктивного ядра» і звільнення молодих самців призводить до формування соціальної групи особин як елементів із спадкових тварин.

Належне правило біосоціалізації — звільнитися від зайвих самців, тобто обмеженого статевого процесу. «Ідеал» біоспільноти — партеногенетичне повторення одиничного організму в нащадках. Необхідно ствердити, що за результатом репродуктивності стерілізації і функціональної спеціалізації виникає залежність особин одна від одної, коригування їх до інтеграції. Понад те, на прикладі розвитку робочих особин у спільнотах комах можна говорити про те, що самиця-засновниця штучно «закладає» функціональну неповноцінність потомства як інтегрування спільнотою. Іншими словами, самиця-засновниця, не здатна до самостійного функціонування, повторює себе в нащадках, забезпечуючи економічне функціонування

Біосоціоеволюціонізм в боротьбі за обмежені ресурси

Життя загалом розглядається як боротьба за речовину, тобто ресурси. Так, Дж. Бернал відзначає, що обмін речовини з навколишнім середовищем є одним з основних критеріїв живого, перманентно пов'язуючи енергетичні ресурси та органічну еволюцію в своїй праці.

В контексті розвитку органічної речовини, А. Роув [87, с. 134] пропонує головні правила біосоціоеволюціонізму: 1) вся енергія надходить від сонця і акумулюється рослинами; 2) життя є процес згоряння палива; 3) паливо диференціюється між організмами через джерельні мережі; 4) головний закон життя — конкуренція, тобто ресурси є обмеженими. Понад те, існує позиція, згідно з якою «загалом живу речовину можна розглядати як єдиний каталізатор, здатний самостійно синтезуватися в процесі каталізованої реакції акумуляцією енергетичного потоку внутрішньо живої системи» [87, с. 135]. Звідси випливає, що проблемі боротьби за ресурси відводиться значне місце в системному аналізі виникнення і розвитку органічних систем.

Для того, щоб звільнитися в семантичній двосмисленості терміну «ресурси», підкреслимо, що під ним ми розуміємо не тільки асимулюючу рідину, але й множину інших, біологічно значимих чинників, таких, як: статеві партнери, сприятливі умови середовища, територія тощо. Інакше кажучи, ресурси — це біотичні, абіотичні і «соціальні» чинники, що необхідні особині.

Варто відповісти на питання: чи можна розглядати боротьбу за ресурси як умову появи біосоціальності, досліджуючи вплив такої

конкуренції на органічну еволюцію? Для цього розглянемо суттєву модель виникнення життя на тлі боротьби за ресурси.

Кількість протобіологічної речовини, що синтезується хімічним шляхом після початку органічного синтезу, поступово скорочувалася, що змушувало перші організми на ранніх етапах еволюції вести активну боротьбу за ресурси. Такий початок еволюції А. Роув характеризує так: «У протоорганізмів було достатньо харчів... і у них не було супротивників у боротьбі за існування» [87, с. 137].

Вичерпування первинної речовини змушує протоорганізми (гетеротрофи) шукати нові джерела отримання енергії. Такий стан справ можна розглядати як першу кризу в історії розвитку життя, протиріччя між обмеженими ресурсами та їх реалізаторами. Перші протоорганізми знімають це протиріччя шляхом: 1) переходу на інше джерело отримання енергії (бродиння, хемосинтез тощо); 2) переходу до автотрофних джерел з отриманням здатності до самостійного синтезу органічної речовини з неорганічної; 3) переходу до хижацтва, тобто вживання інших організмів для своїх потреб.

Боротьба за ресурси була не тільки «стимулом» до утворення і зростання первинних організмів, вона підштовхувала їх до однієї з головних функцій життя — самореалізації. Механізм «соматичного розриву» впадував дуплікації клітин на ґрунті генних елементів. При цьому необхідно підкреслити, що частково такий спосіб реалізації зберігається у сучасних організмів, де відбувається обмін генетичним матеріалом, що має закономірно випадковий характер і продиктований ДНК і відсутністю коацерватних краплин.

Таким чином, концепція боротьби за ресурси є суттєвою для пояснення механізму зародження і першопочаткового розвитку біологічних форм. У сучасній біології і філософії складається спотворене розуміння еволюції, розглянутої як процес цілеспрямованого прогресу. Іншими словами, прилаштовуються вже прилаштовані, де застерігають відносний регрес паразиткових видів як «спростування» прогресивних форм.

Погляди В.А. Бердникова полягають в тому, що ділення на «вищих» і «нижчих» є умовним, але більшість сучасних дарвіністів звертаються з розумінням «прогресу». Зміна одних видів на інші ще не дає права говорити про прогресивність останніх. Можливо, це тільки проста «зміна» одних форм на інші форми, оскільки біологіч-

на еволюція являє собою зміну форм, де відсутні «добрі» та «погані». Ідея прогресу непрямолинійно вказує на присутність кінцевої причини розвитку — появи більш сучасних організмів, не втрачаючи чинників змінюваного середовища.

Ч. Дарвін також метою боротьби за існування розумів саме боротьбу за ресурси, ґрунтуючися на концепції Мальтуса, який стверджував причину відбору, що є «постійною тенденцією всіх тварин розмножуватися над кількістю харчів, приготованих для них». Ключовим моментом дарвінівського природного відбору є чинник перенаселення, тобто протиріччя між кількістю осіб і доступними ресурсами, які стримують прогресивність розмноження. Така боротьба за існування виникає в результаті обмеженості ресурсів.

Л.С. Берг, критично розглядаючи підхід Ч. Дарвіна, неодноразово вказує на тавтологічний характер поняття «боротьба за існування», який трактується через рівень виживання нащадків і успішності розмноження. Але за нормальних умов існування одна особа в процесі споживання залишає тільки одного нащадка, оскільки у противному випадку мало б місце прогресивне зростання кількості популяції, що не відповідає дійсності. На наш погляд, саме Ч. Дарвін «привніс» боротьбу за існування в природу, а не «вчитав з неї», або привніс характеристики, притаманні людському суспільству, в органічний світ. Тому виникає необхідність у зворотній «перевірці» тези «про боротьбу за існування», яка полягає в «навігації» чинника конкуренції між організмами в рамках біологічного підходу як інтегративного поняття.

Акцентуючи увагу на терміні «боротьба за ресурси», необхідно підкреслити суттєвість біоспільноти (або біосимбіозу) в результаті боротьби всіх проти всіх, а не через об'єднання на ґрунті взаємної корисності. Цілком правильно, що еволюція є зміною неприлаштованих на інтегрованих в надіндивідуальні утворення — симбіози або спільноти. Іншими словами, вільна від інших організмів однарідна речовина в природі не існує, оскільки є абстрактне породження нашого розуму в результаті активного зростання кількості нейронів у структурі свідомості.

Таким чином, органічна еволюція — це еволюція послідовних симбіозів, умовною вершиною яких є спільноти або «симбіози» багатоклітинних. Застосовуючи поняття боротьби за існування, не-

можливо адекватно пояснити виникнення симбіозів. У класичному розумінні природний відбір селекує найбільш узгоджених, тобто тих, хто залишає максимальну кількість потомства, хоча статевість та обсяг споживаних ресурсів при симбіозі нижчі, ніж сумарна теоретична величина цих показників у відповідних межових формах.

Завершуючи огляд взаємовідносин біосоціальності та чинника боротьби за ресурси, є сенс тлумачити виникнення біосоціальності як формат розв'язання протиріччя між кількістю особин та досягненими ресурсами в змістовому обмеженні споживання.

Як загальні висновки варто виокремити такі. По-перше, біосоціалізацію необхідно розглядати в контексті загального процесу розвитку життя на ґрунті загальних механізмів. Адже вона є необхідною умовою розвитку біологічної еволюції і надає можливість її розвитку як зв'язку між неорганічною та органічною речовиною в єдиному процесі обміну, притаманного біосфері.

По-друге, однією з причин виникнення біосоціальної форми організації є конкурентна боротьба за обмежені ресурси. У спільноті інтегруються менш узгоджені індивідуально механізми до боротьби за обмежені ресурси, де відбувається стимуляція прогресивного розмноження трансформацією обмеженого споживання ресурсів змістових осіб певного виду як механізму вияву самців.

По-третє, еволюцію прийнято розглядати як послідовний симбіоз, як каталізатор протиріччя між кількістю організмів-споживачів та доступними ресурсами.

Всезагальне планетарне життя

Природний дух диференціюється в конкретні різновиди мешканців Землі і розкладається на притаманні природні духи, які загалом виражають природу географічних частин світу і утворюють різновидність рас.

Людина сама по собі є розумною. В цьому полягає можливість рівноправності всіх людей. Звідси випливає, як говорить Г. Гегель [26, с. 35], нікчемність різновидів людських рас — як пріоритетних (домінуючих), так і безправних. Різниця людських рас є природна різниця, що властиво природній душі. Така різниця пов'язана з географічною різноманітністю того ґрунту, на якому люди скупчуються великими масами. Різновиди расових незбігів людського роду справляють певний вплив у фізичному і духовному відношенні.

Фізіологія у першому відношенні розпізнає кавказьку, ефіопську і монгольську раси; до цих рас додаються ще малайська та американська раси. Фізичне розмаїття всіх цих рас спостерігаємо головним чином у побудові черепа та обличчя. Побудова черепа визначається за допомоги горизонтальної і вертикальної ліній, з яких перша проходить від зовнішнього слухового проходу в напрямку до кореня носа, а друга — від лобної кістки до верхньої щелепи. За допомоги кута, утвореного цими двома лініями, голова тварини відрізняється від людської голови; у тварин цей кут надзвичайно загострений.

У кавказької раси такий кут прямий або майже прямий. Особливо це слушно стосовно італійської, грузинської і черкеської фізіономій. У цієї раси череп згори закруглений, чоло дещо опукле.

Своєрідність монгольської раси вбачається у висунутих наперед скуластих кістках, у вузькому розрізі неопуклих очей, сплюснутому носі, жовтому кольорі шкіри, короткому чорному волоссі.

У темношкірих череп вужче, ніж у монголів і кавказців, чоло опукле й шишкувате, щелепи подані вперед, зуби стоять косо, нижня щелепа сильно подана вперед, волосся курчаवे і чорне.

Малайська та американська раси у фізичному відношенні мають різкі відмінні якості, ніж описані раси; шкіра малайців брунатна, шкіра американців мідяно-червоного кольору.

В духовному відношенні зазначені раси розпізнаються так.

Негроїдів неодмінно розглядають як молодшу націю. Їх продають, і вони надають можливість себе продавати. В їх релігії є щось дитяче. Те високе, що вони сприймають, вони не вміють стримувати, воно тільки хвилиною проходить через їхню свідомість. Таку височінь вони переносять на перший випадковий камінь. Внутрішньої потреби до культури вони не пробуджують, а саме: немає відчуття особистості в людині. Тут їхній дух ще спить, залишається замкнутим у собі, абсолютно не прогресує.

Монголи характеризуються мобільністю, розповсюджуються по територіях інших націй. Їхня релігія — це уявлення про всезагальне, яке шанується ними як бог.

Європейці по своїй суті характерні конкретно-всезагальною визнаною думкою. Принципом європейського духу є розум, який здобув рівня самосвідомості. Європейський дух протиставляє собі світ, звільняється від нього та знову скидає цю протилежність, повертає

знову в себе, в свою простоту. Європейця цікавить світ і він пізнає його, домінує при цьому внутрішня розумність. Згідно з Гегелем, первісні американці — тупі дикуни, наприклад, пешероси та ескімоси.

На наш погляд, кантівську філософію можна розглядати в тому розумінні, що вона зрозуміла Дух як свідомість (капітал) і містить у собі виключно тільки визначення її феноменології, а не всієї філософії. Вона розглядає «Я» як відношення до чогось потойбічного, що в цьому абстрактному визначенні називається «предметом у собі», і тільки відповідно до цієї конечності розуміє вона і інтелігенцію, і волю. В розумінні рефлектуючої сили судження вона приходить, щоправда, до ідеї духу, до суб'єкт-об'єктивності, до глузду тощо, а також до ідеї природи.

Філософія Фіхте стоїть на тій самій точці зору, і «не-Я» визначено в ній тільки як предмет «Я», тільки в свідомості «не-Я» залишається в ній у вигляді безмежного поштовху, тобто як «предмет у собі». Дві філософії показують тим самим, що вони не дійшли ні до поняття, ні до духу як свідомості так, як він є у відношенні до іншого.

Стосовно спинозизму, навпаки, потрібно підкреслити, що дух у глуздові, за допомоги якого він влаштовує себе як «Я», як вільну суб'єктивність, на протигагу визначеності, виходить за межі субстанції, а філософія, оскільки для неї це судження є абсолютне визначення духу, виходить тим самим за межі спинозизму.

Генокосмізм як природна сила у вивченні спецслужб держав світу

Наша сонячна система в кожному мить віддає у світовий простір потужні кількості цілеспрямованого руху. Завдяки сонячній теплоті земля оживлюється і певним чином перетворює її в інші форми руху у світовий простір.

Уявлення про силу, завдяки своєму походженню з діяння людського організму на зовнішній світ, передбачає думку про те, що тільки «одна частина активна, дійова, друга ж — пасивна, сприймаюча, і таким способом встановлює природу».

Простір життєдіяльності людини пронизується енергетичними і інформаційними полями і потоками, як цілком впливають у відповідності із своєю специфікою на людську душу і тіло.

Сучасна генетика і теорія інформації надають можливість розглядати біологічну еволюцію не як певну зміну організмів, а як змі-

ну генетичної інформації. Бо окремі організми самі по собі не еволюціонують, а лише суттєво міняються форми їх поведінки, зберігається і поступово еволюціонує тільки генетична інформація, задована в ДНК-молекулах. Саме ці інформаційні зміни є проявом на рівні окремих організмів, що відповідним чином сприяє росту визначеного числа набору генетичної інформації, а невдача означає втрату всіх копій даного набору як коду в ДНК.

Людське мислення (свідомість) формується і розвивається відповідно з генетичною програмою і еволюціонує у визначеному зовнішньому середовищі як продукт існуючої культури та історії, якою певною мірою керує інтегративна ідея. На відміну від комп'юторної пам'яті біологічна пам'ять здатна використовувати інформацію для власного виживання.

Для такого самовиживання окремої живої істоти необхідні певні канали зв'язку із навколишнім світом як відповідної сили генокосмізму. Кожний живий організм постійно отримує сигнали із навколишнього середовища як певний подразник на їх реакцію.

Таким чином, діалектично цілісна жива система по суті є система обробки інформації як інтегрально-аналітичної оцінки живої природи. Адже духовний капітал природи життя — це організована інформаційна система врегулювання, що кодує поведінкові і когнітивні (на рівні клітки) детерміновані характеристики соціальних груп, які містить у собі міфи, вірування, мистецтво, інтуїцію як енергетично-смыслову регуляцію знання.

Історики філософії намагаються цілковито вивчити елементи речі (як основу), а й те, в що ця річ перетворюється; інакше, речі знаходяться в такому процесі, в якому основне перебуває і за своїми властивостями змінюється. Для того, щоб з'ясувати уявлення стародавніх філософів про поняття «начало», звернемося до «метафізики» Аристотеля, в якій він відзначає: «Так от, більшість перших філософів вважало началом всього одні лише матеріальні начала, а саме те, з чого складаються всі речі, з чого, як першого, вони виникають, і в що, як в останнє, вони, гинучи, перетворюються, причому сутність хоча і залишається, але змінюється в своїх проявах, це вони вважають елементом і початком речей» [12, с. 79]. У цьому сенсі привертає до себе увагу спроба Фалеса осмислити мінливість природних явищ як зміну якісно різних станів, що є суттєвим значен-

ням проекту усвідомлення їх як якісно різних протилежностей, на що звернув увагу Анаксимандр — учень і друг Фалеса. Висловлювання Фалеса щодо води спирається на живе її спостереження. Але «вона», відзначає Герцен, — мабуть, була і образність думки, в якій знято й зберігається все суще; тільки в цьому значенні, широкому, сповненому думки, емпірична вода, як начало, отримує істинно філософський зміст [30, с. 78].

Саме досліджуючи давні уявлення щодо води й вогню, які найбільш вплинули на уявлення людей, М.І. Шахнович досить обґрунтовано визначає: «Людство протягом багатьох тисячоліть являло собою матерію, яка постійно розвивалась в образі бурхливого, змінюваного моря, спливаючої води, яка немає певної встановленої форми. Немає, майже ні в одного племені, в якого вода не вважалась би матір'ю усього живого, цілющого, очисною силою запліднення» [122, с. 75]. З викладеного витікає, що Фалеса, як філософа, цікавить не стільки вода як речовина, а як те поняття рухомої сили природи.

В історії філософії країнознавства мають чільне місце вислови про те, що Фалес одухотворявав в якійсь мірі предмети природи, з цією метою робиться посилання на Арістотеля, який розділяв його думку. Ось що висловлює Е. Михайлова: «Стародавнє про душу як джерело життя і руху, саморуху, знаходить в цьому твердженні своє повне вираження: камінь, /магніт/, здібний породжувати рух притягуючого їм куска заліза, або ж притягується до нього, тобто, камінь саморухомий, повинен мати душу, тому що душа — джерело рухомості, властивої одухотвореному» [84, с. 46]. Ось чому, за власним спостереженням автора (в рідному селі, де він народився), камінь із геометричних розмірів «грудки землі» за 35 років виріс до одного метра.

Суттєву роль в осмисленні уявлень про природну силу життя відіграло вчення Бруно як про силу (саморух) природи, що набуває фіксовану концептуальну форму вираження.

Бруно намагається заперечити фантастичне уявлення про рухому силу природи; звичайним рухом він називає те, яке відповідне сутності речей, це їх власний рух, підкреслює мислитель. «Звичайно, звільнитися від блукання може той, хто зрозумів природу руху... внаслідок внутрішнього принципу, власної душі і своєї власної природи... Перед ним відкриваються ворота розуміння істинних

принципів природних речей, і він буде крокувати гігантськими кроками по шляху істини» [18, с. 104]. Саме спроба визначити спосіб знаходження істинного, того, що внутрішньо притаманне природі і людині: з них найкращий той спосіб, запевняє Бруно, який найбільш зручним і вірним чином розкриває досконалість людського інтелекту і відповідає істині самої природи.

Бо, дійсно, дуже важливо віднайти притаманну (природню, внутрішню, самостійну) точку як «начало» себе (бути самим собою) у Всесвіті, тобто, мати власну «навігацію» у відповідному часі і просторі на засадах всезагального (мудрого розуму), де пошук принципів пізнання цілісності (самозбереженні) природи є власною рухомою силою, спираючись на наукові принципи у процесі вивчення спецслужб держав світу.

Природний розвиток спецслужб сприяв визволенню людини від забобонів, зміцнюється віра в силу розуму, активізується її вільнодумство, що цілком передує новим філософським ідеям. Так, наприклад, Бекон звернув увагу на необхідність розробки гносеологічних проблем дослідження рухомої сили природи. Спосерігаючи обмеженість індукції, він дійшов до висновку, що істинна індукція повинна давати не ймовірне, а достовірне знання, тому необхідно проектувати метод розробки оптимізації істинних понять.

Особливий інтерес виявляють погляди Бекона на пізнання сутності рухомої сили природи, які містять у собі визначені методологічні проблеми, постановки, викладені ним в працях «Новий Органон» і «Про принципи і початки». Слід зосередитись, що «найважливішим діалектичним моментом методологічних вимог «Нового Органона» є думка про те, що істинне пізнання природи досягається при вивченні тих речей, що постійно рухаються, тобто «основних речей» [125, с. 132].

Французький і англійський матеріалізм постійно зберігав тісний зв'язок з Демокрітом і Епікуром. Якщо окремі історики і відмічають зв'язок філософії з ідеалістичними концепціями, однак немає доказів вважати це за істину, про що розумів філософ Гассенді. Основним принципом філософа повинно бути, як запевняв Гассенді, не задоволення досягненим навіть, якщо воно не істинне, а необхідно розвивати все те краще накопичення людством. За словами Гассенді, один геній не в силах вичерпати знання про природу як в

минулому, так і в теперішньому, і в майбутньому. Бо «...всі наші зусилля при дослідженні істини направлені на те, щоб пізнати річ такою, якою вона є в собі...» [24, с. 97].

Важливо те, що філософ намагається осмислити і розглянути світоглядну і гносеологічну проблему пояснення природи — руху атомів, з яких складаються всі речовини. Під внутрішньою силою руху атомів розглядається не тільки їх вага, але й довільне відхилення, важливіше з них те, яке викликане власною вагою, здійснюється довільно. Гассенді проводить ідею, що рухома природна сила є субстанційна властивість атомів, з яких складаються всі речовини, де розглядається дух, який спроможний мислити тільки при допомозі проникнення до його образних даних.

Таким чином, духовний капітал в культурі продовжує природу силами самої людини. Духовна природа в культурі «реалізує свій творчий потенціал через вінець свого творіння — людину» [101, с. 88]. Культура є похідною духовної природи, тобто «...це та сама природа, але піднесена на більш високий щабель; перефразуючи відомий вислів Кладзевця, можна було б сказати, що вона є продовженням природи іншими засобами. Це означає, що творчий ліміт природи обмежений, і там, де вона вичерпує свої створюючі потенції, їй спадкує вінець її творіння, людина, яка продовжує її справу на іншому, більш стиглому рівні» [101, с. 87].

Зв'язок культури з творчою діяльністю людей визначає високе значення духовного боку культури, бо, перетворюючи природу, «продовжуючи природу, «продовжуючи» її в культурі, людина перед цим створює продукт цього «продовження» у своїй уяві. При цьому це «продовження» природи є природа, пристосована до потреб людини. Саме виходячи з цього А. Тенасе говорить, що, культура є ніщо інше, як гуманізована природа» [105, с. 67].

Час і простір як ентропійні форми людського пізнання у філософії спецслужб держав світу

Проблема часу і простору в ентропійній організації духовного капіталу мудрості для сучасних спецслужб держав світу надзвичайно актуальна, оскільки в науковій спільноті змінюється точка зору на предмет самовизначення особи, держави та суспільства. У цій ситуації семантично оновлюються парадигми трактування суспільного розвитку та розвитку особистості. Всі ці виклики історії не

можуть не ставити на порядок денний фундаментальні питання про покликання людини, про її місце у певному часі та просторі, про сутність її буття.

Як свідчить історія, відкрита Кантом пізнавально-творча здатність людини набула принципового характеру у межах феноменологічного підходу. Кардинальні світоглядні зміни, що відбулися впродовж минулого сторіччя, значною мірою дозволяють оцінити кантівську спадщину. У цьому сенсі пізнавальний формат Канта уможливлює припущення апіорного характеру ентропійних елементів духовного капіталу. До таких елементів належать час і простір.

Впливи зовнішнього світу, пропущені через ентропійні форми, зв'язуються, «синтезуються» і зазнають «перекодування» в людину вимірні витвори — феномени, які є предметами людського пізнання. За межами його можливостей лишається сфера сутностей, «поштовхи» з боку якої ініціюють пізнавальний процес. Адже людина пізнає те, що вона конструює процесом пізнання, оскільки світ і людина перебувають по різні боки гносеологічного процесу.

Сфера, на яку поширюється «влада» пізнавального, теоретичного розуму, за Кантом, є сферою, що, перетинаючись з природним світом, вимушено, хоч і частково, лише в точці перетину, підпадає під його силові маніпулятивні впливи, що мають ефективно діючий константний характер. При цьому, включена до силових детермінацій людина у момент початку пізнавального поштовху втрачає суб'єктивний статус, перетворюючись на пов'язаний з іншим світом певними силовими зв'язками. Відтак, спрацювання чуттєвості в духовному капіталі індивіда, організованого часово-просторовим чином, стверджує того, хто пізнає, як власне людину, а й надає йому креативних здатностей. Отже, там, де людина певною мірою зазнає маніпулятивного впливу з боку світу — вона людина-«маса», а там, де не зазнає маніпулятивного впливу, стає собою як творча особистість.

З вище сказаного витікає, що характеризуючи питання часу і простору, необхідно акцентувати на суб'єкт — об'єктний вододіл, що проходить не лише між світом і людиною, а у згоді з декартівською онтологічною моделлю, між світом природних детермінацій, до якого як тіло належить і людина, і світом людським як індетермінаційним світом креативної свободи. Принципова відмінність Канта від Декарта у цьому питанні полягає, як видається, у їхніх вихідних

позиціях: картезіанський світ — світ речей «самих по собі» і людини «самої по собі», світ незалежних субстанцій, у той час як кантівський світ — світ їхньої діалектичної взаємодії. Звідси й властива всій німецькій класиці зміна акцентів з самототожної субстанційності сущого на його детермінаційні зв'язки. Як і в Декарта, у Канта розум, на відміну від тілесного, тяглого світу — це спосіб існування, розгортання та конструювання світу за власними законами, законами свободи, а не спричиненості.

Усупереч власному акцентуванню протилежності своїх позицій кантівським, Гусерль починає — цілком у згоді з «опонованим» ним Кантом — з того простого факту, що будь-що, надане людині, надане їй не інакше як саме це «будь-що», у його цілісності й суттєвій, сенсовій обтяженості. Синтези перцепцій і апперцепцій локалізовані в структурах духовного капіталу на певних рівнях свідомості, що трансцендентальні за «місцем локалізації». «Покладання і передусім споглядальне схоплювання сутностей, — зазначає Гусерль, — жодною мірою не імплікує покладання якогось індивідуального існування; істини щодо чистих сутностей не містять ані найменших тверджень щодо фактів, а отже, з них одних неможливо витягти навіть і найнезначнішої істини, що стосується фактів» [35, с. 31]. Якщо за Кантом людському пізнанню піддані лише феномени, сутнісний же світ «речей-у-собі», ноуменів, перебуває за межами пізнання, то за Гусерлем ситуація прямо протилежна — ми пізнаємо ейдетично-сутнісно, а екзистенційний вимір буття предметного світу свідомісному пізнанню не піддається.

У тому й полягає цілковита протилежність кантівським висновкам — гусерлівське трансцендентальне, на відміну від кантівського, не має прірви між сутністю й явищем, а, навпаки, є містком від світу до людини. Світ «речей-у-собі» не абсолютно чужий людині, як це було в Канта, його «в-собі-буття» потенційно містить те, що піддається вияву-актуалізації лише і виключно через свідомість. «Якщо матеріальний світ є — стосовно всякої свідомості і його власно сутності — «чуже», «інобуття», то як може сплітатися з ним свідомість — з ним і, відтак, з усім далеким свідомості світом? Адже не важко переконатися, що матеріальний світ — не якийсь випадковий шматок природного світу, а його фундаментальний шар, з яким сутнісно сполучається будь-яке інше реальне буття.

Чого йому ще бракує, так це душі — людей і тварин, нове ж, що приносить із собою тим самим останні, це, в першу чергу, їхні «переживання», які сполучають їх, мірою свідомості, з їхнім навколишнім світом...» [55, с. 86]. Отже, людське пізнання є не лише формальним, а й передусім змістовним конструюванням — творенням уявних сенсів, що добуває світ до його сутнісного вияву.

Близькою цьому є ідея для неокантіанця Е. Кассирера, концепція якого у своєму розвинутому вигляді зближує його позицію з феноменологічною і антропологічною, здійснюване людиною такий ефективно діючий духовний констант, як сенсотворення є передусім формотворенням. Структурно-понятійна діяльність мислення є похідною від творення функціонально визначених форм (символічних форм) у комунікації. У пізнавальній діяльності «поняття не виводиться, а припускається наперед» [57, с. 29], оскільки його витоки — у системі функціональних зв'язків, реальність якої становить світ культури. Останній підпорядковано «практичному розуму», ідеї якого є конститутивними щодо «об'єктивного світу», функціонально структурованого ними.

Сфера дії теоретичного розуму перебуває на межі зовнішнього світу природних детермінацій та творчого (креативного) світу людської — індетермінованої, вільної суб'єктності. У момент «дотику» до світу детермінацій теоретичний розум на якусь мить стає пасивним, через що зазнає впливу так само ініційованого впливами чуттєвості. При цьому, практичний розум, що панує у царині вчинку, є само детермінованим, цілковито вільним, самочинним. Такий розум регулюється тими нормами, які встановлює собі сам. Пізнавально-теоретичний розум за всієї своєї творчої потенції обмежений існуванням того, що спричиняє початок пізнання, своїм впливом дає йому поштовх — річчю-в-собі. Креативні ідеї, що містять у собі творчу уяву, в царині розуму являють собою абсолютні принципи як похідні (плоди) роботи самого розуму.

Говорячи про час і простір як ентропійні форми людського пізнання в системі вивчення спецслужб держав світу, одним з перших, хто відродив учення про «Абсолютне Я», є Й.Г. Фіхте. Мислитель ставив у центр своєї філософії вільну діяльність людського «Я» і вважав, що джерелом будь-якої реальності у відповідному часі і просторі є «Абсолютне Я» як сукупність усіх окремих

людських «Я», оскільки воно є перманентним. Самоутвердження «Абсолютного Я» ототожнюється з його часом і буттям, що реалізується завдяки діяльності («справи — дії»), яка і є для «Я» певним часом і простором як реальність. Але задля того, щоб із людського пізнання «Абсолютним Я» виникла креативна ідея (зміст, сенс, інновація, образ) необхідно мати творчу діяльність в певному часі і просторі як самозаглиблення в самого себе. Із цього самоабстрагування (самовтілення) починає розгортатися креативна ідея емпіричного «Я», що важливо для ентропійного процесу діяльності спецслужб.

Точкою відліку часу як буття, а буття як часу, на думку Й.Г.Фіхте, можна вважати саморозвиваюче і самовизначальне, абсолютно діяльне начало — «Абсолютне Я», яке вільно творить, визначає себе за допомоги себе самого, але перетвореного ним на Інше. «Абсолютне Я» несе в собі якість єдиної цілісності — Всього, безкінцевості в діалектичній кінцевості часу і простору. Отже, метафізичне споглядання «Абсолютного Я» як формова характеристика часу і простору починається із неподільно-позасвідомого, що перетворюється у Ніщо як діалектично єдиного органічного цілого в Сущому. У цьому розумінні Й.Г. Фіхте зазначає, що «прямуючи із себе до зовнішньої діяльності «Я» немовби відштовхується зворотньо (рефлектує) в самого себе, звідки природним чином випливає самообмеження, а із цього все інше» [110, с. 374]. Такий творчий акт «перевертання» можна вважати кроком назад від Себе до Свого вільного творіння, що є першопричиною свідомого ось-буття в рефлексованому часі і просторі.

Таким чином, у ентропійному процесі людського пізнання «Абсолютне Я» на соціальному та трансцендентально-релігійному вимірах віддає себе у розпорядження суспільного буття і постає певним творчим доробком у діяльності спецслужб. Саме у часі просторі остаточно самореалізує себе емпіричне «Я» (егоїстичний індивід), оскільки створює межове «не-Я» як відблиск амбівалентно-дихотомічних правідчуттів. Така амбівалентно-дихотомічна система має місце нумінозних першовідчуттів, що вбирають у собі діалектичність негативізму і позитивізму (так, наприклад, світла туга, радісна сльоза). Цей духовно енергетичний заряд споріднено породжується через Ніщо, оскільки пронизується нумінозними правід-

чуттями єдиним своїм можливим модусом — темрявою, що позитивно накопичена єдиною густиною.

У трансцендентально-релігійному розумінні «Абсолютне Я» як Бог стає Володарем темряви, безодні. Варто було б зазначити, що в християнській традиції найдавнішим зображенням Бога-Отця є образ рибака, який ловить Диявола. Принадою Бога у темній безодні смерті постає Його Син, а гачком — Хрест. Бог-Отець сподівається спіймати Диявола, руйнуючу істоту Творіння, яка виникла до утворення людини та її свідомого, і тим врятувати рід людський [69, с. 23]. Сама змістовність образу Господаря безодні, який панує у темряві Ніщо, є метафізичним символом, містичним спогадом та станом народження Іншого, першовідчуттям людиною таємниці свого народження, вічного повернення до темряви безодні ніщо.

Саме темна безпредметність Ніщо дала можливість «Я» реалізувати свою свободу і необхідність. При цьому, час і простір не залишаються тільки прихованими онтологічними характеристиками в структурній організації духовного капіталу, але є також характеристиками і повсякденного стану буття. У свою чергу таке бачення породжує думку про панівну у світі наскрізну і невідворотну необхідність, де вищим проявом свободи є лише пізнання цієї необхідності.

Час та простір у своїй відправній точці визначаються як вираження феномена збігу буття та мислення, оскільки виявляється універсальними у своєму осягненні — і природньому, і екзистенційальному, подібно до самої людини. У категорії часу та простору виражена специфічна реальність поєднання матеріальної і духовної компонент світу. Одночасно — це абстракція як суть породження розуму, і безпосередня реальність, в якій цей розум себе знаходить першочергово у діяльності спецслужб.

Через трактування часу та простору варто акцентувати увагу на категорії свободи. Адже свобода, що є однією з трьох основних складових онтології людського капіталу, здійснює ряд етапів своєї реалізації згідно з трьома ступенями мислення: свобода від чогось, для чогось і як рівноправність можливостей. На першому етапі виникає свобода думки, на другому — діяльності, а на третьому — творчості. Парадоксально, але свобода досягається в той момент, коли вона сама себе скасовує, коли зникають навіть самі думки про свободу. Адже істинність людини розуміється як її свобода. Це

гуманна свобода, яка нічого спільного зі свавіллям метушливих дій побутового індивіда не має. Гуманна свобода, перш за все, не метушлива, вона споглядальна як риса характеру спецслужб. Сила свободи в тому, що вона входить у світ через неможливість, оскільки її перше слово — «ні». Вільний індивід уміє вибирати серед зовнішніх обставин ті події, які він сприймає як вираз власної свободи у конкретності часу, що є суттєвою абстракцією свободи. Але ж свобода як важливий метафізичний атрибут «справи-дії», що пронизаний страхом, який породжений і спрямований в Ніщо. На думку С. К'єркегора, для «Я» (Духу) це стан безсилового запаморочення, «коли дух зазирає в свою особисту можливість і чіпляється за конечність, щоб утриматись» [68, с. 160]. Конечністю є час та простір, коли вічна миттєвість зникає. У часі та просторі остаточно самореалізує себе емпіричне «Я» (егоїстичний індивід), тобто створює межове «не-Я» скрізь як рефлексія своїх дихотомічних правідчуттів.

Завдяки протяжності самоспоглядання «Я» за своєю «справою-дією» нумінозні правідчуття завмирають і тим кристалізують час. Часове завмирання правідчуттів утворює темну частку дзеркала споглядання, яка стає відправною часткою простору свідомості. Проте така кристалізація відокремлює вічно-безмежну спрямованість від того, що має стати межовим та усвідомленим. Безмежний та темний бік віддзеркаленого «Я» утримується в стані стійкого та первинного.

Отже, в ентропійному процесі імперативу модернізації страху метафізичний страх є точкою утворення Іншого, «не-Я», завершення першотези і початку антитези, водночас страх є межею кінцевого, позасвідомого світу, за яким простягаємо трансцендентну вічність «Абсолютного Я». Саме такий страх можна вважати епіцентром власного людського «Я» як частки іманентного «Абсолютного Я». У релігійній свідомості його як умову діалогу людини з надсвіттовою, надприродною, всеосяжною особистістю Бога — поєднання «Його Страху» (Божого) зі «Страхом Божим» людини як частки Його безконечного ества в Дусі людини.

Але варто зважити на те, що під впливом жаги самовтілення «Я» відбувається його постійний вихід за межі себе у пошуках реалізації своєї екзистенції. А тому форми страху людини, що ентропійно відтворюють певний час та простір, дихотомічно поступають-

ся одна одній з позасвідомо-невизначеної сфери трансцендентного в предметні форми і навпаки, спонукають людину до креативної творчості. Через творче та вільне подолання відчуття страху-туги перед безоднею Ніщо людина усамітнює «Абсолютне Я», а її страх-туга перетворюється на предметні форми, які мінімізуються і вкладаються в феномен діяльності спецслужб.

Такий ентропійний процес сакралізується і стає одним із прихованих принципів історичного розвитку особи, держави, суспільства. Це відбувається на тлі особливого історичного досвіду (праці як відгуку на відчуття страху-туги і здобування ще неіснуючого, але раціонально визначеного як необхідне). Таким чином, у реально існуючому часі та просторі (індивідуальному та суспільному бутті людини) утверджується інша форма страху — страх, який має мовно-предметне визначення у контексті діяльності спецслужб держав світу.

У цьому векторі духовне становлення тієї чи іншої цивілізації залежить від позасвідомого принципу зрівноваженої гармонії двох симетричних форм єдиного феномена. Але у кожній національній самобутності відповідного народу, його культурі може епохально або територіально-локально панувати одна з форм страху. Таке панування часу та простору як внутрішній історичний вибір народу чи його еліти і стає ментальною ознакою характеру, що утверджує неабияку застиглість свободи внутрішньої дихотомії самого феномена діяльності спецслужб.

Відтак, метафізичний страх у соціокультурній традиції значною мірою спричиняє кризу сучасної західноєвропейської цивілізації, її маніпулятивних практик, способу мислення у світовому просторі.

Підсумуємо. Час та простір, як ентропійні форми людського пізнання, мають соціодетермінанту насамперед в творчій уяві. При цьому, похідною концепту апіорності в структурі діяльності спецслужб є її раціоналізм (логіка, думка, мислення). Адже час та простір людського буття не можуть відбуватись без модернізації страху. Такі час та простір укорінені у першоусвідомленні людського «Я» — його творчому усамітненні, оскільки страх є чаткою самовідношення «Абсолютного Я» до «не-Я», що дає можливість усвідомити синтез двох трансцендентних начал. Таке самовідношення є третім компонентом синтезу між «Я» та «не-Я» і базується на стра-

сі-тузі саме тому, що вони постійно присутні в напруженому взаємному часово-просторовому русі назустріч і переливанні в іншу якість між «Я» та «не-Я». У цьому часово-просторовому вимірі духовний кремінь, на якому зростає діяльність спецслужб, є центробіжною силою в усвідомленні свого Сущого — індивідуального «Я». Такі час та простір існування людини вимагають від діяльності спецслужб інтегративної ідеї (творчої уяви), що породжує необхідність у креаційній трансформації трансцендентного страху в предметно-реальний страх, в об'єктивні соціокультурні феномени довкілля. Цим було породжене існування іншої форми страху — об'єктивно-предметної, яка ентропійно існує в культурно-історичному дійовому «переливанні» стосовно часово-просторових характеристик. Крім того, постійно діюча енантіодромія певних форм страху затверджується в ментально-психічних установках спільнот, націй, класів, груп тощо, оскільки є культурною межею усвідомлення своєї ідентичності у світовому часо-просторі. Це ентропійно відбувається на тлі особливого історичного досвіду мінімізації та трансформації страху, починаючи з релігійного розщеплення феномена на сакральне преклоніння. Такий соціальний досвід формує нові світоглядні координати і ставить діяльність спецслужб держав світу на більш розвинений щабель самоусвідомлення. При цьому самокритична маса як часово-просторова характеристика ефективно діючих ентропійних констант (навіювання, навернення, біхевіоризм, мобілізування, санкціонування) набуває саме в період кризових ситуацій, що в сучасному соціумі викликає нагальний інтерес.

У цьому розрізі варто сьогодні простежити держави, де мільйони людей вводять себе у постійний телевізійний ступор або ж в алкогольний туман. де мільйони літніх людей животіють і вмирають на самоті, де втеча з сім'ї та від взятої на себе відповідальності є масовим явищем, де масово придушуються пристрасні бажання різними транквілізаторами і психотропними препаратами. Тому рано чи пізно явно уповільнюється рух мудрих людей.

У своїх працях, зокрема в «Смисл тривоги», Р. Мей намагався проаналізувати духовну ситуацію, у якій під «навалою раціональної системи мислення і життя, що розвинулася в західному індустріальному суспільстві», дві великі традиції — християнство і гуманізм —

«втратили свій універсальний характер і свою переконливість» [88, с. 56]. Коли цінності або цілі людини поставлено під загрозу, — пише в зв'язку із цим Р. Мей, — вона позбавлена можливості спиратися на послідовну систему традицій і пріоритетів своєї культури. Тривога і жах перетворюються на більш глибокий та всеосяжний стан, небезпека стає глибшою і починає загрожувати самій системі оцінок. Саме це призводить до відчуття «саморозчинення» індивіда [88, с. 58]. При цьому, на наш погляд, досліджується лінія руйнування цінностей, руйнування духу єдності ідей, яка характерна для двох минулих століть. Адже в сучасній життєвій реальності існує певна діалектична взаємозалежність між соціально-економічними обставинами та психоемоційними чинниками мудрості як ціннісної особистісної структури індивіда. Оскільки в ефірно наповненому соціальному просторі субстанційного значення набрали ринкові цінності, людей також почали цінувати на зразок товару, який можна купувати і продавати. Гідність як наріжний камінь моральності отримала товарну ціну, і байдуже, що було виставлено на продаж — її, людину, вміння чи особистість. Людська цінність почала визначатися не за духовними ресурсами, а лише за фінансовим успіхом у конкуренції на ринку.

З огляду на це сучасна реальність не дається в готовому виді, оскільки людина повинна не просто шукати, відчувати її субстанційну сутність, а й проявляти в певному ефірному просторі волюнтаризм як здійснення акту самореалізації. Тому незвичайність цілісності мудрої людини у тому, що розгортаючись у собі, вона у своїх переосмисленнях залишається ідентичною собі. Ця самоактуалізація конструктивної моделі мудрості як прояв сенсорно-розумових актів відбувається завдяки ефірній субстанції в координатах людинокосмізму та людиноцентризму. Саме філософія, що в своїй основі містить мудрість «...творитиме новітню ментальність, яка дасть змогу по-державному переосмислити світову культуру...» [79, с. 45].

Крім того, мудрість як ентропійна основа вивчення спецслужб держав світу перманентно конструює смисл свідомості. Оскільки досягнення сфери чистої свідомості вважається можливим завдяки винесенню за дужки будь-яких суджень про субстанцію зовнішнього світу, це дозволяє виокремити суб'єктивність свідомості в субстанційному характері, що постає як ефективно діюча константа від

причинно-наслідкового зв'язку природних процесів. При цьому, ефірна субстанція духовного ресурсу в діяльності спецслужб має відповідну структуру інтенційності. За Е. Гуссерлем, ця субстанційна інтенційність складається з акту мислення про предмет (ноезис) та самого предмету (ноема) у їх неподільному діалектичному взаємозв'язку абсолютної суб'єктивної свідомості. Ноематичний «обрій» розуміється як умова нескінченної актуальності, де темпоральність та інтерсуб'єктивність свідомості обумовлює зв'язок з іншими «Я» у сфері дорефлексивної буденної свідомості «життєвого світу» [36, с. 61]. Е. Гуссерль розглядає кризу європейських наук як наслідок втраченого зв'язку науки з первинністю «життєвого світу» людських цінностей та смислів.

Варто зазначити, що в ентропійному процесі субстанційним елементом конструювання моделі мудрості є інтерсуб'єктивність як соціальна сутність свідомості. Адже постійне прагнення Габермаса до розбудови інтерсуб'єктивного варіанту сучасної діяльності спецслужб ґрунтується на мотивації теоретично протидіяти спекулятивним маніпуляціям думками та поведінкою людей через засоби масової комунікації. Саме вони сприяють поступовому перетворенню «культурно-критичної публічності» на «культурно-споживчу», формуванню в соціумі «покірливого конформізму». Таке перенесення в комунікативну сферу монологічних моделей інструментальної дії загрожує особі втратою її ідентичності. До цього долучається і та важлива обставина, що в сучасних умовах, на думку Габермаса, традиційні цінності втрачають своє інтерсуб'єктивне значення та здатність бути підґрунтям для узгодженої комунікації [22, с. 36]. Ю. Габермас окреслює плідну, в подальшому розвитку своєї комунікативної філософії, необхідність від етико-екзистенційних дискурсів до етико-політичних, пов'язаних не лише для окремого суб'єкта, а і для соціальних спільнот. У цьому аспекті Габермас наполягає насамперед на тому, що за певних несправедливих обставин потрібно виходити за межі цієї спільноти, аргументовано критикуючи її традиції, оскільки права індивіда не існують, не стверджуються без блага його спільноти, в якій діяльність спецслужб відіграє значну роль.

За таких обставин в ентропійному вимірі мудрості дискурсивно простежується постнекласичне інтелектуалознавство, що розширює

філософсько-світоглядний, соціокультурний, правовий, психологічний, соціологічний спектр індивідуальної перспективи особистості. Оскільки сам термін «інтелектуалознавство» в класичній та неklasичній парадигмах наук не осмислювався в усій розмаїтості, закладеної в його «-знавстві». Адже як морфеми «-софія» і «-логія» визначають ефірну субстанційність етнософії та етнології, філософії, філології тощо, так і на основі «-знавства», «знавництва», «знання» побудована система інтелектуального простору.

Взірцем ефірної субстанції в ентропійному процесі конструктивної моделі мудрості є парадигма ХХІ ст., що в епістемологічній матриці теорії і розвитку структури знання висунула на авансцену гуманітарних наук нові «-знавства» (в соціальному, релігійному, культурному, виробничому житті). Ця ефірна субстанція ентропійного процесу формувалася і у попередні десятиліття, але знаходилася на периферії наукового пошуку і не привертала уваги наукового співтовариства (одні з них існували як автономні «уламки» західної науки, були названі забобонами, інші — заборонили). У середині ХХ ст. утвердилися суспільствознавство, лінгвокраїнознавство, шевченкознавство, франкознавство, грушевськознавство як літературні, історичні наукові дослідження. При цьому, семантика морфеми «-знавство» розкривається в лексико-семантичному навантаженні однокорених слів: знання, знати, знавство, знавець, знавецький, знаття, знатність, знатно, знатниця, знатник, знахар, знатний (розвинений, видатний), знатися, знаний тощо. Першою даністю в цій лексико-семантичній групі є знання — основа свідомості, розуміння, пізнання, спадкоємиця ранніх версій Episteme (від грецького — знання), що сформувало епістемологію як філософсько-методологічну дисципліну. Тому сучасна діяльність спецслужб — це якісно новий семантичний стан самовизначення в ній особи, держави та суспільства.

У цьому контексті характерно, що, зокрема, українознавство, як будь-яке інше народознавство, не здатне бути «ні успішним, ні дійсним, якщо засновується на смертоносному «мінусі», а не на життєдайному «плюсі» [124, с. 14]. На наш погляд, очевидним прикладом мають слугувати такі субстанційні рядки з гімну України: «Ще не вмерла України ні слава, ні воля...». Тому сьогодні українство як основна субстанційна сила мудрості повинно донести свій духовний

потенціал до світового загалу в річищі лише життєдайної еліти як необхідне усвідомлення Святині життєздатності народу. Інакше, «Без закріплення цього Виходу перед собою та людством, українці, слов'яни та європейці не виживуть — перетворяться на добриво для зростання інших, більш дієспроможних, налаштованих на Вихід, народів. Посприяємо людству — воно нас підсилить. Не посприємо — згубимо і власний народ... » [124, с. 16]. Інакше кажучи, для конструктивної моделі мудрості, притаманної для діяльності спецслужб, мають вирощуватись з субстанційної ідеї українства такі категорії як: соціальне партнерство, співдружність, синергізм, волюнтаризм. Саме навколо цієї субстанційної ідеї українства має сконцентруватись соборність як єдиний творчий доробок Святині. Така ідея українства повинна мати системно-синергетичний характер, оскільки вона виснажиться або розпадеться чи зруйнується, якщо не отримуватиме субстанційної енергії, якою може бути інформація, знання, навички тощо.

Таким чином, конструктивна модель мудрості в діяльності спецслужб має субстанційну енергію у вигляді знання як таке, пов'язане із формуванням теоретичної картини світу в ефірі, наповненим концептосферою. Це пов'язано з духовними практиками, що виходять за межі традиційних уявлень не лише про раціональність, а й ірраціональність. Відтак, чим вільніше у психологічному плані почувається суб'єкт активної дії, тим більше він стримує прояв своїх субстанційних емоцій і почуттів у невербально риторичній формі. Та навпаки — чим більше та ширше суб'єкт жестикулює, тим спроможніший виявити свої емоції та почуття, відтінки значення того, про що говорить або думає у цей момент. На наш погляд, невербальним шляхом людина передає значно більше субстанційної інформації про себе, ніж за допомогою слів. Безперечно, невербальні прояви субстанційного характеру важко або майже неможливо імітувати. Отже, це заслуговує на особливу увагу під час комунікативної дії. Адже будь-яка природна діяльність людини уможливорює субстанційну здатність певної особи мати навички у повсякденному житті. При цьому відмінність між людьми полягає лише у рівні майстерності та обсязі використання цих навичок, а також у досягненні бажаних результатів різного рівня складності за допомогою використання зазначених навичок. Під навичками зазвичай розумі-

ють доведену до автоматизму здатність людини виконувати прості (ходіння, користування ручкою) та складні (водіння автомобілем, спілкування) дії. Відповідно до конструктивної моделі мудрості, що розглядається, навички — це наявність в індивіда досвіду здійснення певних дій, наявність вмінь, необхідних для того, як можна усунути наявну суперечність.

Крім того, ефірною субстанцією в діяльності спецслужб слід вважати ідеал виховання як запоруку мудрості в соціумі. Саме ідеалом сучасного українства є громадянин суверенної України, який прагне до соціальної справедливості, поважає закон, право людини на життя, свободу думки, належно ставиться до власних обов'язків. Це патріот, який має почуття національної гідності як наріжний камінь моральності. Втім, українська національна система виховання зорієнтована на всебічну особистість громадянина України як вихідний результат мудрості.

Проблема виховання особистості розкривається Г. Сковородою у його притчі «Благородний Єродій», вірші «Убогий жайворонок», збірці «Сад божественних пісень», байках та численних листах. Заслугою мислителя є передусім обґрунтування принципів гуманізму в творчому доробку особистості, оскільки це становить субстанційну основу ідеї природної народності. При цьому, керуючись ідеєю народності, К.Ушинський вважає, що народна освіта повинна знаходитися в руках народу, а вивчення свого Роду і Батьківщини, оскільки сучасному суспільству потрібна людина, яка могла б забезпечити розбудову нової Української держави. Саме образ шляхетної конституції особистості як вияв субстанційної інтелігенції є ідеалом для сучасного українства.

Пошук ідеалу конкретного суспільства не може відбуватися без урахування його специфічних ознак національної культурної своєрідності. Що ж до українства, то, як засвідчує О. Кендус у дисертаційному дослідженні, проблема національного ідеалу розглядалась вітчизняним мислителем як складна ціннісно-світоглядна категорія, що виражає прагнення до досконало-моральному бутті нації та її представників [58, с. 20]. Суспільний вимір національного ідеалу характеризується українськими філософами в контексті таких цінностей як нація, свобода, державність, а особистісний вимір знаходить свій прояв в образі української людини, яка формувалася на

традиціях і цінностях християнського і морально-політичного ідеалів особистості.

Адже субстанція духовного ресурсу сучасного українського суспільства є доволі суперечливою, оскільки простежується в ній два рівнозначні за своїм впливом, але протилежні за своїм змістом процеси. З одного боку, спостерігається формування потужного прошарку високоосвіченого, духовно озброєного населення, а з іншого — наочно наявні ознаки духовної кризи, деградації та регресу. Як зазначає сучасний філософ І.Ф. Надольний: «Існує нова адміністративна ментальність, притаманна політичній еліті, яка розуміє необхідність нових змін, нової держави, нових політичних структур, а також масова свідомість певних верств суспільства, яким притаманна архаїчність суджень, налаштованість на застарілі форми і норми життєдіяльності» [89, с. 216].

Іншими словами, значною мірою загострюється суперечка між цими двома типами свідомості в питаннях оцінки духовного стану сучасного українського суспільства та духовного ресурсу сучасної людини.

Немаловажною в цьому процесі є субстанційність часу. Сучасний світ постає досить суперечливою ареною для духовної мужності в діяльності спецслужб. Сучасна людина має у власному розпорядженні такий ентропійний інструмент як самодостатність, що є розвиненою здатністю до саморефлексії, оскільки керується власною волею.

Таким чином, формувати у майбутньої інтелектуальної еліти національний світогляд, високі моральні принципи та ідеали, прагнення продовжити добротні справи своїх попередників, виховувати патріотизм, покликана мудрість українства. Такий рух мудрих людей як українство, в основі якої є духовний ресурс, субстанційно «охоплює знання про побут, звичаї, традиції, світогляд українського народу, тематично-проблемні наукові дослідження, гіпотези, а також матеріали про історію науки, внесок до скарбниці вселюдських знань українських вчених, мислителів, політичних діячів, про пріоритетні напрямки розвитку науки та технології і спрямоване на державотворчі проблеми нації» [11, с. 47].

Утвердження мудрої життєвої позиції в діяльності спецслужб можливо лише за умов здорового глузду та творчого підходу, по-

збавленого догматизму, схоластики, безсистемного вивчення загальних положень чи «абсолютної» правди. При цьому, духовний ресурс особистості та суспільства — це розвиток необхідних життєдайних сил, в яких ефірним наповненням субстанції є здоров'я. Розвиваючи розуміння здоров'я як духовно-ціннісної характеристики розвитку людини, необхідно виокремити у структурі здоров'я такі важливі складові як: інтелектуальні, репродуктивні, фізичні, психоемоційні, особистісні, соціальні тощо.

Саме активізація таких здорових рухів, спрямованих на ствердження мудрості людей, можна частково пояснити гносеологічною функцією ідентифікації. Адже людині необхідно визначити свою самотність, оскільки це спрощує життя і робить його надійнішим. Ідентичність не тільки вносить порядок у життєвий світ, а й відіграє таку ж роль, як творчість і релігія в світовому просторі.

Одна з філософських традицій, характерних для діяльності спецслужб, ґрунтується на визначенні особистісної ідентичності в термінах субстанційного «Я» як внутрішньої самоідентичності існування. Від *cogito* Декарта до розуму Просвітництва і далі — до трансцендентального *его* Канта і Гуссерля ідентичність та особистість сприймаються як дещо субстанційне, (істотне, унітарне, фундаментальне). Інша філософська традиція розкриває несубстанційність «Я» (Юм), сприймає особистість та її ідентичність як екзистенційний проект, як створення аутентичної індивідуальності (Ніцше, Гайдеггер, Сартр).

Е. Гелнер у своїй книзі «Нації та націоналізм» критикує мислителів, які звинувачували Канта в тому, що його погляди прислужилися розвитку націоналізму. Між Кантівським розумінням терміна «самовизначення» і поняттям «самовизначення націй», на думку Гелнера, немає нічого спільного: «Ідентичність і достоїнство особистості, за Кантом, закорінені в її універсальній людськості або, якщо брати ширше, її розумності, а не в її культурній чи естетичній особливості» [28, с. 177].

Безперечно, Кант перманентно ототожнює людину-творця з тим, що в ній є розумним і універсальним. Особливо вражаючими постає субстанційна Природа Людини, що активізує не лише сферу емоцій особистості, естетичні нахили й переживання, а й глибокі роздуми про дивовижний синтез тисячоліть, епох і поколінь, космічних і со-

нячних, місячних і земних начал, єдності гармонії і дисгармонії в сутності Всесвіту, кінцевість і вічність життя в діалектичній єдності існування всіх континентів землі. Адже Природа не штампує і не автоматизує живі організми, Сущє Живе органічно пов'язане із всепланетарними процесами еволюції, визначеними трансцендентно.

Таким чином, українство вбачається як у його суб'єктно-сакральній субстанційності, так і в загальнолюдській всезагальності. Оскільки і як окремий світ, і як питома частина Світобудови, зумовлена у своїй сутності закономірностями розвитку як Природного Буття, так і суспільного. Іншими словами, Сущє необхідно досліджувати і бачити в Системі та в єдності Простору і Часу, в діалектичній взаємозалежності минулого, сучасного і майбутнього за субстанційним характером. Саме духовний абсолют мудрості представляється як єдність трьох універсальних здібностей: почуття, розуму і волі. Це є творчою субстанцією загальнолюдських цінностей у конструктивній моделі мудрості: істини, добра, краси, які модифікуючись через світогляд і самосвідомість сприяють моральній поведінці людини в суспільстві та в її творчій діяльності.

Таким чином, у сучасну добу глобалізації, коли суспільні відносини недостатньо взаємно згармонізовані, відбуваються певні антиподні механізми в самому енергетичному процесі. За цих умов ефірна субстанція виступає ентропійним джерелом природного розвитку людини. Такий стан і форма ефірної субстанції як першооснови живого в ентропії накладається на природу. В основі субстанційної думки як живої розумної істоти є біосоціальність, що виступає в такому контексті за своєю внутрішньою будовою мозку як природний «штаб». В цьому ефірному просторі ентропії біологічна організація клітини значною мірою «купається» у водному сполученні, оскільки розповсюджує спадкову інформацію, таким чином народжуючи рух субстанційно живих мікроорганізмів.

1.2. Феноменологія спецслужб як світоглядний капітал мудрості

У сучасних умовах сфера надприродного світу детермінує ту реальність, що перманентно не сприймається відчуттями людини, а тому не досяжна для практичної перевірки. Це — царина богів, ду-

хів, душ тощо, а також сакральних зв'язків та властивостей реальних предметів та явищ. Це — місце феноменів, властивих релігійній свідомості.

Саме сьогодні формування ідеї трансцендентного в контексті духовного капіталу мудрості викликає нагальний інтерес при вивченні діяльності спецслужб, оскільки є становленням суверенності індивідуальної та суспільної свідомості. Ця формула народжується як наслідок радикальної самовідмінності від зовнішнього світу самосвідомості, яка формується і яка намагається досягнути ще у ранніх формах розвитку людини (людей, людства). Звідси теза: «Я» — не від світу цього, а має походження з іншого світу — більш цінного, вищого, ідеального (світи Брахмана, Дао, Логоса, Царства Божого)» [49, с. 120].

Проблема трансцендентності Бога світові та людині з'являється в релігії поступово. У ранніх формах (фетишизм, магія, тотемізм) надприродне було поєднане з природним і не відокремлювалося чітко від нього. Анімалістичне світобачення внесло суттєві зміни у розуміння співвідношення надприродного та природного: надприродне субстанціювалося, перетворилося на особливу, духовну сутність, що протистояла емпірично досягнутому, чуттєво сприйманому світові. Цей процес починається у VIII — III сторіччях до н. е. — у той час, коли починає розвиватися людське самоусвідомлення, з'являються трансцендентні релігії та доктрини (брахманізм, буддизм, даосизм тощо). У монотеїстичних релігіях (іудаїзм, християнство, іслам) виникає і розвивається ідея трансцендентності (потойбічності) Бога. Якщо у філософсько-релігійних вченнях Стародавнього Сходу трансцендентне сприймають як анонімну надсвідомість, то у монотеїстичних релігіях трансцендентне ототожнюють з божественним і наділяють його ознаками індивідуальності, вищого суб'єкта, носія волі та промислу. При цьому Бог постає як абсолютний творець усього сущого. Ідея природи як матеріально-ідеальної діалектичної єдності, що характеризує всю античність та архаїку, трансформується як символ трансцендентного, оскільки сама природа набуває символічної інтерпретації. Адже попередній дуалізм, де божественне та матеріальне, добро та зло протистояли одне одному, змінюється фундаментальним «монізмом» трансцендентної основи Сущого. «Кожен елемент досвідного світу... є символом найвищо-

го, межового об'єкта, всеохоплюючої єдності, найдосконалішої реальності — Божества» [50, с. 14].

Богословська традиція вказує — непізнаваний, недоступний у своїй Суті Бог настільки вищий від усього живого, що навіть думка про Нього не могла б виникнути у будь-кого без Його самовільного самовиявлення. Св. Василь Великий писав: «Ми стверджуємо, що пізнаємо Бога нашого по діях Його, але не даємо обіцянки наблизитися до Самої Суті. Бо хоч діяння Його і до нас сходять, проте Суть Його залишається неприступною». Це розрізнення можна вгледіти і у посланні апостола Павла, коли він говорить про загальнолюдські можливості Богопізнання: «Що можна знати про Бога, явне для них, бо їм Бог об'явив, оскільки Його невидиме від створіння світу, власне Його вічна сила й Божество, думанням про твори стає видиме» (Рим. 1: 19 — 20).

Отже, про Бога як діалектично безконечного та безмежного Абсолюту можна говорити тільки в категоріях вічності та безмежності. До пізнаваного світу ці поняття явно не можна застосувати, оскільки світ, як відомо з досвіду, суттєво пізнаваний. Цей пізнавальний процес, ймовірно, безкінечний, проте немає такої царини або сфери живої діяльності, яку апріорі можна було б вважати непізнаваною. Адже людська мова неадекватна не тільки для того, щоб описати божественне буття, а і для того, щоб виразити відношення між Творцем та творінням. Людська думка повинна зупинитися на межі творіння, оскільки ця думка не здатна перескочити прірву, яка своєчасно розділяє межі Творця.

Богопізнання, основою, суттю та змістом якого є Одкровення, вимагає тотального залучення внутрішніх функцій духовної особистості, а саме: розуму, почуття та волі, що їх регулює. Тому неможливо розглядати та розмірковувати стосовно розуміння сутності Бога в християнстві, не говорячи про найбільш трансцендентну, не підвладну розумінню істину — Пресвяту Трійцю.

Дійсно, Одкровення для християнства, сповіщає нам, що Бог, будучи єдиним по сутності, триєдиний у своєму власному бутті: Він є Бог-Батько, Бог-Син та Бог-Дух Святий. Як зазначає релігійний філософ М. Лоський: «Серед людей, які з вірою приймають це Одкровення, зустрічаються і такі, які сповнені підтвердженням цього факту в релігійному досвіді. А хто не має цього досвіду, той

шляхом роздумів про догмат Троїстості зможе знайти в ньому безкінцево цінний зміст, який слугує і завершенням, і обґрунтуванням всього нашого світорозуміння як з теоретичного, так і з практичного боку» [74, с. 114]. Саме неподільність, але і не абсолютна з'єднаність Отця, Сина та Духа Святого є вираз довершеної самовідданості один одному як гармонія сущих поглядів. Зберігаючи свою індивідуальну своєрідність, кожна Особа Святої Трійці разом з тим не замкнена в собі: кожна з них повністю приймає повний зміст творчого життя іншої Особи і разом з тим вони здійснюють абсолютну повноту буття, а відтак і абсолютну досконалість.

Знання про Трійцю як природу Бога з'являється в Євангеліях. На відміну від іудейського світу, який базується на Старому Заповіті і знає ім'я Боже Іегова (Суций), християнський світ доповнює це ім'я положенням про Трійцю. «Сам Син Божий, Ісус Христос, явився на землю та доповнив все, що необхідно знати людям про Бога. Він відкрив людям велику таємницю, що Бог один, але триєдиний в Особах. Перша Особа — Бог-Отець, друга Особа — Бог-Син. Третя Особа — Бог-Дух Святий. Це не три Боги, а один Бог у трьох Особах. Трійця єдиносущна та неподільна. Усі три Особи мають однакове Божестьвене достоїнство, нема між ними ні старшого, ні молодшого; як Бог-Отець є істинний Бог, так і Бог-Син є істинний Бог, так і Дух Святий є істинний Бог. Відрізняються Вони тільки тим, що Бог-Отець ні від кого не народжується і не сходить; Син Божий народжується від Бога-Отця, а Дух Святий сходить від Бога-Отця» [118, с. 14]. У цьому сенсі проаналізуємо морфогічний корінь слова «однакове». На наш погляд, це слово в трансцендентному розумінні має логіко-семантичне значення як: Один (Бог, Суций, Абсолют); однакове як споріднене, єдиносуще, оскільки люди мислять в одному ключі, одними категоріями. За словами нашого вітчизняного мислителя Тараса Шевченка, поняття слова «однаково» має ідеологічно розмаїтний контекст, що звучить таким чином:

«Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні

Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені» [123, с. 329].

У філософській формулі духовного капіталу спецслужб є значна розбіжність розуміння трансцендентного. Так, представники європейського раціоналізму (Р. Декарт, Г. Лейбніц, Ф. Шелінг тощо) пропонують відмінне від традиційного християнського розуміння та тлумачення трансцендентного, оскільки у їхньому розумінні — це вища космічна сутність як логічна впорядкованість потойбічної реальності.

Філософський зміст трансцендентного найбільш чітко розкрив І. Кант. Розмірковуючи над «пошуком меж пізнання, сприйняття, думки, поклавши початок самій традиції демаркації значень трансцендентного та трансцендентального (де останнє — апріорно постає нашій свідомості, іманентна його форма, через яку самоорганізовується наше пізнання і через яку нам являється світ») [54, с. 110]. І. Кант пов'язує ці поняття з двома межами у пізнанні. Першою є межа між формами споглядання (простором і часом) і семантикою мислення (категоріями) та феноменом як об'єктом пізнання. Форми споглядання та мислення разом з необхідною єдністю свідомості («Я») знаходяться по цей бік досвіду, передують йому та його зумовлюють, що і робить їх трансцендентальними. Другою межею є межа між явищами та речами-у-собі, що непізнавані. Ці речі, що мають відповідні результати, І. Кант називає трансцендентними, тобто потойбічними [55, с. 25].

Таким чином, трансцендентальне означає те, що обумовлює можливий модус пізнання, трансцендентне — те, що лежить поза межами свідомості та пізнання.

При цьому, за вченням І. Канта, ідея Бога є регулятивним принципом розуму, а не твердженням про Його онтологічне буття. Це — сутність розуму, який «потребує, щоб розум розглядав усі зв'язки у світі неначе б вони виникали з всеохопної причини, щоб обґрунтувати на ній правило систематичної єдності в поясненні цих зв'язків; у цьому ідеалі не є ствердження про саме по собі необхідне існування» [55, с. 256].

Як вважає І. Кант, ідея Бога в історії людства часто субстанціювалася та підлягала загальному розумінню як «всепокладаючий

початок». Отже, трансцендентне — це ідея чистого розуму, яка виконує регулятивну функцію у пізнанні та практичній поведінці.

Трансцендентне як «ілюзорність творчої уяви та мислення», що вкорінені в людській природі, розглядає Л. Феєрбах [108, с. 67]. Релігія постає у нього як антропологія, результат прагнення людини до безкінцевості, виходу за межі свого існування. Іншими словами, трансцендентне є фокусованою назовні та абсолютизованою природою самої людини (любов, розум, воля).

У цьому сенсі існують інші виміри соціоантропологічного підходу до трансцендентного, що є психологічним, інтенційним його обґрунтуванням. Так, у «Соціології релігії» Г. Зимель подає інтенційне розуміння: трансцендентне формується вірою — іманентною якістю. Однією із сутнісних інтенцій людського буття. Віра, в розумінні Г. Зимеля, — поняття більш широке, ніж релігійна віра. Віра стає релігійною тоді, коли вона звільняється від конкретної адресності і спрямовується на сферу трансцендентного. Саме ідея трансцендентного є важливим етапом в інтелектуальному ресурсі духовного капіталу людини як здатність рефлексії духу.

У психоаналітичній філософії діяльності спецслужб також наведе психологічне тлумачення смислів трансцендентального, що витікає із ствердження глибинного, вкоріненості та безперечності стосовно почуття трансцендентного. Згідно з З. Фрейдом, трансцендентне — це ілюзія, яка покликана задовольняти деякі позасвідомі бажання людини: бажання позбавитися відповідальності, перекласти на іншого розв'язання своїх проблем, прагнення до опіки, потреба в опікунстві. «Вони вилушили батьківське ядро, яке від самого початку крилося за будь-яким образом Бога... Тепер, коли Бог став єдиним, ставлення до Нього знову змогло набути інтимності та напруженості дитячого ставлення до батька» [114, с. 108]. Таким чином, згідно з З. Фрейдом, людина сама створює ідею Бога, проте позасвідомо, виходячи зі свого життєвого досвіду, нагромадженого ще в дитинстві як нерозкритого в дорослому. При цьому формується образ люблячої, всесильної справедливої істоти. Як вважає З. Фрейд, «Релігію у такому випадку можна було б вважати загальнолюдським нав'язливим неврозом, який, подібно до відповідного дитячого неврозу, має коріння в Едиповому комплексі, в амбівалентному ставленні до батька. Відповідно до цього розуміння мож-

на було б прогнозувати, що відхід від релігії безперечно станеться з фатальністю невмолимого процесу зростання, до того ж нині ми знаходимось у серцевині цієї фази розвитку» [114, с. 108].

Крім того, Е. Фром стверджує, що «Бог — це символ людської потреби в любові» [115, с. 160]. Цей концепт постулює обов'язкову наявність у людини ідеалів та устремління до чогось, що виходить за межі фізичного задоволення. «Немає такої людини, — говорить філософ, — у якої не було б релігійної потреби — потреби в системі орієнтації та об'єкті для служіння. Людина може вклонятися тваринам, деревам, ідолам, невидимому Богу, святій людині чи вождям з бісівським обличчям; вона може вклонятися предкам, нації, класу чи партії, грошам чи успіху; її релігія може сприяти розвитку руйнівного початку чи любові, пригніченню чи братерству людей» [115, с. 108].

У К. Юнга трансцендентне — це метафоричне позначення колективного несвідомого. Саме в ньому вкорінені різноманітні ідеї та вчення, але доступ до нього ускладнений штучними бар'єрами, які виставляє одновимірний, формалістичний інтелект. Осягнути трансцендентне людина може або в змінених станах свідомості (це транснародження, переживання клінічної смерті, стани усамотнення, глибокі творчі переживання тощо), або в містичному досвіді (саторі), методики якого створені ще давньосхідними мудрецьми. Так, у середині XX сторіччя в Індії з'являється вчення Махаріші Махареш Йоги про трансцендентальну медитацію, де трансцендентальне мислиться як перехід до трансцендентного: розум прагне до трансцендентного абсолютного буття, яке Махаріші Махареш Йоги розуміє як безтурботну свідомість, в якій відсутнє переживання, розум перебуває поза полем відносного існування в стані трансцендентності [49, с. 231].

Говорячи про медитації як ентропійного джерела трансцендентних переживань, необхідно означити дві оцінки: перша визнає її значимість, що розглядає відповідний варіант людського досвіду як просвітлення, прорив в архетипну царину колективного несвідомого (К. Юнг), стани космічної свідомості (С. Гроф), вершинні переживання (А. Маслоу); друга до містичного досвіду ставиться критично, вважаючи його регресією в материнське лоно (З. Фрейд), віддаленням від реальності (Г. Вайль). На наш погляд, медитацію, зрозумілу як поглиблена сконцентрованість, можна розглядати як складову трансцендентного. Останнє варто розуміти як шлях подолання

деякої межі, що пов'язано із самозаглибленням, з існуванням того, що не може бути досягнене розумом. Як вважає С. Франк, людина завжди буде оточена неосяжним, досягаючи лише фрагменти зовнішнього та внутрішнього світу. Трансцендентне не дає опредмечуваного знання, але відкриває глибинні якості буття.

Ф. Ніцше зазначає поняття Бога продуктом метафізики, яка має бути подоланою дійсним мисленням: «Ні мораль, ні релігія християнства у жодній точці не стикаються з дійсністю. Суцільно уявлювані причини: «бог», «душа», «Я», «дух», «свобода волі» — а то і «несвобода»... Цей закінчений світ фікцій відрізняється у гірший бік від світу сновидінь: сновидіння відображає дійсність, а фікція її фальсифікує — знецінює, заперечує. Коли вигадали поняття «природи», яка протистоїть богу, «природне» стало означати пропаше та порочне, — весь уявлюваний світ християнства вкорінений у ненависті до природи (дійсності), оскільки виражає найглибше незадоволення реальним» [92, с. 29].

Феноменологія виокремлює релігійне від історико-конфесійного, від соціального буття суспільства. Феноменологи стверджують унікальність, автономність та незвідність релігійного до інших сфер життя. У цьому відношенні С. К'еркегор розглядає ідею Бога як абсолютно існуюче джерело істинної екзистенції, оскільки людина не може стати сама собою без Абсолюту та за відсутності онтологічної істинності відчуває страждання. Саме віра скорочує безкінцеву відстань між людиною та Богом [68, с. 257].

На наш погляд, екзистенціалізм створює концепцію людського буття як трансценденції, що є постійним виходом за власні межі. Трансценденція в розумінні екзистенціалістів припускає людську свободу, моральність та відповідальність як деякий абсолют та горизонт людських устремлінь. Крім того, атеїстичний екзистенціалізм зорієнтований на людину, для якої «Бог помер», оскільки поза людиною не існує ніяких критеріїв та авторитетів. Трансцендентне тлумачиться як Ніщо, в якому реалізується свобода людини і яке є обов'язковим для самопізнання людини. поняття «трансцендентність», «трансцендентне» наповнюється глибоким змістом екзистенційних аспектів людського буття.

М. Гайдегер визначає Ніщо як головну онтологічну характеристику: якби людина не була зміщена в Ніщо, то не було б свободи та

всіх її виявів: творчості, мистецтва, перетворення тощо, одним словом, усього того, що робило людський світ світом культури. Фактично неможливо було б говорити про людський світ узагалі [23, с. 283].

З точки зору Ж.-П. Сартра, якщо людина прагне бути Богом, то вона втрачає себе як людину (залежність від дійсності замінюється на залежність від Бога), звернення до Бога — поступка моралістично-психологічним прагненням душі. Трансцендування для Ж.-П. Сартра — це вихід людини до безконечних можливостей поза об'єктивними критеріями. Тепер усе залежить здебільшого від вибору самої людини. таким чином, трансцендування є розрив людини зі здатністю, подолання цієї здатності, вихід за межі емпіричних обставин [100, с. 213].

А. Камю виголошує самоздійснення людини через свідому відмову від трансцендентного, яке обмежує людину жорсткими рамками. Для А. Камю трансцендентне — термін релігійної традиції. Всі докази існування трансцендентного дуже сумнівні, оскільки єдиною цінністю для нього є не потойбічний розвиток, а ясність бачення та повнота переживання людини. У «Міфі про Сізіфа» А. Камю розмірковує про ствердження людиною самої себе, коли вона з максимальною ясністю розуму, з повним розумінням власної долі повинна гідно нести хрест життя, але не миритися з ним. Людина за «абсурдом» має власний розум, який усвідомлює свої межі. Така людина свідомо обирає бунт проти богів [53, с. 98].

Для представників релігійного екзистенціалізму (К. Ясперс, Г. Марсель, М. Бубер, М. Бердяєв) трансценденція не лише необхідна в структурі людського капіталу, а й є особливим різновидом буття, що стоїть над людиною. Проте, на відміну від попередніх традицій, при цьому трансценденція не детермінує людину, а є ідеалом, який стає кінцевим прагненням та критерієм оцінки нею своїх мирських справ. Людину релігійні екзистенціалісти сприймають як сутність, що постійно себе долає, постійно трансцендує, оскільки без цього неможлива особистість [129, с. 27].

У пошуках виходу із суб'єктивності людина неминуче приходить до двох варіантів: або це шлях об'єктивації, вихід у суспільство з його обов'язковими нормами, цінностями та стандартами, коли особистість втрачає свій неповторний внутрішній світ, що призводить до відчуження людської природи; або ж це трансцендування —

шлях, який лежить, згідно з М. Бердяєвим, у глибині існування. саме на цьому шляху відбуваються екзистентні зустрічі з Богом та іншою людиною. В об'єктивації людина живе в царині безособовості, в трансцендентуванні вона потрапляє в царину свободи. В цьому сенсі надособистісне має особистісний характер і не пригнічує людину [91, с. 321].

На думку К. Ясперса, трансценденція має виконувати головну функцію філософії, пов'язану з розумінням Бога. Згідно з К. Ясперсом, тільки наблизивши людину до трансценденції, інакше кажучи, висвітливши трансценденцію, здійснивши стрибок до безумовного буття, можна досягти цього розуміння. Це безумовне буття неможливо пізнати ні науковими методами, ні предметним пізнанням загалом, оскільки іманентне свідомості як такої. Тому для досягнення «безумовного буття» необхідно пройти три етапи трансцендування: орієнтацію в світі (усвідомлення обмеженості тільки предметного його тлумачення), прояснення (осяяння) екзистенції (усвідомлення душі), читання шифрів трансценденції [129, с. 90].

Фундатор католицького екзистенціалізму Г. Марсель тлумачив людину як «єдність духу та тіла», або «втілене буття». Водночас він постулював «співпричетність особистості» божественному буттю, що дано через «осяяння» і складає творчу суб'єктивність людини та веде до розуміння її буття як таємниці свідомості (духовності). Щоб осягнути цю таємницю, людина повинна зануритися в тотальність буття, а це передбачає творчу активність людини, «справжність» її буття, джерело чого Г. Марсель вбачав у постійному самовдосконаленні, що веде до Бога — трансценденції [79, с. 57].

Протестантський теолог П. Тілліх указує, що трансцендентність виявляється в бутті людини, яке є відбитком буття як такого. Буття як таке, згідно з П. Тілліхом, первинніше за будь-яке розділення, в першу чергу розділення на іманентне та трансцендентне. Тому існує внутрішній зв'язок людини з буттям, але людина відчужена від нього в своєму земному існуванні. Як наслідок, П. Тілліх мислить релігійність як фундаментальну характеристику людини, саме в релігійності виявляється найбільша турбота про абсолютний сенс буття. Тому і завдання теології П. Тілліх визначає як кореляцію вічних екзистенційних «питань» людини та «відповідей», що містяться в Посланні християнського Одкровення. Це має допомогти подола-

ти відчуження людини від Бога, а відповідно — від буття, оскільки у П. Тілліха Бог — це теологічний синонім категорії буття.

Розвиток ідеї трансцендентного продовжується у працях представників сучасної християнської філософії антропології — М. Шелера, Г. Плеснера. Згідно з М. Шелером, сфера абсолютного буття необхідно існує для свідомості людини. Сфера абсолютного буття — одна із сфер, що не редукується. Проте усвідомлення людиною наявності сфери абсолютного буття не означає, що вона має істинне уявлення про зміст цієї сфери. Людина має тільки найзагальнішу ідею абсолюту, наділеного завжди двома характеристиками: суверенністю буття та досконалою цінністю. Тому якщо є можливим вияв природи божественного, то переважно завдяки філософсько-антропологічним конструкціям.

Якщо у М. Шелера людина вкорінена в божественній реальності, яка є трансцендентною світові, то у Г. Плеснера звернення до Бога, релігійне життя є не наслідком і не реакцією на існування Бога, а засобом подолання сутнісного для людини конфлікту, нестерпності її ексцентричної позиції, яка постійно виводить її в ніщо. Оскільки власне існування та все суще людина усвідомлює як щось випадкове, то вона приходить до думки про абсолютне буття, яке непідвладне випадковості, а отже — і до ідеї Бога. У цьому Г. Плеснер вбачає підґрунтя релігійності. Таким чином, він намагається прийти не до теологічного, а до позарелігійного теоретичного пояснення наявності та змісту релігійного життя людини [105, с. 213].

Таким чином, необхідно зазначити для діяльності спецслужб держав світу, що ідея трансцендентності у релігії та філософії має суттєву відмінність. Трансцендентне в релігії є атрибутом Бога. Стосовно трансцендентності Божої людина відчуває, що її бачать та знають, і усвідомлює себе віддаленою від найблагішого джерела життя, з яким і намагається встановити зв'язок. Трансцендентне у філософії — це модус людської свідомості, людського буття. І в цій межі діапазон його досить великий: від ототожнення трансцендентного з божественним до його зведення до Ніщо. Отже, якщо у релігії трансцендентність транслює себе в світ людського буття, то у філософії людина транслює себе у сферу трансцендентної реальності.

Благодійність як ентропійний фактор у діяльності спец-служб держав світу

Сучасний вигляд української благодійності (філантропії) формується під впливом усталених традицій благодійності Заходу, оскільки власне українські традиції філантропії та меценатства були знищені за часів СРСР, коли вважалося, що благодійність принижує гідність людини. Адже західні традиції філантропії мають тривалу історію формування, яка залишила свій відбиток у різноманітних формах та практиках філантропії. Таким чином, контекст сучасного розвитку філантропії в Україні не може бути зрозумілим поза контекстом історичного розвитку західної філантропії.

Практики західної філантропії беруть свої витоки в етичних цінностях античності та раннього християнства. Найочевиднішим доказом грецького походження цього явища, звичайно, є сам термін «філантропія», який походить від грецького слова *philantropia*, що перекладається як «любов до людства». Саме ієрархію розуміння смислу поняття «філантропія» переживає під впливом християнських релігійних цінностей як особистого служіння ближньому. Таке розуміння філантропії зберігається до кінця XIX — початку XX століття. Починаючи з XX століття у Сполучених Штатах Америки відбувається суттєва зміна у практиці філантропії: філантропія виходить за межі особистого служіння благодійника і стає «анонімною».

Звичайно, погляди на філантропію змінювались протягом періоду у, майже, дві тисячі років (між раннім християнством та початком XX століття), але протягом всього цього періоду філантропія прогнозувала особисте служіння, тому цей період не є суттєвим.

Грецьке слово «філантропія» має багатоманітну історію використання. Термін «філантропія» в Стародавній Греції первинно був релігійним та вживався для позначення любові богів, спрямованої на людство. Даний термін міг застосовуватись до окремих богів, або богів загалом, але поступово він починає вживатися у найвищій формі найчастіше стосовно Асклепія, бога зцілення та заступника лікарів. Його культ та цілюща діяльність були зосереджені у чисельних храмах Греко-Римського світу, де медичне обслуговування було дорогим. При цьому бог Асклепій шанувався, як бог, який дає допомогу недорого, задовольняючись пожертвами-подяками. У дея-

ких випадках приписи бога включали тривале лікування у медичних закладах, що відносились до храмів. Це лікування пропонувалось безкоштовно тим, хто не міг заплатити. Отож, врешті решт, Асклепія почали загально вважати «філантропічним» серед богів.

Так, приміром, у 1842 році Жанна Гарн'є, яка втратила чоловіка і дітей, відкрила перший із «приютів» для вмираючих в Ліоні, котрий мав назву «Хоспіс», а також «Голгофа», а з часом — і в інших місцях Франції як розвиток «паліативного» піклування. А в 1879 році ірландські Сестри Милосердя незалежно від хоспісів Жанни Гарн'є створили Хоспіс Богоматері для вмираючих у Дубліні. Орден Матері Марії Айкенхед був заснований як Орден на честь знедолених, хворих і вмираючих. При цьому варто зосередити, що хоспіс Богоматері був першим місцем, створеним для піклування за вмираючими. На той час, в 1905 році, коли Орден відкрив ще один хоспіс за назвою Святого Іосифа, в лондонському Іст-Енде вже діяли три протестантські хоспіси за назвами: «Будинок відпочинку», «Готель Божія», а пізніше — хоспіс «Святої Трійці».

Так, наприклад, сьогодні при Київській міській онкологічній лікарні функціонує хоспісне відділення, в якій активну життєву роботу, піклуючись за онкохворими, що знаходяться в надзвичайно тяжкій формі, проводять поруч з медиками психологи та соціальні волонтери.

В класичних Афінах (5–4 ст. до н. е.) від людей з найбагатших родин вимагали по черзі, зазвичай протягом року, витрати за одну з багатьох державних функцій, що оплачували на релігійні храми та фестивалі, суспільні роботи, будівництво кораблів для військово-морського флоту, вартість встановлення драматичних вистав тощо. Цей інститут був основною частиною адміністрації грецьких міст протягом багатьох століть.

В античних Афінах вигоди у вигляді совісті та честі, якими, власне кажучи, ніколи не можна поступитися, які люди отримували за свої літургії, зазвичай вважались адекватною компенсацією. Однак, протягом Римського періоду система літургій була розширена до примусового виконання суспільних робіт всіма верствами суспільства як одна із методів маніпулювання свідомістю з відповідним наміром дії.

На початку книги «Нікомахової етики» Арістотель розглядає «щедрість», чесноту, яка передбачає дотримання помірності («сере-

дини») у відношенні до майна. Щедрого хвалять за його ставлення до «давання та придбання майна, причому більше за те, що пов'язане з даванням» [12, с. 54]. При цьому, Арістотель вважав, що «щедрий буде давати кому слідуює, в потрібний час та задля прекрасної цілі» [12, с. 56].

На наш погляд, духовна безпека в матеріальному добробуті є не лише необхідним для життя, а й необхідною умовою жити відповідно чеснотам, що включає ефективне використання духовного багатства. Бідності в Греко-Римському світі уникали першочергово через небезпеку втратити соціальний статус. Втрата матеріального багатства, яка призводила до бідності, також означала втрату почуття гідності. Вільно мислячий грек того часу розрізняв два основних види «бідності»: «бідність», через яку людина мала заробляти собі на життя. Таким було становище переважної більшості населення стародавнього світу. Це включало кожного, хто працював своїми руками заради того, щоб заробити на життя. Фізична праця не поважалася в давньогрецькому суспільстві. Інший вид бідності включав надзвичайно бідних, доведених до убогості. До жебраків, зазвичай, ставилися з острахом та відразою. Вони були поза співчуттям, яке могло б спонукати заможних допомогти бідним. Допомога жебракам, зазвичай, не входила в межі розуміння філантропії в Грецько-Римському світі, де найбідніші верстви населення взагалі не враховувалися.

Ставлення до благодійності суттєво змінюється з появою християнства, що пропагує піклування про бідних та допомогу нужденним.

У Новому Заповіті, Євангеліє від Луки, наводяться слова Ісуса Христа, що прекрасномовно свідчать про ставлення до багатства у християнстві: «Блаженні злиденні, бо ваше є Царство Боже» [105, с. 34].

Про необхідність для християн допомагати іншим і ділити з ними все своє майно свідчать рядки з Нового Заповіту (Діяння Апостолів): «Всі, хто увірував, були разом і все в них було спільне. І те, чим володіли, і те, що мали, вони продавали і розділяли це всім, залежно від потреби кожного» [105, с. 70]. Благодійність стає необхідним актом як особистого, так і суспільного служіння, що включає і розподіл власного (кожного, всіх) майна серед нужденних, і добровільне піклування про тих, хто цього потребує.

Таким чином, для християнства Благо пов'язується з майбутнім вічним життям у раю, яке потрібно заробити добрими справами. Допомога бідним вважається обов'язковою для спасіння своєї власної душі. При цьому походження коштів, що витрачаються на благодійність має суттєве значення і Богу угодним буде тільки той дар совісті як істинне походження морального закону.

1.3. Категорії та ціннісно-сміслові пріоритети феноменальних рецепцій спецслужб держав світу

На наш погляд, мудрість в діяльності спецслужб держав світу — це духовна конструкція, продукт думок і світоглядів, що логічно завершує мислення. Українська філософія робить проблему мудрості тим вузловим пунктом, до якого «стягуються» всі проблеми нашого суспільства — відчуження людини від влади і суспільства, дегуманізація суспільно-політичних відносин, деструктивних процесів у суспільстві, що позбавляють людину гідного існування, сприяють порушенню прав і свобод особистості.

За цих обставин у сучасному інформаційному світі виникає актуальна потреба досягнути мудрість з огляду її людської діяльності як суб'єкта суспільних відносин, в якому простежується роль класового суб'єкта в умовах виробництва. Проте тотальна соціалізація особи, групи, спільноти призвела до того, що людина втратила свої певні визначальні структури мудрості буття. Ці структури за своєю онтологічною природою більш глибинні, а тому і більш інваріантні щодо змін у соціально-політичному середовищі.

При цьому, для мудрості як для онтологічної, гносеологічної та аксіологічної природи варто розглянути характерні наміри у такій послідовності:

1. Об'єктивний характер мудрості як вияв національного буття

Для нації як етносоціальної спільноти характерні стійкі внутрішні зв'язки, що об'єднують індивідів у суспільній системі, в якій кожна особистість розглядається як реальний носій зв'язків і особливостей спільноти. Саме включаючись у феноменальну структуру мудрості спільноти, особистість отримує національну визначеність.

Адже необхідно зазначити, що національні особливості і зв'язки не наслідуються біологічно. У зв'язку з цим Е. Геллнер вважає: «У людини повинна бути національність, як у неї повинні бути ніс і два вуха. Все це здається самоочевидним, хоча, на жаль, це не так. Але те, що це мимоволі впровадилось у свідомість як самоочевидна істина, являє собою важливий аспект і становить суть проблеми націоналізму. Національна належність — не природжена людська властивість, але тепер вона сприймається саме такою» [28, с. 128].

З огляду на це, формуючи національну визначеність особистості, її духовний капітал виявляє орбіту національних традицій. З цього приводу Й. Гердер показав, що національна культура топологічно пов'язана з природно-географічним середовищем. «Народи видозмінюються залежно від місця, часу, місця і різних обставин, цілі всіх їх устремлінь» [29, с. 558]. Саме звідси розпочалося становлення типових позитивних рис українського характеру: здорове почуття гумору, тонке відчуття гармонії природи, працелюбство, толерантність, специфіка культури тощо.

Зокрема, аналізуючи культуру в соціоантропологічному аспекті, варто окреслити сукупність знаково-символічних систем, що акумулюють досвід буття у вигляді способів сприйняття, мислення, а також у вигляді знань.

Сучасна ситуативність ініціюється такими глобальними процесами, що призводять до розриву соціокультурної ідентичності, внаслідок чого відбуваються непередбачувані наслідки. Тому в сучасних умовах глобалізації важливо зберегти та примножувати національну специфіку культури. При цьому, зокрема, в системі освіти зростає необхідність вибудовувати гуманістичні ідеали в координатах людиноцентризму та людинокосмізму, спираючись на архетипно-ментальну змістовність мудрості українського народу. Так, гуманістичні ідеали простежуються вже в перших пам'ятках культури — «Слові про закон і благодать» Іларіона Київського, «Слові Данила Заточника», «Повчанні» Володимира Мономаха. В цих працях обстоюються ідеї самоцінності людського життя, впроваджуються принципи доброчинності й людинолюбства у відносинах між людьми. Ці ідеї є головною рушійною силою сучасних культурних процесів, завдяки яким необхідно враховувати тенденції маніпуля-

тивного впливу як механізму реалізації культури — її мозаїчного, мережевого характеру.

2. Філософія медіа-комунікацій

Значною мірою у філософських та соціально-правових дослідженнях прослідковується стійка тенденція: друкована преса, кінематограф, телебачення, інтернет, що фабрикуються словом мас-медіа або простіше медіа і залучаються до розмислу або в якості об'єкта критики.

На наш погляд, медіа постає генеративним носієм комунікативних процесів, в яких відбувається обмін інформацією. В цьому сенсі є суттєвим зв'язок медіа-цивілізація як інструмент просторових і часових вимірів. Як зазначає Маклюєн в «Розумінні медіа», «засіб комунікації (медіа) є повідомлення < ... >. Це означає, що особисті і соціальні наслідки будь-якого засобу комунікації, тобто будь-якого нашого розширення назовні, впливають з нового масштабу, привнесеного кожним таким розширенням або новою технологією [76, с. 9]. Саме феноменологія мудрості і окреслює серію духовних феноменів щодо медіа, чим забезпечує людську сутність від розмаїття соціальних спекуляцій.

За цих умов роль головного транслятора ідей, образів, понять, символів виконують не традиції, а засоби масової інформації. Саме Інтернет, телебачення, радіо, відео, преса тощо мають конвергентний вплив на еволюцію соціоантропогенези, змінюючи установки, цінності, ідеали, оскільки через ЗМІ виливається потік різного роду культурних сурогатів, спрямованих, головним чином, на американізацію. Такий конвергентний вплив означає не лише взаємопроникнення технологій, коли грані між ними зникають, а соціальні результати виникають на зрізі технологічних галузей. Сутність цього феномену полягає в злитті нанотехнологій як можливості керування речовиною на атомарному рівні, біотехнологій як можливості маніпулювання генами та генетичною інформацією та когнітивних технологій як процесів мислення та їх механізмів. Головним чином це стосується перегляду традиційних уявлень про такі фундаментально-ціннісні поняття як людина, життя, розум, природа, існування тощо. Саме людина як стратегічний творчий ресурс духовного капіталу має право перетворювати флору і фауну за своїм уподобанням, розширюючи екзистенційні кордони свого буття.

За цих обставин отримання нових матеріалів і розвиток нових методик має створити науково-технічну революцію в інформаційних технологіях. Завдяки цим технологічним досягненням людське життя може з'являтися новим шляхом — через об'єднання живого та неживого. Сьогодні тенденція трансгенізації живих організмів перетворює флору і фауну Всесвіту на мережу біоферм, біофабрик і біореакторів по виробництву корисностей.

Така продукція, що несе в собі аномію та агресію, негативно впливає на підлітків та молодь. Про це свідчать соціологічні дослідження, проведені по Україні в цілому і, зокрема, у Кіровоградській області у 2011 році. Отримані дані показують, що у період системної кризи соціальних інститутів в Україні (зокрема, інститутів виховання) субкультура молодого покоління набуває аномальних ознак: дозволяється сприймається як основна сфера життєдіяльності. Від реалізації такої позиції повністю залежить внутрішній комфорт молодої людини, де освіта як духовна основа людського капіталу, відходить на інший план. В силу цього, молода людина має виробляти в собі внутрішню автономію соціальних проєктів, при цьому мати світоглядну свідомість за критичним мисленням та логікою суджень.

Отже, відбувається вестернізація культурних потреб та інтересів. Вона проявляється у повсякденності схематизованих зразків-стереотипів масової культури. За цих обставин варто враховувати, що культурний базис українського соціуму не настільки міцний, щоб ефективно протистояти потоку вестернізації («експансії західних культурних і політичних сурогатів», «квазідемократизації» тощо). В сучасних умовах України, де національна культура, духовним опертям якої є мова, релігія, цінності, традиції, звичаї, знаходиться на межі становлення, а соціальні інститути невизначені й хитливі. Тому вестернізація може маніпулятивно впливати на особистість, оскільки проникнення разом із товарами ідеологій, зразків поведінки й споживання зарубіжного типу постає значною мірою.

На наш погляд, за умов відсутності належних зрушень у соціально-економічному житті країни, ефективних успіхів у духовній сфері, інформаційно-культурна експансія створює в Україні загрозу втрати особистістю її національно-культурної ідентичності. У цьому процесі особливу роль відіграють Інтернет, реклама тощо, що поширюють цінності й ідеали «чужеземного» постіндустріального

суспільства. Ці цінності поступово укорінюються в суспільній свідомості, особливо в ментальності молодшої генерації, створюючи фрагментарні, поверхневі соціокультурні стереотипи, орієнтовані на індивідуалізм і прагматизм.

Таким чином, перед українським суспільством виникає завдання – здійснити синтез властивих йому соціальних і культурних цінностей з новаціями сучасного способу життя. Тому на перший план виходять функції держави як основного соціального інституту, що створює базові передумови для доступу до культурних благ, що визначає «правила гри» у сфері духовного розвитку. Саме розробка духовного ресурсу українською державою в сфері соціальної політики та безпекотворення передбачає мудре сполучення регулятивно-обмежувальних заходів щодо культурної продукції інших країн із розвитком власного ринкового капіталу.

Тому людина, яка постійно має добру справу, переосмислює вихідну буттєвість у контексті його діяльнісного використання. Це вимагає постійних зусиль з боку мудрої людини, рефлексія якої має самобутній характер як збереження священної енергії буття в процесі діяльнісного використання буттєвих символів (образів, уявлень тощо). Саме такий людський дух мудрості є системним результатом діяльнісної роботи у суспільному відтворенні моделі дійсності. При цьому ефективним результатом суб'єктивації людської діяльності є створення надійного компенсаторного механізму, завдяки якому розвивається діяльнісний підхід до дійсності та захищається людська сутність у феноменологічній площині моделювання світу (його видимих і невидимих проектуючих «магістральних артерій»). Адже людина як акторський суб'єкт світового процесу має цілісно запотребувати в своєму внутрішньому світі незапотребуваність інших світів.

3. Правова палітра мудрості в ентропійній системі природозбереження

Змістовним механізмом феноменології діяльності спецслужб є соціальні зв'язки з належним правовим врегулюванням. На жаль, в Україні відчувається слабкість правового супроводу. Саме недоліки чинного законодавства разом з відсутністю чіткого розмежування функцій і координації діяльності між різними спеціально уповноваженими органами ускладнюють контроль за виконанням вимог правоохоронного законодавства і породжують численні порушення.

Сучасна потенційно-категоріальна невизначеність правових норм врегулювання соціальних зв'язків та забезпечення перспектив самореалізації особистості є проблемою мудрості в природознавстві. Тобто формувати систему соціальних зв'язків неможливо без зміни моральної свідомості до взаємин «людина — природа».

Згідно з цим соціальні зв'язки систематизують процес утворення нових нормативно-правових актів, оновлення та коригування чинних законодавчих актів. Тому необхідно у найближчий перспективі вирішувати такі ключові питання як:

- понятійно-категоріальне визначення міжнародних європейських норм і законодавчих актів у річищі національного законодавства на основі інтелектуально-кадрових ресурсів; саме обмеженість інституціонального і кадрового потенціалу призводить до нецільового використання коштів як проблеми у фінансовій сфері;
- розробка та впровадження ефективно діючих механізмів як системи превентивної безпеки щодо запобігання/врегулювання екологічних конфліктів на регіональному, національному і міжнародному рівнях.

Таким чином, особливу роль для усвідомлення соціальних зв'язків відіграють ціннісні пріоритети, що визначають зміст прав людини як гармонійні відносини з природою. Це право на життя, на свободу, власність та громадянську ідентичність. Зазначені умови обумовлюють потребу в постійному пошуку поліваріантності щодо удосконалення, зокрема, правового урегулювання саме в системі соціальних зв'язків різного наукового поля як багатогранний комплекс.

Цього можна досягти шляхом генеративно-цілісного мислення в царині фундаментальних знань, що на практиці самовідтворюють природну систему.

Тому потрібно створити нову парадигмальну систему ціннісних орієнтирів, що збереже збалансовані соціальні зв'язки в сучасному світовому процесі. Саме фундаментальний підхід мудрості українського людиноцентризму сприятиме новому еволюційному етапу соціальних зв'язків.

У цьому сенсі зазначається, що проблема духовних пріоритетів є однією з найбільш складних рефлексій соціального знання у феноменології мудрості. Адже сьогодні Україна ініціює соціально-філософського осягнення природи суспільної життєдіяльності. В

умовах соціодинаміки українського суспільства соціально-філософський аналіз духовних пріоритетів пов'язується з необхідністю пошуку механізмів забезпечення сталості соціального порядку та активізації продуктивних інтелектуальних сил.

Класифікацію духовних пріоритетів можна розглядати, виходячи з розмаїття оцінок, що діалектично визначають види людської діяльності. За цих умов утворюється система пріоритетів, що організовує суспільство, оскільки має бути чіткою і послідовною, будуватися з урахуванням її міцної структурованості та підпорядкованості. Особистісний підхід до класифікації духовних пріоритетів мав американський філософ Рональд Дворкін, зокрема, він використовує поняття первинних духовно-ціннісних пріоритетів — здоров'я, розумові здібності, енергія, здатність уяви тощо.

Своєрідна класифікація ціннісних пріоритетів у феноменологічній системі діяльності спецслужб держав світу належить Шалому Шварцу, який обґрунтував теорію ціннісних пріоритетів культури. В її основі лежить системно побудована концепція на підставі ретельного вивчення і узагальнення пріоритетів, представлених у різних культурах світу. Шалом Шварц розробив відносно новий і належним чином теоретично обґрунтований перелік пріоритетних орієнтацій носіїв культури. Підхід до їх вимірювання відрізняється від інших підходів у декількох аспектах:

- пріоритетні орієнтації носіїв культури впливають з відповідним чином розробленої теорії (а не аналізу вже отриманих емпіричних даних);
- апріорі формулюється перелік пріоритетів, які служать свого роду маркерами для кожної орієнтації;
- включено набір питань, що охоплюють широкий діапазон ціннісних пріоритетів, визнаних у різних культурах. Для вимірювання пріоритетів використовуються тільки питання, перевірені на культурну еквівалентну значущість;
- пріоритетні орієнтації носіїв культури організовані в логічну систему пов'язаних один з одним вимірювань, яка емпірично перевірена;
- емпірично доведено, що ранг національних культур по кожній пріоритетній орієнтації досить стабільний на різних типах вибірок у багатьох націях по всьому світу [56, с. 84].

У цьому сенсі Шалом Шварц зазначає, що найважливіша проблема суспільства — забезпечити відповідальну соціальну поведінку, спонукати людей зважати на благополуччя інших і координувати з ними свої дії, розуміти їх неминучий взаємозв'язок. Тому такий ціннісний пріоритет, як «рівність», передбачає, що люди повинні розглядати інших як людських індивідів, морально рівних та таких, які мають такі ж основні потреби. Адже соціальна значущість людей проявляється в тому, що вони повинні співпрацювати один з одним та проявляти турботу про благополуччя кожного. Важливі пріоритети в таких культурах — рівноправ'я, соціальна справедливість, чесність, здатність до допомоги, відповідальність, лояльність, толерантність [56, с. 85].

Крім того, варто підкреслити, що саме в сучасному «атомізованому» соціумі, в якому відбувається певне розщеплення на «грудки» як відсутність одного органічного цілісного, актуальним питанням постає *моральність* як наріжний камінь духовного пріоритету. При цьому, основою моральності є *відчуття гідності людини* як її недоторканості, а не насилля та хаос. Втім, Ієремія Бентам стверджував: «Мораль у найбільш загальному розумінні є вченням про мистецтво спрямовувати дії людей таким чином, щоб досягати найбільшого обсягу щастя» [15, с. 216].

А от Зенон і Хрісіп дотримувалися точки зору, згідно з якою «моральна досконалість (вдосконалення) не залежить від природних задатків людини і прищеплених їй звичок, а виключно — від розумових вправ, інтелектуальних зусиль, котрі дають змогу бути індиверентним до життя та смерті, багатства та бідності, хвороб та здоров'я [103, с. 64]. На наш погляд, такий спосіб субстанційного примирення чеснот моралі та розуму виявився не надто переконливим, оскільки індивідуальний і суспільний досвід часто доводив і продовжує доводити протилежне — моральна досконалість є результатом нехтування настанов розуму. Іншими словами, мораль та розум мають спільний генеалогічний корінь — це розсудливість, та почуття внутрішньої автономії, оскільки індивід сприймає себе самодостатньо, певною мірою дистанціюючись від соціального досвіду та звичаїв. Тобто мораль як *шляхетність* підносить суб'єкта над повсякденністю, що немає меж для часу та простору, спонукаючи оцінювати суспільну дійсність у цілому (системно), а не атомізова-

но (розщеплено). В цьому зв'язку мораль розкріпачує людину рефлексійно, спонукає її до соціальної значущості, до світоглядної структуризації та ієрархізації будь-якого типу буття.

Певний інтерес представляє класифікація ціннісних пріоритетів у духовній основі мудрості, розроблена Миколою Розовим. Мислитель підкреслює, що різні індивіди і спільноти живуть, мислять, діють відповідно до різних орієнтирів (пріоритетів, принципів, традицій, вірувань, інтересів, потреб, установок тощо). Кожний із цих суб'єктів вважає, що має право жити, мислити і діяти відповідно до своїх орієнтирів. Микола Розов застосовує постулат генералізації і доводить, що кожний суб'єкт повинен апріорі визнавати і за іншими право жити, мислити, діяти відповідно до їх орієнтирів. Це право всіх суб'єктів вважається пріоритетним, якщо воно використовується як граничне нормативне підґрунтя свідомості і поведінки.

При цьому апріорність полягає в тому, що передумовою потенційної можливості втілення різних орієнтирів виступають певні загальні умови, а детермінація збереження цих умов і фіксується в первинних загальнозначущих пріоритетах. Щодо духовно-ціннісних пріоритетів, то Микола Розов вважає, що це пріоритети спрямування, «але люди прагнуть до різного, і це чудово. Кардинальні пріоритети (які нікому не забороняється вважати «нижчими») — це пріоритети обмежень. Якщо люди будуть жити, дотримуючись загальних меж у своїй поведінці, то це не настільки прекрасно, проте нормально, а головне — дозволяє різним людям і спільнотам прямувати до своїх різних вершин» [98, с. 133].

Одна зі спроб здійснити класифікацію ціннісних пріоритетів в духовній системі діяльності спецслужб належить Леоніду Ерштейну. Його цікавила не стільки зовнішня класифікація, скільки внутрішня, що відображає стан та ієрархію окремих ціннісних пріоритетів в їх духовній феноменології мудрості. З точки зору зовнішньої класифікації, можна запропонувати поділ пріоритетів на соціальні і особистісні, на філософський, соціологічний, психологічний, фізичний аспекти тощо.

Внутрішня класифікація ціннісних пріоритетів, на думку Леоніда Ерштейна, повинна природним чином впливати з визначення і сутності духовного капіталу. «Інакше ця класифікація матиме штучний, надуманий характер, і навряд чи допоможе в розумінні цінніс-

них пріоритетів як психосоціального феномену» [127, с. 18]. На різних етапах життя суспільства і через різні обставини, коли людина з роками стає мудрішою, її гострий фізичний біль в загартуванні самим життям перевтілюється в інші форми болю, а саме: почуття любові до близьких, рідних людей, рідного краю наповнюється розсудливістю, чемністю, толерантністю. Саме така людина постає цілісною творчою особистістю, яка уособлює в собі духовний капітал мудрості.

При цьому відбувається переосмислення самоцінності свого (кожного, всіх) існування як такого, оскільки вироблення певного внутрішнього «ферменту-речовини» заспокоює людину, робить її автономно розважливою. На наш погляд, людина, котра побувала на межі Життя та Смерті, випробувана в бойових екстремальних ситуаціях (лінія Життя самого автора перетнулася війною в Афганістані та на Кавказі у 80-ті роки XX століття), гідно усвідомлює найвищу цінність — це саме Життя як Життя всіх нинішніх і майбутніх поколінь людей; Життя попередніх поколінь людей, їх життєва енергія, що втілена у створенні наступних поколінь, у духовній та матеріальній культурі суспільства, його життєвий досвід як провідника історичного досвіду людства.

З точки зору соціокультурного змісту духовних пріоритетів, фундаментальною підставою для їх класифікації є розмежування термінальних та інструментальних пріоритетів. Термінальні або цільові пріоритети узагальнено виражають найважливіші ідеали, ціннісні сенси життя людей, такі як: цінність людського життя, міжособистісні стосунки, віра, воля тощо.

В інструментальних цінностях в даному суспільстві — засоби досягнення мети. З одного боку як моральні норми поведінки, а з іншого — якості, здібності людей (такі як незалежність, ініціативність, авторитетність тощо).

За визначенням, цільові пріоритети є більш стійкими й мають більш високий статус порівняно з термінальними пріоритетами.

Іншою підставою класифікації може слугувати належність до відповідних потреб суб'єктів: вітальних або первинних потреб, що мають значення для збереження і продовження життя (добробут, комфорт, безпека); інтеракціоністських — більш складних потреб у спілкуванні, діалектичній взаємодії з іншими людьми; соціалізацій-

них — ще більш складних потреб у засвоєнні пріоритетів, норм, зразків поведінки, що є життєво змістовними у даному суспільстві.

Важливою соціокультурною підставою в діяльності спецслужб щодо класифікації пріоритетів є їх співвідношення з тим або іншим типом цивілізації, у надрах якої виникли дані пріоритети або до яких вона здебільшого належить. Під цим культурно-генетичним кутом зору розрізняються пріоритети, що формуються на основі: традиційних цінностей, орієнтованих на інновації і прогрес у досягненні раціональних цілей. Крім того, варто враховувати існування цінностей, що виникли в традиційних суспільствах як історично більш ранні.

За функціональною підставою, тобто за роллю пріоритетів для функціонування і розвитку суспільства як цілісної системи, важливо бачити різницю між переважно інтегруючими пріоритетами та пріоритетами, що здебільшого диференціюють. Виконання інтегруючої функції залежить від масштабів розповсюдження конкретних пріоритетів серед членів цього суспільства на певному етапі його розвитку: якщо ці пріоритети схвалює більшість членів суспільства, їх можна вважати інтегруючими; якщо ж їх схвалює меншість, тоді вони виявляються такими, що диференціюють. З розвитком суспільства функціональна роль пріоритетів може змінюватися: пріоритети, що диференціюють, стають інтегруючими і навпаки [70, с. 16].

Залежно від можливостей своєї реалізації, духовні пріоритети соціуму можна поділити на практичні і потенційні. Практичні пріоритети соціум перманентно реалізує через цілеспрямовану діяльність. При цьому факт існування в соціумі потенційних пріоритетів є дослідженим і пояснюється його суспільною сутністю. Чіткої межі між практичними і потенційними пріоритетами провести неможливо, оскільки такий розподіл є умовним.

Прикладами потенційних пріоритетів у діяльності спецслужб є його «вічні» цілі: добро, справедливість, щастя тощо. У цьому сенсі визначальною домінантою суспільного буття і Сократ, і Платон, і Аристотель вважали принцип справедливості, за яким вони закріплювали статус необхідності і всезагальності. У Аристотеля все суспільне буття вкладалося в межі політичної дійсності, підпорядковуючись інтересам держави. Визначаючи в якості основної мети політики забезпечення вищого блага громадян полісу і надаючи їй першочергово морально-педагогічне значення, Аристотель ствер-

джував: державним благом є справедливість — тобто те, що слугує загальній користі.

Зазначений світоглядний акцент у феноменології спецслужб сягає корінням ще часів Конфуція, який зазначав, що метою будь-якої політики є досягнення справедливості. Це означає, що політика і мораль мають подібну природу, а функціонально вони ідентичні. З точки зору суспільного оптимуму позиція Конфуція є значно ефективнішою, оскільки за відсутності справедливості неможливо розрахувати на побудову солідарного суспільства, вибудованого на принципах гармонії і взаємопідтримки.

Буття згідно з принципами справедливості — вимога етично гармонійного і соціально значущого суспільства, своєрідної ідеальної моделі держави. За цих обставин розбіжність між нормами індивідуальної та суспільної моралі має місце в будь-якому суспільстві та в будь-якій державі. Те, що розцінюється як аморальне на індивідуальному рівні, на рівні соціальних груп може визнаватися цілком моральним. Здебільшого протиріччя виникають і резонують не стільки між індивідуальною та суспільною мораллю, скільки між абсолютними нормами моралі та мораллю держави, і, відповідно, між мораллю суспільною та мораллю тих індивідів, що сповідують певну систему абсолютної етики.

Оскільки традиція від часів Платона до Аристотеля, розглядала мораль і політику як неподільну цілісність, спрямовану на досягнення справедливості християнська традиція розмежувала поняття «етика» та «політика», «Богове» та «кесареве». Втім, Макс Вебер зазначив, що будь-яка етично акцентована дія може підпорядковуватися двом субстанційно різним і протилежним максимам: етику переконання або етику відповідальності. Адже етика відповідальності — це етика, орієнтована в першу чергу на ефективність дій щодо досягнення мети. З метою ілюстрації цього типу етики Вебер наводив приклад притчі Макіавеллі про одного громадянина Флоренції, який віддав перевагу величі свого міста на противагу спасінню власної душі.

Етика переконання як механізм впливу на свідомість, навпаки, вимагає чинити безвідносно до наслідків — суто на підставі етичного *імперативу*, почуттів, совісті.

Отже, класифікаційно пріоритети можна визначити як узагальнені цілі і засоби їх досягнення, що забезпечують інтеграцію сус-

пільства в життєво важливих ситуаціях. Саме система ціннісних пріоритетів утворює духовну квінтесенцію потреб та інтересів індивідів і соціальних спільнот. Вона, у свою чергу, впливає на інтереси і потреби як мотиватори соціокультурної дії. Адже сучасний інформаційний прогрес відбувається лише в умовах конкретно-го соціального устрою, культури як результат духовної творчості людини. При цьому, *освіта* є одним із інтелектуальних соціальної політики, в якій зазначаються такі пріоритети як: праця, охорона здоров'я, доступне житло, екологія безпеки тощо. В зазначеній класифікації варто акцентувати увагу на духовному пріоритеті концепції *ноосфери* як *інфоглобальний*. Ця концепція передбачає, що еволюція планети визначатиметься колективним розумом людства. Саме дії людини як розумної істоти набувають ознак вирішального фактора в розгортанні генезису Землі. Втім, слід зауважити, що епоха ноосфери актуалізувала гуманітарний акцент земної еволюції як аспект гідності та відповідальності людини за її неухильність гармонійного співжиття людини з навколишнім середовищем.

Таким чином, серед існуючих класифікацій духовних пріоритетів немає такої, яка б відповідала в повному обсязі всім потребам та інтересам вивчення феноменології мудрості. Наявність численних класифікацій вказує на такі їх визначальні критерії як *мова*, *освіта*, *культура* та на нагальність проблеми і бажання створити теоретичне підґрунтя для їх просування.

Контрольні запитання:

1. Які древні правителі прагнули підкорити противника без битви і в які способи?
2. Який вплив мали політична книга та періодичні видання на суспільну думку в період Середньовіччя?
3. На чому базується вітчизняний досвід використання інформаційно-психологічного протиборства в ХХІ столітті?

Теми рефератів:

1. Форми та напрями протиборства у стародавньому світі.
2. Зародження пропаганди в епоху Середньовіччя.
3. Інформаційно-психологічне протиборство часів українського козацтва.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦСЛУЖБ ДЕРЖАВ СВІТУ

2.1. Правова локація в аерокосмічній розвідці та контррозвідці

На сучасному етапі інформаційного розвитку окремої особи, держави та суспільства нафтогазова промисловість України є складним багатогалузевим комплексом як прерогатива діяльності спецслужб, взаємопов'язаність та взаємозалежність якого вимагає чіткої скоординованості дій у кіберпросторі. Адже запаси нафти і газу в Україні повною мірою не забезпечують нагальних потреб держави як можливість зростання їх видобутку. Тому все це вимагає проведення широкомасштабних геологорозвідувальних робіт та впровадження такого актуального методу спостереження в кібербезпеці як аерокосмічного. Саме актуальна обумовленість параметрів сучасної геодинаміки в кіберпросторі щодо деформаційних та флюїдодинамічних процесів вимагає подальшого правового вдосконалення та обґрунтування критеріїв постановки й проведення комплексних досліджень. При цьому суттєва просторова нерівномірність розподілу геокінематичних і геодинамічних параметрів — їх АНлокалізація у вузьких зонах — вимагає розроблення принципів побудови аерокосмологічних спостережних мереж у залежності від ступеню гетерогенності середовища й просторово-часового масштабу об'єктів і явищ, що вивчаються.

Сучасні правові виявлення помітних прискорень сучасних рухів земної кори, які віддзеркалюють фрактальну нелінійність рухів у часі, залежить, в основному, від точності вимірювань, частоти й кіберпросторового масштабу аерокосмогеологічних мереж спостереження стосовно області, що деформується. Тому необхідно переходити до довгоперіодичних рядів спостережень, у тому числі режимних спостережень (моніторингу) з використанням високоточного приладного парку для правового вивчення часового спектра рухів, якими займалися такі дослідники як: Ю.М. Гавриленко, В.Г. Кузнєцова, А.А. Лукк, І.А. Нерсесов, А.С. Мазницький [75, с. 14].

Для правового виявлення й аналізу тенденцій палеодинаміки щодо особливостей і властивостей сучасної геодинаміки, а також для вивчення глобальних її особливостей, проводяться дослідження в рамках міжнародних проектів і національних програм. Міжнародно правове вивчення сучасних рухів і деформацій літосферних плит, внутрішньоплитних та між плитних зон, є важливою складовою частиною міжнародної програми «Літосфера», дослідження з якої координує Комісія з літосфери Міжнародного геодезичного і геофізичного союзу.

Основні засоби виконання аерокосмічно правових програм

Із середини 1960 років у США проводяться дослідження з геодинаміки космічними методами — геодинамічна програма NASA. При цьому основними засобами виконання програми є радіоінтерферометри та лазерні далековіддалемірні (радіодалекомірні) системи. Лазерні визначення відстані досягли в кіберсучасності точності, необхідної та достатньої для геодинамічних досліджень правомірного характеру. Проведені співставлення результатів визначення базисних ліній, отриманих за допомогою лазерної локації ШСЗ (похибки складають 2–4 см) і радіоінтерферометрії (похибки складають 1–3 см), Kolenkiewicz R. підтверджують самодостатність методів космічної геодезії щодо дослідження сучасної геодинаміки земної кори. Із 1980 року на заході США вивчаються регіональні деформації на кордонах плит за допомогою системи довго базисної радіоінтерферометрії. Виконані вимірювання довжини ліній поперек простягання розлому Сан-Андреас мають точність біля 2 см, що дозволяє реально виявляти взаємні горизонтальні зміщення плит, якщо їх швидкість більше 5 см / рік. З отриманих результатів лазерних вимірювань до ШСЗ на 900-кілометровому базисі, виконаних у 1972 р. і повторених у 1974 і 1979 — 1983 рр. між пунктами Куїнсі (Каліфорнія) і Сан-Дієго, швидкість стиснення складала 61–65 мм / рік із похибкою 10 мм / рік. Правова значущість цього експерименту мала підтвердити зміщення Північно-Американської та Тихоокеанської плит, яке було встановлено геодезичними методами вимірювань на коротких базисах через розломи в південній Каліфорнії. Саме лазерні дослідження за допомогою ШСЗ у 1979 — 1982 рр. дозволили визначити відносні рухи літосферних плит по пунктах спостережень на Гавайях і в Австралії. Результати кореспондуються

з моделлю рухів Тихоокеанської та Американської літосферних плит (порядок рухів 1,8 до 4,8 см / рік).

Концептуальна основа національної стратегії у питаннях безпеки

З огляду на це у Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору зазначено, що незалежна, демократична та стабільна Україна є одним із визначальних факторів забезпечення стабільності в Центральній-Східній Європі та континенті в цілому. У рамках правових критеріїв розвитку між Україною та НАТО визнано, що безпека всіх держав у регіоні ОБСЄ є неподільною, що жодна країна не здатна будувати свою безпеку за рахунок безпеки іншої країни.

У взаємовідносинах Україна — НАТО важливо забезпечити підтвердження відкритості альянсу для нових демократій Європи включно з Україною; недопущення розподілу Європи на сфери впливу і домінування; гарантії свободи вибору щодо приєднання до існуючих структур безпеки; підтвердження як умови для вступу країн — кандидатів в НАТО вирішення всіх територіальних та інших проблем з сусідами, у тому числі з Україною.

Згідно зі Статтею 17 Конституції України «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу». Формування та реалізацію єдиної політики національної безпеки [32, с. 2].

Таким чином, національна безпека України є своєрідною тріадою безпеки у взаємовідносинах людини, держави та суспільства. Адже правова політика держави у сфері національної безпеки — це цілий комплекс різноманітних напрямків діяльності, спрямований на попередження чи ліквідацію можливих проявів небезпеки [62, с. 43]. В Основному Законі держави значна увага приділяється національній безпеці та її компонентам — безпеці державній, зокрема економічній, інформаційній, екологічній тощо. Створюючи систему національної безпеки, адаптовану до міжнародних вимог, Україна прагне брати активну участь в універсалізації регіональних, європейської та глобальної систем безпеки на всіх стадіях цього процесу.

2.2. Ентропійні процеси квантової філософії як інноваційний метод у діяльності спецслужб

У сучасних умовах нестабільності, коли міжнародне життя характеризується глобально-економічними і соціально-політичними змінами, право постає специфічною формою соціального буття, що переходить в новий якісний стан. Саме в системі регулювання правових відносин як прояву різного рівня невизначеності, випадковості, імовірності мають вплив ентропійні процеси на особу, державу та суспільство. Такий соціогенний вплив ентропійних процесів можливий лише за умов пізнання закономірностей цих процесів, їх особливостей для чого потрібне спеціалізоване вивчення сутності та змісту соціально-правової ентропії. Адже правова ентропія — це об'єктивне, закономірне явище, що надає можливість глибше пізнати сутність, структуру та динаміку як конкретних правових систем, так і правової системи загалом.

Крім того, інноваційні знання про соціально-правову ентропію дозволяють не тільки усвідомити особливості самоорганізації і самоуправління правових системних утворень, а й виробити нові підходи, методи щодо їх реалізації, зокрема в аерокосмічній галузі. Саме така ентропія як сукупна фізична матрична величина, що містить такі важливі параметри як температурний режим, час та простір, створює концептуальну теоретичну модель оптимального розвитку соціально-правових систем у процесі їх самоорганізації та самовизначення на рівні особи, держави та суспільства.

У свою чергу, за умов досягнень науково-технічного прогресу, актуального значення набуває квантова філософія. Саме таке всебічне суспільне явище як квантова філософія містить у собі фундаментальну основу знань. Це, насамперед, знання про ієрархію живої природи, що узагальнює розвиток органічного світу. У цьому розумінні знання, наповнене субстанційною енергією, у квантовій філософії набуває якісно нового стану людського капіталу. Ця інновація у квантовій філософії щодо перехідних процесів у життєвому світі (на атомно-молекулярному рівні) і характеризує постсучасність.

Проблема дослідження ентропійних процесів у квантовій філософії стала предметом вивчення представниками різних наукових дисциплін як можливості впливу новітніх технологій у сфері соціології права щодо вирішення глобальних потреб та інтересів людства.

При цьому, варто зауважити, що інтерес до інтелектуальних можливостей впливу науки на соціально-правовий розвиток людської цивілізації сформувався ще у новоєвропейській науковій традиції.

Як вважає англійський мислитель Ф. Бекон метою знань людини та основою її могутності є підкорення природи [19, с. 147]. Крім того, мислитель Ш. де Монтеск'є заперечував твердження тогочасних моралістів про те, що нові предмети споживання, які виробляються у промисловості, обумовлюють моральну деградацію людини. На думку дослідника, матеріальні блага є небезпечними для особистості лише в тому випадку, коли їх придбання не пов'язане з працею [86, с. 591].

Сьогодні стає очевидним, що новий тип виробничих процесів кардинально змінюються під впливом всеосяжної роботизації та діджиталізації. За цих умов американський філософ Ф. Фукуяма передбачав, що «найбільша небезпека, яку продукують сучасні біотехнології, полягає у можливості змінювати людську природу і тим самим вивести нас у «постлюдську» історичну епоху. Дійсно, нові генонанотехнології з огляду нейробіолінгвістики змінять наше світобачення про життєві імперативи ціннісно-смыслових орієнтирів, що певною мірою поневолює людину як творця креативних ідей. Англійський фізик-теоретик С. Хокінг висвітлює, що «автоматизація у кінцевому підсумку призведе до акселерації вже і без того зростаючої економічної нерівності в світі. Інтернет і ті платформи, які його використовують, дають вірні прибутки, при цьому н наймаючи значної кількості співробітників». Безперечно, на наш погляд це має суто деструктивний характер.

В науковій парадигмі до проблеми квантового капіталу та його міжнародно-правове забезпечення торкаються у своїх працях такі вітчизняні і зарубіжні вчені як: Е. Брінолсфссона, Н. Ілляшенко, М. Курко, В. Литвиненко, А. Подоляка, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма, С. Хокінг тощо.

У цьому змісті варто прогнозувати, що можна буде купувати товари індивідуального дизайну, які будуть відразу оплачені. А так звані «дрони» (роботи-безпілотники) без посередників доправлятимуть покупки за вказаною адресою з торгових точок. Негативним наслідком цього є втрата потреби в дешевій робочій силі, яка сьогодні обслуговує торгові ринки і може завдати шкоди не лише неква-

ліфікованим працівникам, а й тим країнам, які отримують прибуток від природних ресурсів, виробництва речей масового вжитку і зручного транспортного розташування.

Квантова філософія як нелінійність розвитку глобалізаційної освіти

Правові ризики, які супроводжують кібертехнології, повинні враховуватися, першочергово, на рівні людського капіталу. Для вирішення цієї проблеми необхідне якісне забезпечення освітою. Особливого значення набуває доступ до онлайн-освіти.

Так, наприклад, у кінці 2015 року в планах Facebook Inc. відбувається забезпечення Інтернетом частини Африканського континенту. При цьому, сплановано запуск супутника МОС — 6, який охопить значну частину Західної, Східної та Південної Африки. Проте, очевидність такого засобу зв'язку та комунікації, як Інтернет, має і певні недоліки.

Адже варто наголосити, що в сучасній світовій практиці, зокрема в Японії, було допущено незначну помилку працівниками компанії Google в ентропійному процесі введення даних у протокол динамічної маршрутизації. Це призвело до кількохгодинної відсутності доступу до Інтернету на території країни.

У цьому аспекті необхідно порушувати питання щодо фундаментальної освіти міждисциплінарного підходу серед населення планети. Для цього знову ж таки потрібні значні капіталовкладення, оскільки роботизація дозволяє знизити вартість праці робота до 2,7 євро з його завантаженням на 50 % робочого дня. Зекономлені кошти принагідно було б цілеспрямувати на навчання вивільнених працівників, а також на інтелектуальний розвиток стратегічних галузей меншою мірою розвинутих країн.

За даними експертів, «сьогодні на 10 тис. людей у США припадає 850 робіт, у Японії — 370, у Південній Кореї — 350, у Китаї — 36... Ідеться про один із найдорожчих ресурсів планети — розум, інтелект» [106, с. 22]. Адже однією з причин відтоку інтелекту в розвинуті країни, зокрема з України, є низький рівень оплати праці, що ґрунтується на дешевій робочій силі, а не на інноваціях.

У авангарді цих квантових (перехідних змін) перебуває сам «інтелектуальна еліта, відтік якої для країн периферії і напівпериферії недопустимий, адже за умови зростаючої еміграції здійснюва-

ти технологічні відкриття і впроваджувати інновації не буде кому» [106, с. 23]. Тому, на наш погляд, необхідно терміново створювати додаткові фінансові можливості для розвитку нових галузей економіки та науки, а також зростання соціокультурної обумовленості країн світу.

Таким чином, механізм управління та адміністрування освітою — це ірраціонально-раціональна діяльність інформолога, що риторично передбачає (планує), організує, координує та контролює.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2019 року» на першому етапі (2017–2018 роки) передбачається розроблення плану дій з реформування системи загальної середньої освіти; спрощення системи документообігу, оптимізацію звітності та запровадження електронної форми документів [52].

Безперечно, імператив модернізації людського буття в сучасному кіберпросторі визначає таке складне соціально-юридичне явище як правова ентропія. Це явище уможливорює атомно-молекулярні перехідні процеси на тлі лінійно-нелінійності, системи випадково-закономірних функцій (імовірних ірраціонально-раціональних чисел в контексті інтегральних та дифференціальних рішень).

Як вважає вітчизняний філософ В. Кремень, «сучасна людина, з огляду на зміни ситуації буття, часто неадекватній її очікуванням, не може знайти точки дотику, спираючись на набуті в наявній системі освіти та культури знання і здібності. Саме тому її освіта повинна бути зорієнтована на раціональні смисли, тобто вчити людину перспективам раціонального пізнання й оцінці ситуації, умінню дисциплінувати на розумній основі емоції, розумом спрямовувати вольові дії [64, с. 9].

Адже саме сьогодні не вистачає людей, які системно обізнані в питаннях інноваційного законодавства щодо освіти, законодавства з бюджетного фінансування, Господарського кодексу, володіють риторичними навиками, знаються на основах діловодства та комп'ютерних розробках і технологіях. Для цього має бути нова українська еліта, спроможна системно мислити на тлі докорінних змін у постсучасності.

Необхідна додаткова розробка методики та техніки дослідження ентропії, оскільки саме соціально-правова ентропія тісно пов'язана з методологією правової науки. Адже сучасна юриспруденція семантично не охоплює значною мірою методологічний інструмент вияву сутності, структури та динаміки суспільно-правової ентропії як процесуальної норми в модернізації України. Для цього потрібно вивчати структурну організацію динамічно взаємодіючих суспільно-правових систем як ціннісно-смысловий орієнтир забезпечення ентропійного оптимуму не лише в Україні, а й міжнародній практиці.

2.3. Нова концептуальна модель контррозвідувальної діяльності: український погляд

Сьогодні надзвичайно актуальною є концептуальна модель контррозвідувальної діяльності у вирішенні правових інтересів України, оскільки контррозвідувальна система слугує феноменальною основою для переходу на принципово новий, ефективно діючий правовий захист інтересів України. Потреба та необхідність обраної теми обумовлена формуванням незалежних (автономних) структурних організацій, підрозділів та відповідних служб (керівних центрів, відділів, секторів тощо) на правових засадах структурно-функціональної методології. Це забезпечує нові правові механізми управління і планування як якість ефективного прогнозування та превентивного реагування на зміни суспільних обставин на рівні окремої особи, держави та суспільства, а також виконання нових завдань за рахунок інтелектуального перерозподілу наявних правових сил. Відповідно до цього контррозвідувальна діяльність передбачає: якісне формування організаційно-штатних структур у правовому полі персоналу на основі аналізу реальної обстановки; перекваліфікацію працівників; проведення комплексу заходів із психологічної перебудови та адаптації персоналу до нових реалій і умов працездатності; перегляд і приведення у відповідність до сучасних правових вимог, форм і методів атестації працівників.

Оскільки означена тематика в правовій державі досить складна і не потребує в широкому обсязі оприлюднення, а обмеженого характеру, то варто апелювати до публікацій таких сучасних дослідників та аналітиків як: З. Бжезинського, В. Бриля, З. Гом'єн, Б. Кларка,

П. Лісовського, В. Остроухова, К. Швідхара, О. Фармагея, С. Гордієнка тощо.

При цьому, особливої ваги набуває аналіз проблем вищої освіти — В. Андрущенко, Л. Губерський, В. Кремінь, М. Курко, М. Згуровський, І. Стеценко, О. Рябека тощо, що певною мірою торкаються означеної теми.

У сучасних умовах інформаційного суспільства контррозвідувальна діяльність є одним з важливих напрямків роботи спеціалізованих служб, органів та різних форм організацій. Саме компетентний підхід контррозвідки, форми та засоби її діяльності закріплюються рішеннями керівництва, що в цілому ефективно як надійний юридичний захист створює правову базу.

Інтерес як правове коріння контррозвідувальної діяльності

У цьому аспекті варто зазначити поняття «інтерес», що рухає суспільство вперед. Як наголошує дослідник А.Г. Здравомислов: «інтерес» є вихідний момент окремого явища, окремої події, певної послідовності подій, основа ідеології, важливий стимул розвитку наукового пізнання [47, с. 178]. За таких умов в українській науковій думці знайшов поширення мотиваційний підхід до поняття «інтересів», який має досить універсальне поняття та різнобарвний зміст як «спонуки людської діяльності, зумовлені об'єктивними потребами. Мотиви безпосередньо передують конкретній поведінці людини і фактично пов'язані з нею» [96, с. 244]. Адже мотиви передбачають не лише задоволення тієї чи іншої потреби, а й вибір засобів для цього, оскільки виявляються у конкретних вчинках і поведінці людей як здійснення певної мети.

В системі контррозвідувальної діяльності необхідно озвучити специфіку саме закону інтересу, що полягає в його класифікації на інтереси розвитку, функціонування і гальмування. Інтереси розвитку пов'язані саме з тим, що коренями всякого розвитку є протиріччя. Взаємопротияжіння і взаємовідштовхування, взаємопроникнення і взаємовиключення альтернативних протилежних шляхів, форм, методів і засобів розв'язання протиріч між умовами, цілями, ідеалами і умовами існування правових суб'єктів веде до удосконалення системи суспільних зв'язків і правових відносин, її оновленню.

Але не треба забувати про органічну цілісність процесів розвитку, функціонування і гальмування, що простежуються в життєді-

яльності як окремих осіб, так і класів, націй, народів. Не можна випускати із виду відносну самостійність правових процесів розвитку, функціонування і гальмування.

Іншими справами, закони інтересу як фундаментальної основи контррозвідувальної діяльності належить особливе місце в системі законів суспільного розвитку, оскільки нічого не відбувається без інтересу у зрушенні розвитку продуктивних сил, зокрема у правових відносинах державної політики, ідеології тощо.

У свою чергу, запровадження концептуальної моделі контррозвідувальної діяльності спрямовано на оптимізацію структурних підрозділів контррозвідки і системи її діяльності. Означення концептуальна модель базується на положеннях Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів у сфері національної безпеки, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, а також нормативних документах України.

Структурна організація контррозвідувальної діяльності

Контррозвідувальна діяльність є особливим видом діяльності, підпорядкованим вирішенню завдань забезпечення безпеки, оскільки спрямована на адекватну (юридично надійну) протидію реальним та потенційним загрозам безпеці, що виникають внаслідок розвідуванню підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав (розвідки, контррозвідки), недержавних розвідувальних і контррозвідувальних структур, організацій та окремих осіб проти України у формах агентурної, технічної розвідки і розвідки з використанням легальних можливостей по території України і за її межами, об'єктами зацікавленості яких є інформація з грифами обмеження, що належать Україні) та безпосередньому підриву (терор, диверсія, шкідництво).

Крім того, структурний зміст контррозвідувальної діяльності полягає в попередженні, виявленні та припиненні розвідувально-підривної діяльності іноземних держав з використанням спеціальних сил і засобів, форм і методів, які сприяють вирішенню національних інтересів України, своєчасному прийняттю заходів, адекватних характеру та масштабам загроз цим інтересам, що основані на принципах правової демократичної держави, оперативної та ідеологічної доцільності у відповідності з чинним законодавством.

У концептуальній конструкції контррозвідувальної системи відповідно до визначених напрямів варто закласти такі критеріальні елементи як: конституційні, соціально-політичні, основні, спеціальні, оперативно-тактичні та організаційні. При цьому акцентуємо увагу на структурну організацію, яка визначається:

1. Діяльністю органу, яка спрямована на досягнення результату, визначеного його головним функціональним завданням.

2. Структура органу відповідає характеру його діяльності і будується з урахуванням направленості на конкретні об'єкти.

3. Елементи цієї структури можуть об'єднуватися для створення підрозділів за принципом подібності об'єктів діяльності та методів і засобів, які при цьому використовуються.

4. Підпорядкованість і взаємодія елементів у контррозвідувальній системі забезпечується як результат діяльності кожного з них, що є керуючою інформацією для структурних елементів наступного рівня ієрархії (знизу — вгору і навпаки).

Отже, структурна організація контррозвідувальної діяльності як вияв методологічної основи є системою ідей, поглядів, цілеспрямовань на діяльність контррозвідки з метою убезпечення особистості, держави та суспільства від протиправної діяльності спеціальних служб іноземних держав, окремих організацій, груп та осіб, що пов'язані з ними в інформаційній сфері життєдіяльності суспільства. Така здатність системи контррозвідки як суспільних відносин є забезпеченням оптимального функціонування її інститутів у суспільстві країни і за його межами у вирішенні життєво-важливих інтересів.

Основні критерії оцінювання контррозвідувальної діяльності

1. Адекватність реагування на будь-які загрози.

2. Конституційність.

3. Захист пріоритетних інтересів, посягання на які може призвести до значної матеріальної чи політичної шкоди.

4. Легальні можливості, спрямовані на одержання відомостей з грифами обмеження на об'єктах.

5. Освіта, наука та виховання як формула академічної мудрості в протидії корупційним маніпуляціям.

6. Аерокосмічні канали зв'язку.

7. Правова дисперсія та ентропія.

8. Ментально-ціннісні орієнтири.

9. Компетенція. Безперечно, саме розподіл компетенції як важливого критеріального конструкту в системі контррозвідки здійснюється на підставі їх ментально-професійної спеціалізації в силу екстралінгвістичних здібностей певних осіб, груп, класів, етносів, спільнот.

10. Дипломатія як шляхетність переговорів.

11. Мудрість як якість переосмислення життєво важливих інтересів.

12. Конфіденційність інформації.

13. Ризики у системі превентивних заходів, що визначаються низкою засобів і методів захисту інформації та ймовірністю завдання шкоди і розмірами можливої шкоди, яка наноситься ресурсам інформаційної системи.

14. Фрактальність як правова безпека інформації.

Термін «фрактальність» використовується із сучасного природознавства, в якому фракталами йменуються такі утворення, що при зміні масштабу їх розгляду повністю відтворюють свою структуру як якість правового суб'єкта людини. Іншими словами, для національної безпеки фрактальність складає особистісну ідентичність, що є правомірним на ексклюзивність, оригінальність, специфічність. При цьому, засновник теорії фракталів Б. Мандельброт запропонував теоретичне обґрунтування закону Ціпера, якщо «порівнювати мову тексту з кодуванням, що може бути використано для визначення стратегії правової поведінки» особи, держави та суспільства [81, с. 112].

Механізми реалізації системи контррозвідки

Концептуальна модель контррозвідувальної діяльності реалізується на основі послідовного впровадження в діяльність кожного співробітника контррозвідувального підрозділу визначених основних положень і засад, пріоритетних напрямків та завдань щодо забезпечення національної безпеки України відповідно до правових інтересів сучасних життєвих реалій. Це здійснюється за такими методиками:

1. Проводиться аналіз загроз і ризиків інформації конкретного компонента інтелектуальної системи з використанням адаптивних засобів оперативної інформації.

2. Необхідність об'єктивно-орієнтованого підходу в моделі захисту інформації, яка полягає в побудові образу системи, оцінюючи

її загальний стан, уразливість або рівень захищеності інформації в ній. Такий підхід використовує об'єктну декомпозицію, коли поведінка системи описується в термінах взаємодії об'єктів. При цьому, основним інструментом боротьби зі складністю в об'єктно-орієнтованому підході є інкапсуляція — це приховування реалізації об'єктів (їх внутрішньої структури і деталей реалізації методів) з наданням зовні тільки певних інтерфейсів.

3. Правовий захист конфіденційної інформації в Україні. Слід зазначити, що рівень захищеності інформації, зокрема конфіденційної інформації, визначається рівнем демократії в суспільстві, дотриманням міжнародних стандартів прав людини та основних свобод. Одним з основних видів захисту інформації в державі є правовий захист. Так, відповідно до статті 30 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. конфіденційна інформація — це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні та розпорядженні окремих фізичних або юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Що стосується держави, то види конфіденційної інформації, її склад визначаються законами або внутрішніми регуляторними актами, що видаються відповідними державними органами. Головна спрямованість таких актів — це захист, збереження, недоступність інформації, що визначається як державна таємниця або інформація з обмеженим доступом. Можна сказати, що держави та її органів застосовується принцип «дозволено лише те, що зазначено в законі».

Так, відповідно до статті 30, частини 2 Закону України «Про інформацію» громадяни, юридичні особи, які володіють інформацією професійною, діловою, виробничою, банківською, комерційною та іншого характеру, одержаною на власні кошти, не порушують передбачені законом таємниці, самостійно визначають режим доступу до неї, включаючи належність її до категорії конфіденційності та встановлюють для неї систему (способи) захисту [43, с. 338].

У цьому зв'язку варто проаналізувати зміст інструкції щодо порядку зберігання й використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 1892 від 27 листопада 1998 р.) У даному регуляторному акті термін «конфіденційна інформація, що є

власністю держави» не розтлумачений, але на підставі цього акту Кабінет Міністрів надав право державним органам визначати Перелік конфіденційної інформації, що є власністю держави, на який надається гриф обмеження доступу «для службового користування».

Адже варто означити, що такі переліки не потребують реєстрації в Міністерстві юстиції України, а, отже, не підлягають обов'язковій публікації.

Проте, враховуючи ту обставину, що переліки охоплюють широку сферу щодо обмеження доступу до інформації, на їх підставі практично можна обмежити конституційне право громадян України на отримання інформації всупереч діючій статті 34, частині 3 Конституції України, в якій йдеться про обмеження інформаційних прав громадян України лише на підставі Закону.

У цьому зв'язку відповідно до статті 37 Закону України «Про інформацію» [43, с. 413] не підлягають обов'язковому наданню для ознайомлення за інформаційними запитами офіційні документи, які містять у собі: інформацію, визнану у встановленому порядку державною таємницею; конфіденційну інформацію; інформацію про оперативну та слідчу роботу органів прокуратури, МВС, СБУ, роботу органів дізнання та суду у тих випадках, коли її розголошення може зашкодити оперативним заходам, розслідуванню чи дізнанню. Установа, до якої направлено запит, може надавати для ознайомлення документ, що містить відповідну інформацію, яка не підлягає розголошенню на підставі нормативного акту іншої державної установи, а та державна установа, яка розглядає запит, не має права вирішувати питання щодо її розсекречування і інформацію фінансових установ, підготовлену для контрольно-фінансових відомств.

З огляду на існуючі міжнародні стандарти прав людини, закріплені в нормах міжнародного та європейського права, такий підхід значно обмежує права громадян України на отримання всебічної, правдивої, неупередженої інформації, а також породжує протиріччя між конституційними та галузевими нормами права України, яке потребує негайного усунення.

4. Національний вимір загрози транснаціональної злочинності. Національний вимір загрози транснаціональної злочинності пов'язаний із природою організованої злочинності, що здатна порушувати державні кордони. Хоча в сучасних умовах глобалізації кордони

стають прозорішими. Проте наявність і регулювання кордонів залишаються одними з невід'ємних атрибутів державності. Протиріччя між державою та кримінальними організаціями в цій царині складають основу конфлікту між правом держави на здійснення функцій охорони та моніторингу своєї території та правом групи осіб на охорону та задоволення інтересів своїх членів, що можуть не збігатись з інтересами держави [83, с. 25].

За цих умов основним практичним напрямком наукових пошуків у дослідженні проблем транснаціональної злочинності може стати аналіз ролі організованої злочинності в контексті міжнародних відносин. Науковим підходом у практичній площині, що максимально віддзеркалює міжнародний характер явища, має стати системний підхід.

Цей підхід розглядає організовану злочинність в якості складного системного явища, в основі якого знаходиться соціально-політичний і економічний конфлікт, а його транснаціональний вимір характеризується розвитком процесів глобалізації та природним продовженням зв'язків, що виникають внаслідок транснаціонального промислового виробництва.

Таким чином, діяльність органів контррозвідки провадиться як на стратегічному, так і тактичному рівнях. При цьому, види, форми, методи, сили і засоби системи контррозвідувальної діяльності спеціальних служб іноземних держав тощо; попередженням і припиненням протиправної діяльності спеціальних служб іноземних держав тощо. Форми системи контррозвідки визначаються за: цільовим призначенням; силами і засобами, що використовуються; характером здійснення; територією, на якій проводяться превентивні заходи, та рівнем ухвалення рішення про проведення означених заходів. Саме на базі системного методу діяльність контррозвідувальних підрозділів міністерств, відомств та підприємств із захисту інформаційних ресурсів в майбутньому надає гарантію їх збереження від заволодіння ними будь-якого противника.

Контрольні запитання:

1. Які державні органи є суб'єктами забезпечення національної безпеки України?

2. Структура загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки України.

3. Консультативно-дорадчі органи забезпечення національної безпеки.

Темати рефератів:

1. Особливості діяльності спецслужб у сфері забезпечення інформаційної безпеки держави.

2. Завдання та функції Міністерства інформаційної політики.

3. Роль ЗМІ в діяльності спецслужб.

РОЗДІЛ 3. ЛОГІСТИКА В ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦСЛУЖБ ДЕРЖАВ СВІТУ

3.1. Латентні інформаційні війни

Смислова або інформаційно-психологічна війна спочатку перемагає розум і тільки потім території.

Сучасні події на сході України експерти називають гібридною війною. Гібридна війна (англ. Hybrid warfare) — це змішання класичного ведення війни з використанням нерегулярних збройних формувань. Член парламенту Нідерландів генерал-майор у відставці Франк ван Каппа вважає сучасний конфлікт між Росією і Україною саме гібридною війною.

Держава, яка веде гібридну війну, здійснює силову операцію за підтримки недержавних виконавців — бойовиків, груп місцевого населення, громадських радикальних організацій, зв'язок з якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може. Адже будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської конвенції і Гаазької конвенції про закони сухопутної війни та відповідних угод з іншими країнами.

Вся брутальна робота перекладається на плечі недержавних формувань. Саме це зараз відбувається на Донбасі. Але особливістю цього конфлікту є його потужна інформаційна складова, яку можна вважати інформаційно-психологічною або смисловою війною.

Об'єктом інформаційної війни є як масова свідомість, так і індивідуальне. Інформаційний вплив може здійснюватися як на тлі інформаційного «буму», так і в умовах інформаційного «вакууму». Нав'язування чужих цілей — це те, що робить інформаційну війну війною і відрізняє її від звичайної реклами.

Засобами ведення інформаційної війни є будь-які засоби передачі інформації — від ЗМІ і до пліток. Інформаційний вплив містить спотворення фактів або нав'язує аудиторії емоційне сприйняття, вигідне боці агресора. Як правило, методами інформаційної війни є дезінформація, або надання інформації у вигідному для себе ключі. Дані методи дозволяють спотворювати оцінку того, що відбуваєть-

ся, а також деморалізувати громадян та забезпечити їх перехід на бік інформаційного «агресора».

Десять років тому принципи ведення державної інформаційної політики в умовах агресії запропонував російський вчений Андрій Манойло у своїй монографії «Державна інформаційна політика в особливих умовах». Як показує час, Росія взяла цю теорію на озброєння і з успіхом для себе використовує її у своїй агресивній зовнішній політиці по відношенню до України, Грузії.

Можна говорити про те, що сучасний збройний конфлікт розвивається в жанрі репортажу і за законами цього жанру формату піар-матеріалу, необхідного для реалізації технологій інформаційно-психологічного впливу.

В результаті, такий ланцюжок виробництва (бойовими підрозділами збройних сил) і практичної реалізації (силами психологічних операцій) новин з театру військових дій стає високотехнологічним конвеєром виробництва інструментів обробки і формування громадської думки, забезпечення добровільного підпорядкування, управління вектором політичної активності влади в різних країнах. Мета інформаційно-психологічної операції — це добровільне підпорядкування суспільства, що забезпечується за допомогою технологій психологічного впливу на свідомість її громадян».

Адже інформаційна війна Росією спрямована не тільки на свідомість росіян і українців, а й на громадян тих країн, які негативно ставляться до політичного курсу Кремля.

У своїй статті «Інформаційна політика та безпека сучасних держав» Георгій Почепцов зробив детальний аналіз стосовно інформаційної політики та безпеки, які проводять провідні країни світу. Світовий досвід свідчить про ефективність такого інструменту інформаційної політики як «соціальна пропаганда» і «війна ідеологій» [97, с. 210].

«США сильніші саме в неформальній ідеології. Вона створюється і утримується літературою, мистецтвом, медіа. США захищають і просувають цю свою ідеологію засобами кіно і телебачення, що в сучасному світі також є варіантом зброї, хоча і м'якої сили. Аксіоми цієї ідеології можна збирати окремо по тих чи інших кінофільмах, наприклад, «Мій будинок — моя фортеця» реалізований у фільмі «Один вдома», де дитина може протистояти

дорослим грабіжникам і навіть перемагати їх», — пише Почепцов [97, с. 198].

Глибокий аналіз теорії походження і розвитку інформаційних воєн в сучасному світі зробив американський журналіст Філіп Тейлор у своїй книзі «Глобальні комунікації, міжнародні відносини і ЗМІ починаючи з 1945». Тейлор доводить, що стрімкий розвиток цивілізації, нових технологій масових комунікацій має кардинальний вплив на розвиток міжнародних відносин в сучасному світі.

Можна навести безліч прикладів з огляду інформаційної агресії Росії проти України в новітній історії. Із сучасних вітчизняних повідомлень витікає, що уже в перші хвилини після штурму телерадіокомпанії (якому, до речі, неможливо протидіяти правоохоронці), в центральну апаратну зайшли фахівці, які дуже швидко налаштували на частоті державної ТРК трансляцію каналу «Росія 24». Одночасно місце, де на екрані був розміщений прапор України, як символ єдності країни, зайняв символ самопроголошеної республіки.

В ефірі державної ТРК постійно транслюється антидержавний по відношенню до України контент, в основному російського виробництва, іноді цю трансляцію перебиває «соціальна реклама» самопроголошеної республіки. Те ж стосується і радіо, де на частоті першої програми Національного радіо України в Донецькій області було включено «Радіо Росії».

Практично весь травень в Донецькій і Луганській областях в аналоговому і цифровому наземному ефірі відсутні такі потужні мовники як «Перший Національний», «Новини 24», «1+1», ICTV, «5 канал». На їх частотах відбувається трансляція російських телеканалів: ОРТ, НТВ, РТР, Росія 24. Так само з ефіру зникли регіональні мовники.

Обмеження за наказом самопроголошених республік торкнулися і абонентів операторів кабельного телебачення та Інтернет-ТВ (IPTV).

Дивлячись на легкість, з якою агресори заволоділи як аналоговим, так і цифровим ефірним наземним телебаченням України, можна говорити про недостатній рівень інформаційної безпеки, або небажання протидіяти, в першу чергу, на технологічному, а не військовому рівнях.

Зазначається, що саме в цей час в країні відбувається антитерористична операція (АТО).

Окремо слід сказати про так зване «Радіо ВІСТІ», ефір якого вражає заангажованістю до України і до всього українського. Так звані незалежні експерти маніпулюють свідомістю громадян, а іноді просто говорять неправду, ображаючи Україну і її громадян. Не можна не згадати ефір програми «Время» на російському громадському телебаченні. Російські телевізійники свідомо повідомляють помилкові дані про результати президентських виборів в Україні. Використовуючи спотворену інфографіку, нібито з сервера Центр-виборчкому, де на перше місце ставлять лідера правого сектора Дмитра Яроша, який насправді отримав менше одного відсотка голосів виборців.

Очевидно, що саме завдяки потужному інформаційному впливу з боку агресора, пересічні громадяни Слов'янська, Краматорська, Маріуполя, Донецька та інших міст сходу України вірять в жахи «Правого сектора» і протидіють українським військовим. Професор Георгій Почепцов називає інформаційну політику Росії по відношенню до України «першою смисловою війною в світі», маючи на увазі останні події на сході України і анексію Криму. Почепцов наводить такі ознаки інформаційно-психологічного або «смислового» впливу:

- знищення ознак військових: «зелені чоловічки», «ввічливі чоловічки»;
- знищення ознак незаконності «народний мер», «народний губернатор», «народна самооборона», «возз'єднання Криму»;
- посилення негативної характеристики противника: «бойовики», «карателі», «каральна операція», «хунта», «самопроголошена київська влада», «самопроголошений прем'єр»;
- зверхність та гоноровість свого позитиву до сакралізації: «Крим наш», «город русских моряков»;
- опис дій з метою їх легітимації: захоплення адмінбудівель пояснюється словами «це ж наше, народне, а ми народ» [97, с. 134].

Як результат, інформаційна складова агресії йде попереду а військова складова виходить за ним. Саме таку ситуацію ми бачили в Криму і сьогодні на Донбасі.

Постає питання: чому саме на захоплення телебачення в першу чергу був спрямований потужний удар агресора, а вже потім перейшли до газет? Все дуже просто. За результатами квітневого опитування «Левада-центру» 94 % опитаних отримують інформацію про

ситуацію в Україні і Криму саме по телебаченню. З інтернет-видань, і радіо — 16 % і 12 % відповідно, газет — 9 %. При цьому об'єктивним вважають висвітлення подій в Україні на російському ТБ майже 70 % опитаних.

При цьому варто нагадати одне з важливих переваг телебачення над Інтернетом.

Телебачення надає ефект одночасного виходу на масового глядача, чого немає в інтернеті. Саме ця перевага сьогодні використовує агресор по відношенню до України. Саме телебачення за рахунок своєї візуалізації стає потужним засобом інформаційно-психологічної війни. Почепцов це називає смисловою війною. «Смислова війна рухається образами» [97, с. 96].

Адже режими можуть падати через смерть однієї людини або самоспалення іншої. Образ включає світ емоцій, де немає місця раціональним міркувань. Образ — це символ, переведений в емоційну площину. Смерть і самоспалення, які ставали спусковими гачками революцій, яскраво ілюструють поняття «жорстокість режиму». З часів Першої світової війни яскравим влученням по ворогу було звинувачення в жорстокості по відношенню до жінок, людей похилого віку та дітей. Сталін не дарма цінував своїх письменників, оскільки вони були джерелами постачання образів для держави.

В цілому, сучасна смислова війна не має чітких аналогів в історії. У ній з російської сторони діяли військові без розпізнавальних знаків, але зі зброєю, а з української — хоч і з розпізнавальними знаками, але без зброї.

Імператив страху під час гібридної війни

Незрозумілий страх паралізував дії політиків і військових. А породження такого страху також є метою смислової війни. Історично перегукується, що перед воїнами Чингісхана йшли чутки якщо місто не здається татаро-монголам, його все одно захоплюють, а жителів поголовно всіх вирізують. Подібний негативний генератор чуток працював і в разі Криму, який спрацював майже однотипно: «Крим реально був зданий».

Смислова або інформаційно-психологічна війна спочатку перемагає розум і тільки потім території. Війна в Югославії, про яку останнім часом згадують в Україні, тривала три роки, яка широко висвітлювалася в ЗМІ. При цьому, незначна кількість українських

громадян є обізнаною в югославських подіях. З цього можна зробити висновок, що зростання кількості джерел інформації і швидкість її поширення не завжди призводить до якісного розуміння того, що відбувається в дійсності.

У сучасному світі відбувається бурхливий розвиток масових комунікацій, але водночас виникла проблема: «Чим більше ви знаєте, тим менше розумієте». Тому одним з головних завдань ЗМІ і журналістів є визначення в бурхливому потоці інформації достовірних орієнтирів розвитку цивілізації.

Інформаційні заходи стали невід'ємною частиною політики держави. У цьому сенсі Росія не тільки випередила розвинені європейські країни, а й стала змагатися в питаннях інформаційного впливу з США і Китаєм. Про те, що російська пропаганда глибоко проникла в західне середовище і створила цим контрпропагандистський плацдарм, про що говориться вже в кінці 2013 року. Інформаційна експансія російського іномовлення («RT», «Голос Росії», ВГТРК) і система внутрішньої пропаганди («Газпром Медіа Холдинг», «Національна Медіа Група» і та ж ВГТРК) створили потужну інформаційну платформу російської системи інформаційної безпеки, що дозволяє проводити інформаційні штурми на інші держави.

Саме бойові дії на Донбасі, їх колосальна інформаційна та військова підтримка з боку Кремля наочно демонструють зацікавленість Москви в розпалюванні конфлікту. На передній план у цій війні вийшли російські інформаційні операції для завоювання інформаційної переваги в Україні. Паралельно з боями, вибухами, захопленням полонених ведуться інші дії, які на думку стародавнього китайського мислителя Сунь-Цзи, є важливішим вогневий і силовий вплив на супротивника.

Спецпідрозділи Збройних сил Росії

До проблеми інформаційної війни на Донбасі російська сторона підійшла з дотриманням всіх канонів «пропагандистського букваря» доктора Геббельса. З метою проведення інформаційно-психологічних операцій на поле бою залучені спеціальні підрозділи ЗС Росії. У комплект російських частин інформаційно-психологічного впливу на сході України увійшли:

Групи спеціальних журналістів (8–10 окремих груп) — працюють безпосередньо на російські інформаційні канали. До їх складу

входять 3–4 чол. — Журналіст, оператор, водій, може бути охоронець. Групи готувалися до умов війни напередодні і мають чіткі інструкції про те, як висвітлювати події. Вони добре оснащені, мають пропуски по всій території Донбасу, контрольованого бойовиками;

Оперативні групи психологічних операцій (4 групи ПСО) містять у собі мобільні підрозділи від загону ПСО, який дислокується неподалік від Ростова-на-Дону. Їх склад 2–4 чол. На території окупованого Донбасу вони виконують завдання стосовно:

- усній пропаганді, в тому числі і роботі з місцевим населенням;
- поширенню пропагандистської літератури та іншої необхідної інформації;
- створенню пропагандистських груп у населених пунктах, що складаються з місцевих активістів, їх організації та координації дій;
- наданню сприяння роботі російських журналістів;
- збору інформації і визначення найбільш гострих проблем у населення як використання інформаційного впливу;
- моніторингу поточного морально-психологічного стану місцевого населення.

Загін психологічних операцій, що дислокується на російській стороні кордону, недалеко від Ростова-на-Дону, спільно з пунктом управління розвідцентру ГРУ ГШ ЗС Росії, здійснює основну керівну роль в інформаційно-психологічних заходах на території України. Його завдання: збір, обробка та аналіз інформації про поточний морально-психологічний стан населення України і підрозділів російських терористів (зона інтересів відповідного загону поширюється на всю територію України);

- розробка і здійснення інформаційно-психологічних операцій на території України;
- агенти диверсійної психологічної роботи в інших областях України — це фахівці від ГРУ ГШ або ФСБ, які виконують завдання щодо:
- створення диверсійно-пропагандистських груп в інших сферах життя України серед місцевого авторитетного населення;
- навчання місцевих груп з метою проведення підливних пропагандистських акцій;
- забезпечення груп необхідним матеріально-технічним майном;

- проведення мітингів, акцій протесту і поширення пропагандистських матеріалів.

Потреба щодо знання з військової психології

На загін психологічних операцій, який підпорядкований начальнику розвідки сил підтримки українських ополченців, покладена роль командного центру інформаційно-психологічних операцій. Сам же загін психологічних операцій постійної структури не має. Існуючий «кістяк» доповнюють відповідно до покладених завдань. У спецзагоні, як правило, працюють такі штатні елементи:

- штаб — організація виконання завдань щодо ефективного застосування підрозділів загону;
- редакція і друкарня — складання макетів (ескізів) друкованих продуктів пропаганди і їх виробництво;
- відділ розповсюдження друкованої та іншої пропагандистської продукції — поширення пропагандистських матеріалів серед призначеної аудиторії;
- відділ усної пропаганди — використання звукопідсилювальної апаратури (станцій тиру ЗС), проведення індивідуальних бесід з місцевим населенням, робота з полоненими;
- відділ пропаганди по радіо і телевізійним каналам — забезпечення радіо і телевізійного мовлення з використанням апаратних ресурсів на захопленій території або пересувних станцій;
- відділ по роботі в інтернет-просторі, що виконує завдання з розвідки, блокування або зміни інформації в мережах, несанкціонованого входження в пристрої, пов'язані з інтернетом.

Слід зазначити, що на початку 2014 року в російській армії були створені так звані кібер-війська, завданням яких є захист національних комп'ютерних мереж, які обслуговують оборонні потреби, а також проведення атак на мережі потенційного противника. Ця нова категорія оборонного відомства стосується сфери інформаційної війни в інтернет-просторі в оперативних і стратегічних масштабах. За наявною інформацією військові кібер-фахівці ВС РФ залучаються до виконання завдань інформаційно-психологічних операцій не тільки по окупованому Донбасу, а й по всій Україні.

Крім цього, є дані, що фахівці інших спецзагонів ЗС Росії, що дислокуються за тисячі кілометрів від Донбасу, віддалено працюють в мережі інтернет по контентному наповненню сайтів терорис-

тів («Новоросія», «Сварог», «Штаб російської армії» тощо), а також по троллінгу в соціальних мережах і блогах. Починаючи з вересня цього року до такої роботи стали залучатися курсанти російських військових ВНЗ.

В українській армії також існують військові структури інформаційно-психологічних операцій. Ці специфічні частини виявилися не готовими до сучасних викликів. Адже 23-річна тенденція в Україні насаджувала думки, що нібито на нас ніхто не нападе, ворогів у нас немає і свою армію ми будемо тільки скорочувати. Існуюча бойова техніка за 25 років морально застаріла. Бойові і технічні можливості центрів ПСООА навряд чи можна протиставити сучасним вимогам війни на Донбасі. За наявною інформацією, українські центри ПСООА виконують завдання в зоні АТО, але повнота і якість цих завдань міністерством оборони не розголошується.

Гібридна війна на Донбасі ні дня не обходиться без інформаційно-психологічних атак з боку терористів і російського керівництва, яке їх підтримує, а центри ПСООА — це саме той військовий елемент, який може цьому протистояти.

Для ефективного виконання завдань у зоні АТО на Донбасі необхідно:

- відновити базу підготовки фахівців із питань військової психології молодшої і середньої ланки для Збройних сил України;
- забезпечити закупівлю техніки, яка б сприяла на сучасному рівні вирішення завдань;
- створення і тиражування друкованих матеріалів;
- створення транс-медіа на позначений район;
- передавати необхідні повідомлення через звуко мовленні кошти;
- використовувати мережу інтернет в інтересах операції.

Також необхідно забезпечити можливість залучення організацій державної та недержавної форм власності з метою:

- створення і трансляції рекламних роликів по телевізійним і радіоканалах в інтересах військової психології;
- залучення операторів мобільного зв'язку для забезпечення передачі текстових, фотографічних, звукових та аудіовізуальних повідомлень пропагандистського характеру за допомогою мобільних телефонів;

- залучення інтернет-провайдерів для забезпечення та надання послуги як доступу до мережі інтернет.

Таким чином, інформаційно-психологічні операції Збройних Сил України повинні вийти на рівень, який здатний протистояти сучасним інформаційним викликам.

Сучасна дійсність України явно підтвердила, що дипломатичні, економічні, військові, політичні та інші кроки держави здійснюються в тісному інформаційному просторі. Сила сучасної держави залежить не тільки від його економічного і політичного потенціалу, а й від власної системи інформаційної безпеки.

Інформаційну війну, яку веде Росія проти України, можна розглядати, як флюгер, який вказує напрямки подальших політичних подій. Залежно від того, як ведеться інформаційно-психологічна війна, можна визначати ступінь політичної зацікавленості Росії щодо української ситуації.

Аналіз динаміки і змін інформаційного простору

Аналіз інформаційного потоку демонстрував, що в період з жовтня 2013 по листопад 2014 року російські новини складалися з подій в Україні на 85–90 %.

Адже Москва прискіпливо відстежує будь-який український епізод і подає його в своєму ракурсі. Очевидно, це є необхідним для формування кремлівського розуміння подій в Україні. За цей період російські новини про Україну «рясніли» дезінформацією, яку не встигли фіксувати в Україні, оскільки з грудня 2014 року по квітень 2015 р. агресивність в інформаційному просторі.

Проте, у першій половині травня 2015 р. спостерігалась незначна інформаційна активність російських медіа щодо України, в зв'язку з 70-річчям Дня Перемоги над фашизмом. В інший час інформаційна напруженість і риторика російських повідомлень щодо України перебували на підвищеному, але не на критично-загрозливому рівні. Такий період інформаційної кампанії можна назвати стабілізуючою фазою.

Аналіз динаміки змін інформаційного потоку показує, що рівень медійної агресивності Росії став незначно знижуватися в кінці 2014 р. під час переговорів контактної групи в Мінську (24.12.2014 р.).

Цьому передували такі події:

- 18 грудня 2014 року — щорічна прес-конференція В. Путіна, в якій інформаційна температура щодо України була істотно знижена. Для порівняння можна взяти аналогічні виступи Путіна з різкою критикою ситуації в Україні — на форумі «Селігер-2014» (29.08.2014 р.), в дискусійному клубі «Валдай» (24.10.2014 р.) або послання Путіна Федеральним Зборам (04.12.2014 р.);
- листопад—грудень 2014 року — зниження електорального рейтингу В. Путіна на 6 %. При цьому «Левада-центр» став говорити про стійку тенденцію щодо падіння популярності російського лідера на тлі нестабільності рубля і впливу на економіку санкцій Заходу;
- 1 грудня 2014 року — отримавши відмови європейських країн, Путін приймає рішення згорнути проект «Південний потік» і зосередитися на «Турецькому потоці», що в черговий раз демонструє латентну гру Росії в пошуках політичних партнерів для створення нових ринків збуту газу;
- 21–22 грудня 2014 року — візити до Києва президентів Білорусі і Казахстану з пропозиціями надати посильну допомогу стосовно врегулювання збройного конфлікту на Донбасі. Імовірно, що в переговорах з президентом П. Порошенко, вони намагалися підняти питання щодо участі в миротворчій місії зі складу Колективних миротворчих сил.

Це дає підстави вважати, що сукупність означених факторів створила передумови до ослаблення інформаційного тиску на Україну з боку Росії.

Крім того, російське військове керівництво намагається долучити країни-учасниці Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ) до сфери інформаційних загроз від Заходу. Простежується, що Росія на противагу Північноатлантичного блоку в 1992 р. створила Організацію Договору про колективну безпеку, яка об'єднує Вірменію, Росію, Казахстан, Білорусь, Киргизію, Таджикистан.

Іншими словами, Росія шукає нестандартний підхід до розширення числа країн-«інформаційних жертв» Західної пропаганди, використовуючи свій провідний статус в ОДКБ. Вигода в цьому очевидна — «нацьковування» країн-учасниць ОДКБ на ймовірного противника Росії і об'єднання навколо РФ країн-союзників.

Етапи інформаційної кампанії Кремля

- Середина 1990 р. — липень 2013 р.: фаза підготовки і «інформаційного зондування ситуації»;
- серпень 2013 р. — листопад 2013 р.: фаза «створення інформаційного плацдарму» в Україні;
- грудень 2013 р. — лютий 2014 р.: фаза «інформаційної агресії» в Криму і «розгойдування» ситуації на Донбасі;
- березень 2014 р. — травень 2014 р.: фаза «широкомасштабного інформаційного пресингу» Росії;
- червень 2014 р. — січень 2015 р.: фаза «закріплення інформаційного домінування» в ситуації на Донбасі;
- лютий 2015 р. — наш час: фаза «стабілізації інформаційної ситуації».

Поточна фаза інформаційної кампанії Росії проти України зосереджена в таких напрямках:

1. На території Криму, а також на захоплених частинах Луганської та Донецької областей, де інформаційна кампанія відбувається особливо гостро.

Адже частина східної України стала плацдармом для інформаційних «баталій», які перейшли на новий якісний рівень та характеризуються інформаційними операціями, а також різного роду інформаційно-психологічних акцій, серед яких:

- популяризація уявної «історії Новоросії»;
- героїзація сепаратизму;
- заміна української системи освіти на російські стандарти навчання;
- популяризація російських традицій, історії і національних пріоритетів РФ;
- ходіння на окупованій території російського рубля — грошової одиниці РФ;
- підготовка населення Донбасу з метою отримання ними паспортів громадян РФ.

При цьому, загальна риторика «ЛДНР» має антиукраїнський фон з окремими інформаційними трендами, серед яких: спроба невизнаних утворень заявити про себе міжнародній спільноті.

У зв'язку з цим слід зробити акцент на таких діях керівництва «ЛНР» і «ДНР»:

- напрямок ними офіційних звернень до західних лідерів з метою чинити тиск на владу України для проведення ними конституційної реформи в інтересах окупованого Донбасу;
- звернення до постійних членів Ради безпеки ООН (РФ, США, Китаю, Великобританія і Франція) із закликом заснувати міжнародний трибунал для розслідування нібито військових злочинів на Донбасі з боку України.
- проведення в Донецьку міжнародного форуму «Донбас: вчора, сьогодні, завтра» (травень 2015).

2. Просування тренду «Луганськ і Донецьк залишаться в Україні».

У цьому випадку, інформаційні заходи ведуться за двома напрямками:

- Політичне, в якому слід розглянути заяву лідерів «ЛНР» і «ДНР» про готовність невизнаних регіонів залишитися в складі України. При цьому, звернення були адресовані не безпосередньо українській владі, а контактній групі з врегулювання конфлікту;
- Суспільне, де використовуються традиційні форми інформаційно-психологічного переконання із застосуванням транс-медіа.

3. Створення єдиного з Росією медійного простору.

Джерела масової інформації окупованих регіонів Донбасу та ЗМІ Росії працюють в унісон. Було багато разів зазначено, що російський контент стає визначальним щодо вибору риторики позиціонування сепаратистських медіа.

При цьому, можна говорити про створення спільної медійної платформи невизнаних республік Донбасу з російськими структурами. Керівництво окупованих регіонів вже налагодило тісну співпрацю з російськими інформаційними агентствами — ТАСС, РИА Новости, Зірка, LifeNews, Росія-24, RT та інші.

4. Створення базису віртуальних інформаційних інструментів «ДНР» і «ЛНР».

За час окупації Донбасу за сприяння і допомоги російських громадських організацій були організовані:

- Спілка художників «ЛНР», який вже провів ряд виставок в містах окупованій Луганській області і в РФ за підтримки російських колег;

- Спілка письменників «ДНР», який вже випустив збірку віршів «Година мужності». У пресі книги допомагало видавництво «Ексмо-Яуза» (м.Москва);
- Спілка художників «ДНР», які провели більше десятка виставок живопису, графіки і скульптури;
- Спілка письменників «ЛНР», який вже випустив три збірки: «Я бився в Новоросії» (розповіді), «Час мужності» (вірші), і «Опік» (вірші). Готується до виходу збірку «Я бився в Новоросії! — 2». Суспільство тісно контактує з російськими літераторами, які часто завдають візити луганським колегам;
- Презентація в «ЛНР» першої власної поштової марки, видрукованої на Московській друкарні Держзнаку;
- Створення документальних фільмів про війну на Донбасі студією «Новоросія».
- Крім того, окремі творчі структури Росії надають опосередковану підтримку сепаратистам Донбасу. Серед них:
- Режисер О.Джураєв, творче об'єднання «Білий Лелека» і знімальна команда «Світанок» знімає кіно про війну в «Новоросії». Зйомки відбуваються в Калінінграді, робоча назва стрічки — «Правда»;
- Відразу кілька російських студій випустили цикли документальних фільмів про війну на Донбасі — режисер А.Мамонтов («Дебальцевський котел», «Південний Схід», «Гоніння»), об'єднання «Перший канал» («Донбас в огні», «Демократія масового ураження»), інтернет-видання «Правда ДНР» (багато-серійний фільм «Донецьк. Лінія війни»), ІЦ «Південно-Східний фронт» («Втеча з котла», «Новоросія. Зброя перемоги») та інші.
- Театральний режисер А.Крупін отримав грант від молодіжного форуму «Таврида» (250 тис. руб.) На створення п'єси про «Донецьку Народну Республіку».

5. Створення інструментарію впливу на масову свідомість за допомогою результатів соціологічних досліджень.

У «ЛНР» і «ДНР» практично в один і той же час виникли два центри соціологічних досліджень з однаковою назвою — «Особливий статус». Результати перших соціальних опитувань цих центрів формують єдину картину соціально-політичного клімату:

- Жителі окупованих регіонів вважають Україну «агресором», який прагне їх знищити;

- Населення «ЛНР» і «ДНР» довіряє своїй владі і очікує від них дієвих рішень;
- Люди на Донбасі не задоволені рівнем свого добробуту.

Отже, характерною особливістю соціальних опитувань «незалежних» центрів є мобільне реагування на зміну риторики Кремля. Слід припустити, що створені в Донецьку і Луганську центри соціологічного дослідження виконують функцію «інформаційного компасу». Залежно від вказівок з Кремля, квазі-соціологи Донбасу підлаштовують думку аудиторії з огляду інтересів місцевої влади. В результаті, створюється ефект колективної думки, яким можна керувати шляхом поширення потрібних результатів соціальних досліджень.

6. Культурна та освітня інфільтрація.

У цьому зрізі слід розглянути кілька напрямків:

- Освіта: Школи «ЛНР» і «ДНР» почали перехід на російські Федеральні державні освітні стандарти, а підручники для дітей та методичні поради для вчителів уже поставляються на Донбас з гуманітарними конвоями; Міністерство освіти і науки РФ сприяє стосовно захисту дисертацій здобувачів з «ДНР» і «ЛНР»; Російські освітні заклади надають «добробільну» фінансову і матеріальну допомогу навчальним закладам «ДНР» і «ЛНР»;
- Мистецтво: Театрам і художнім колективам з окупованих регіонів Донбасу буде надана можливість гастролей по Росії в рамках федеральної програми підтримки зарубіжних колективів від міністерства культури РФ. Товариства художників «ЛНР» і «ДНР» планують проведення низки виставок живопису, графіки і скульптури російських колег на майданчиках Донбасу. Проведення різних фестивалів і змагань за участю російських представників в «ЛНР» і «ДНР», а також участь представників з окупованого Донбасу на подібних заходах у Росії.
- Демонстрація пріоритетності проросійського вектора «ДНР» і «ЛНР»: у зв'язку з цим, досить поглянути на «План роботи уряду «Новоросії» на перше півріччя 2015 року», в якому значиться:

7. Прагнення керівництва окупованих територій встановити відносини з Центробанком Росії для виділення стабілізаційного кредиту «Новоросії» і підтримки нової валюти.

8. Розробка заходів для приєднання «Новоросії» до Митного союзу, а також для створення єдиного з Росією транспортного простору.

Таким чином, інформаційна кампанія Росії, на території окупованих областей Донбасу перейшла в нову фазу — етап стабілізації інформаційної ситуації.

Очевидно, що таку якісну зміну продиктовано метою Кремля:

- Закріпити інформаційні позиції проросійських територій на сході України;
- Відійти від жорстких методів інформаційної експансії;
- Перевести інформаційну кампанію Росії в культурну і політичну площину.

3.2. Дипломатична логіка гри

У сучасному інформаційному світі все частіше відбуваються міжособистісні, міждержавні та міжнаціональні конфлікти. Тому і виникає нагальна потреба у протидії цим конфліктам.

З огляду на це, основною метою дипломатії є наукове пізнання як феноменальна матриця шляхетності переговорів, що забезпечує особистість, державу та суспільство. У цьому аспекті дипломатії актуалізується освіта, наука та виховання як критеріальні конструкти академічного капіталу мудрості на підставі соціогенного створення духовного партнерства. Саме завдяки теоретичним засадам філософії, права, релігієзнавства, політології, психології, педагогіки, соціології тощо як міждисциплінарного фокусу повинні вирішуватись означені питання дипломатії.

Сучасні дослідження проблеми дипломатії як шляхетності переговорів у правовій державі свідчать про її нагальність.

Зокрема, сферою інформаційної безпеки, що якісно відображає феномен дипломатії, займалися сучасні українські дослідники Г. Почепцов, В. Ліпкан, В. Баранівський, В. Остроухов, А. Марущак тощо.

Серед зарубіжних вчених варто зазначити Д. Віко, І. Гердера, А.Тойнбі, Ю. Джеджуپی, Н. Лумана, Н. Смарта тощо.

Наприклад, вітчизняний дослідник В. Остроухов розвиває розуміння дипломатії як нової форми суспільного розвитку проти насилля та терору. Філософ В. Баранівський розглядає духовну цілісність особистості, що стосується феноменальної суті дипломатії.

Термін «дипломатія» походить від грецького «diplōma», яким називали здвоєні дощечки із написами. Такі дощечки видавали посланцям для підтвердження їх повноважень. У своїй основі цей термін стосується ідей і епістемології, оскільки це сфера того, як люди думають і як приймають шляхетні рішення. Тому зрозуміло, що основним об'єктом впливу дипломатії в системі інформаційного захисту постає мовна свідомість в сенсорно-розумових актах риторики мудрого слова. Дипломатія тісно пов'язана із рішенням проблем війни та миру.

У свою чергу розвиток сучасних засобів і технологій інформаційної війни робить все більш актуальною розробку шляхів протидії спекулятивним технологіям маніпуляції свідомістю, а також розвиток методів управління і захисту інформаційного простору, серед якого гострою на часі є кібербезпека.

Як свідчить історія, ще за умов розвитку давньогрецької демократії закономірно відбувається необхідне усвідомлення риторики як мовного ресурсу дипломатії. Саме в такому красномовному механізмі дипломатії і утримувалась влада. Адже Протигор, що заговорив про слово як про «великого володаря», піднімає одну з найбільш актуальних у постсучасності проблем — проблему мови і влади, що має суттєве значення для дипломатії як феноменальної матриці шляхетності переговорів. Тому останнім часом і спостерігається зростання уваги до теорії аргументації та методології дипломатичних досліджень.

З огляду на це, якщо в посткласичному розумінні дипломатії важливо усунути невизначеність, а це можливо, вдаючись до дотримання термінологічної конвенції, то в постнекласичному розумінні дипломатії варто було б, на наш погляд, дотримуватись багатозначності і свободи у використанні слів. При цьому, саме софістика і відзначається широким використанням пізнавальних прийомів, які виключаються з простору традиційної логіки. Тому багатозначність як вияв «ядерної» семантики, абсурд, доведений до надмірності художніми тропами, метонімії, квазіональність — всі ці прийоми в нетрадиційній логіці мають право на існування в сучасній дипломатії, коли точиться запекла інформаційна боротьба за розподіл природно-енергетичного ресурсу в світовому процесі як на політико-ідеологічному рівні, так і в інших сферах життєвого світу. Саме

інформаційні можливості дипломатії з її гуманними намірами сьогодні запроваджені в постсучасному світі, оскільки такі доброзичливі наміри дипломатії повинні врятувати цей світ від суцільних загроз. У цьому розумінні має сукупно діяти постулатна ідея виховання, особливо серед молоді, як єдина інтелектуальна сила побудови суспільства знань для майбутніх поколінь.

Можна стверджувати, що специфіка сучасної дипломатії як феноменальної матриці шляхетності переговорів є прерогативою діяльності спецслужб, зокрема її розвідувальної та контррозвідувальної діяльності. Саме такі інтелектуально освічені люди здатні на «багатоходове мислення в координатах людиноцентризму і людинокосмізму, проявляючи при цьому толерантність, виваженість та поміркованість Людини як «небесного тіла».

У цьому змісті хотілось би звернути увагу на такий важливий момент дипломатії як пошуку істини в її духовному капіталі мудрості, а саме: намагання формувати історичну свідомість і історичну пам'ять окремого народу.

Як вважає відомий мислитель Ю. Джеджупа, в історичних джерелах збереглася згадка про те, що видатний український просвітитель, митрополіт-філософ Петро Могила благословив Богдана Хмельницького на боротьбу за волю українського народу.

Однак архівна знахідка українського дослідника Юрія Мицика розвіяла ці сумніви. Було виявлено лист турецького султана до Богдана Хмельницького, датованого літом 1647 року, в якому повелитель Великої Порти дякував козакам за отримані відомості і обіцяв свою підтримку [39, с. 127–128].

Важливим кроком для дипломатії є її модель (схема, проект), що орієнтується, перш за все, як якість переосмислення смислотворчих горизонтів життєвого досвіду. Зокрема, поняття «проект» застосовується відповідно до положень, що озвучує дослідник С. Кримський: «Проект розраховує співвідношення цілей, перспектив, можливих результатів, структурних затрат, терміну, організаційних заходів та управлінських структур, що поєднує логіко-гносеологічні та соціальні аспекти. За своєю побудовою проект включає такі компоненти:

1. Предиктор (комплекс умов розв'язання певного класу проблем, настановно-нормативний опис і смислу та «дерево цілей»).

2. Структурно-номологічну схему та її епістемічну карту (чи то у вигляді теорії або окремих теоретичних орієнтирів, чи то у вигляді програмних настанов).

3. Проектор чи формоутворювач (ієрархізована система поетапних дій).

4. Варіативне поле можливих реалізацій з блоками контролю та якості оцінки» [65, с. 221].

При цьому, феноменальність як якість переосмислення життєвих імперативів є універсальною характеристикою, що повинна володіти інваріантними властивостями. Адже феноменальні значення матриці можна використовувати для визначення показників якості як інваріантних показників через суспільну комунікацію.

У межах теорії комунікації одним із шляхетних понять дипломатії є формули контингентності, що гарантують підтримку єдності й утворюються через бінарні коди розрізнення і обмежують простір їх проникнення. Саме така селекція у сфері комунікації тлумачиться Н. Луманом як контингентна: «Через формули контингентні ми хочемо позначити символи або групи символів, які призначені для того, щоб перетворювати невизначну контингентність особливих функціональних сфер у визначену контингентність [5, с. 34]. Функція формули контингентності в системі дипломатії полягає в тому, щоб затвердити внутрішню до світу контингентність стосовно зовнішньої контингентності і таким чином зробити її визначальною. Так, наприклад, у християнстві завдяки формули контингентності діє поняття Бога, як загальносвітовий потенціал подій. Саме у такий спосіб дипломатії стає релевантним релігійна система щодо її бінарних кодів.

Отже дипломатія як феноменальна матриця — це той сукупний інструментарій, за допомогою якого можна визначати, у якій сфері й для кого здійснюється їх суспільно значуща діяльність. У матриці, яка віддзеркалює сфери (сегменти діяльності та категорії відповідних суб'єктів), використовується система маркерів (тегів), що дає здатність розпізнавати потреби конкретних цільових суб'єктів дій.

Іншими словами, дипломатія як шляхетний спосіб вирішення соціального конфлікту в системі превентивних заходів інформаційної безпеки охоплює всі сторони життя спільноти і призводить до необхідності мудрих рішень, що є критеріальним ресурсом

самоздійснення, самовідтворення особистості, держави та суспільства. Тому і використовується матричний спосіб убезпечення людини в сучасній дипломатії як шляхетність переговорів у духовному партнерстві.

Дипломатія як протидія сучасним гібридним війнам

У сучасному міжнародному просторі, який пронизаний катаклізмами у вигляді кліматичних загроз, а також локальними конфліктами (Сирія, Ірак, Турція, Україна тощо) актуального значення набуває синдром гібридної війни. Такий синдром, як певний стан свідомості охоплює сьогодні значну частину пересічних людей у світовому процесі. Іншими словами, синдром — це вияв у підсвідомих прошарках масової свідомості певного роду ксенофобію, неврозу, психозу, апатії тощо. Головне при цьому — вміти розпізнавати наміри соціогенного впливу на структуру суспільної свідомості: зловмисні чи гуманні. Адже синдром як всебічне соціальне явище формується, в першу чергу, завдяки ірраціональним чинникам людської свідомості. Саме в цих емоційно-чуттєвих актах і відбуваються довготривалі процеси міфологізації, сакралізації, символізації як інформаційно-генетичні коди наслідування від наших пращурів. Оскільки ці коди (шифри, криптомагія) проявляються в соціальних кризах та інших екстремальних ситуацій як сукупної матриці, на якій динамічно активізується механізм реалізації відповідного кодування та розкодування інформації.

Сьогодні гібридна війна є різновидом інформаційних війн, основним інструментом якого є військова психологія. На наш погляд, в недалекому майбутньому прогнозується так званий «один у полі воїн». Іншими словами, оптимізується роль людського фактору у таких війнах, а саме: завдяки штучному інтелекту (біороботам, кіберменам) значною мірою зменшиться кількість живої «робочої» військової сили. Такі нагальні умови і сприятимуть зростаючій ролі дипломатів-міжнародників, що значною мірою повинні володіти технічними знаннями, зокрема у сфері аерокосмічного зв'язку. За цих умов, радіоелектронна гра є прерогативою спецслужб ХХ століття. Саме такі дипломати шляхетної конституції особистості повинні працювати радниками з питань таємниць у світових державних міжвідомчих структурах та приватних з добродійними намірами в їх діяльності. При цьому, такий інструментальний критерій

синдрому сучасної гібридної війни як: імператив модернізації страху (довічно «ув'язнений» страхом) має як негативні сторони, так і позитивні. Оскільки таке ксенофобне явище можна перевтілити і в позитивно-лікувальне річизще завдяки народній та академічній мудрості як результат життєвих та наукових знань.

Локальні конфлікти у системі гібридних війн

Крім того, варто зазначити, що сьогодні українська земля є полігоном для гібридної війни. Актуальність такої розвідки обумовлена відповідними чинниками, серед яких необхідно виокремити у національній та світовій практиках соціогенний вплив локальних конфліктів на структуру свідомості у системі гібридних війн. З огляду на це філософські, політичні, психологічні, соціальні аспекти локальних конфліктів, що, на нашу думку, є структурним змістом гібридних війн, перебувають в полі зору таких зарубіжних дослідників як: Р. Арона, З. Бжезінського, Р. Дарендорфа, Г. Кісінджера, П. Сорокіна, А. Тойнбі, Е. Тоффлера, К. Уолтци, Ф. Фукуяма, С. Хабермаса, С. Хантінгтона, Х. Хофмайстера тощо.

В українській науковій літературі проблеми війн висвітлюються в працях В. Аблазова, А. Маначинського, В. Мандрагелі, Г. Перепилиці, М. Требіна, С. Червонописького тощо.

У цьому розрізі збройне протиборство гібридної війни особливо суттєво впливає на важливий компонент міжнародно-політичної системи — державу, яка прагне компенсувати аномальні процеси, що посилюються війною. Іншими словами, повинна зростати регулююча роль держави у всіх сферах життя суспільства, що проявляється запровадженням чи незапровадженням воєнного стану на частині території або по всій країні, створенням надзвичайних органів управління і зосередженням в їх руках всієї повноти влади, розширенням повноважень служб безпеки, обмеженням демократичних свобод тощо.

Саме «в умовах збройного протиборства відбувається розширення державного сектору економіки, за рахунок прискореного будівництва військових підприємств, на засоби державного бюджету і посилення процесу зрощення військово-промислового комплексу з державними структурами, що пов'язано з централізацією політичної влади і підвищенням жорсткості управління економікою і країною загалом» [31, с. 762].

Отже, синдром сучасних гібридних війн, суттєвою основою яких є збройне протистояння, накладає глибокий відбиток на глобальний імідж міжнародного життя. Тому інтереси захисту країни і ведення саме збройного протистояння потребує дипломатичної консолідації всіх сил народу як прояву її мудрості. При цьому, переможців у війнах нового покоління –гібридних не постає, оскільки будь-яка державна система не витримує випробувань сучасною реальністю. Тому вкрай необхідні нові дипломатичні підходи для інформаційного захисту всіх верств населення з боку кожної особи, держави та суспільства.

Феноменологія релігії в дипломатії

Як свідчить історія дипломатії, на початку XVII ст. в Європі загострилися протиріччя між провідними державами. Зокрема, Іспанія і Священна Римська імперія, якими управляли представники династії Габсбургів, прагнули посилити свій вплив у Європі і, таким чином, відновити панування католицизму. Цьому протистояли протестантські держави Північної Європи та католицька Франція, що значною мірою не бажали зміцнення Габсбургів. Саме у німецьких землях, що нелегітимно входили до Священної Римської імперії, зростали суперечки між католицькими князями Півдня й протестантськими (лютеранськими та кальвіністськими) володарями Півночі й Заходу. Іншими словами, для боротьби з Габсбургами протестантськими князями була створена Протестантська унія.

В ході такої Реформації від католицизму і відмежувався протестантизм (від слова «протест»), що відмовився визнавати владу Папи Римського і став третім важливим напрямком християнства у вигляді лютеранства і кальвінізму.

Як загально відомо із соціологічних досліджень, у кількісному вимірі християнство залишається найчисленнішою релігією. За прогнозами дослідників, до 2020 року до різних її конфесій буде належати близько 37 % населення Землі. У 2050 році буде приблизно 3 млрд. християн. Водночас вважається, що ера західного християнства закінчується, оскільки у 2025 році стрімке зростання населення Африки і Латинської Америки істотно змінить статистику. З 2,6 млрд. християн приблизно 633 млн. будуть жити в Африці, 640 — у Латинській Америці, 460 — в Азії. Тому Європа з її 555 млн. посяде лише третє місце.

З огляду на це найпотужнішою ідеологією у міжнародних відносинах є іслам. Іслам (арабською — відданість себе богу, покірність) — означає мусульманство, що є однією із трьох найбільш поширених релігій. Іслам виник на початку VII століття в Аравії. Віровчення викладено в Корані. Характерні ознаки ісламу — фаталізм і фанатизм... Проте ісламом людина володіє свobodною волею і відповідає за свої вчинки [121, с. 114]. Адже радикальні мусульманські угруповання, абсолютуючи одну з настанов релігії — «священну війну» за віру (джихад), прагнуть певним чином протидіяти відповідним нововведенням, що здійснюються не від мусульман. Отже, до представників інших конфесій («невірних») продукуються нетерпимість. Окремі мусульманські лідери неодноразово закликали до винищувальної війни проти усіх іновірців. При цьому немає вбитих («кошта»), а є мучники за віру («шахіди»), немає воїнів і представників племен, а є «моджахеди», що воюють з «невірними» («кефірами») [121, с. 96].

Таким чином, вбачаючи в модернізації і демократії реальну загрозу своєму існуванню, екстремістські течії прагнуть ізолювати мусульманське співробітництво від дії цих «вірусів». Тому сьогодні на практиці це виявляється у нескінченному потоці теоретичних актів, що увійшли в систему глобальних гібридних війн.

У цьому сенсі слід зазначити, що саме феноменологія релігії в дипломатії як якісне переосмислення феноменів релігії, теології та релігієзнавства викликає численні діалектично суперечливі судження. Адже така феноменологія як сукупна матриця духовних феноменів на рівні особистості, держави та суспільства ініціює дипломатичний шлях до системного аналізу релігії, що є наскрізним для значного кола наукових розвідок.

Зокрема, американський мислитель Н. Сمارт, наслідуючи ідеї Е. Гусерля, вважає, що необхідно розмежовувати об'єкти, які є реальними, і об'єкти, які просто існують. У цьому розумінні Бог є реальним для християн, незалежно від того, існує ця субстанція чи ні.

Безперечно, поява феноменології певною мірою знаменувала припинення жорсткого протистояння наукового і апологетичного підходів до істинного пізнання релігії. Як розкриває Н. Смарт засвоєння здатності до наукової рефлексії телеологічною свідомістю, з одного боку, і зниження тиску релігійного авторитету на інте-

лектуальну діяльність, з іншого, забезпечили можливість «дистанціюватися від власної особистісної позиції, що дозволило досліджувати релігію доброзичливо і водночас об'єктивно» [7, с. 9].

На думку Смарта філософія релігії стає «філософією світогляду», тобто розширитися з тим, щоб дипломатично охопити різні елементи релігійознавчої системи. «Вона повинна стати верхнім поверхом будівлі, середній поверх якої утворює порівняльний та історичний аналіз релігій та ідеологій, а нижній — феноменологія, причому не тільки досвіду і дії, а й феноменологія символічного життя людини в цілому» [8, с. 7].

За таких умов дипломатія як імператив духовного партнерства в феноменології релігії полягає в тому, щоб використати концептуальну модель філософії релігії та релігійознавства для вивчення значущих, поширених і впливових ідеологій світу — як релігійних так і світських. Таким чином, наукове релігійознавство може бути корисним і для вироблення нового світогляду, що враховував би як розмаїття сучасного світу, так і потребу цього світу в дипломатичних поглядах.

Адже феноменологія релігії як якісна дипломатична матриця ідеологічних віросповідань теологічного та світського характерів уможливорює філософію світоглядів, що має бути реалістично пов'язана з дійсно (істинно) існуючим світоглядами. Саме феноменологія релігії здійснює системний аналіз структури та історії різних дипломатичних уподобань на підставі історії і пізнання певної логічної структури цих систем. Іншими словами, простежується дипломатичний характер зв'язку між різними концептуальними моделями шляхетності переговорів. Саме порівняльне вивчення релігії і світських ідеологій є можливим за умов таких загальних фундаментальних ознак як і релігійні феномени і світські, що демонструють дипломатичний зв'язок між теорією і практикою в координатах людинокосмізму та людиноцентризму.

Таким чином, дипломатія як феноменологічна матриця шляхетності переговорів полягає у спробі усунути жорсткі кордони, зокрема між релігійними і нерелігійними типами ідеологій і практику процесі шляхетних переговорів без постулювання ідеї трансцендентної реальності. У цьому зв'язку духовний сенс благородної дипломатії як шляхетності переговорів можна віднайти в гармонійному єднанні

із субстанційно живою Природою. Це може слугувати вдалим інструментом виявлення важливих теоретичних сторін духовних формацій з подальшою дипломатичною констатацією подібностей та відмінностей у змісті різних типів, що можуть бути уточнені і доповнені в силу появи новітніх філософсько-історичних оцінок з огляду сучасних ноотехнологій як благородний прорив у майбутнє.

Дипломатична логіка гри

Сучасні глобальні проблеми людства у ХХІ столітті вимагають від певної особи, держави та суспільства якісного переосмислення відповідних наукових теорій та концепцій пошуку істинності. Це особливо проявляється в дипломатичній логіці, що є актуальною і достатньо обговорюваною темою, фокусованою на дослідження прикладних аспектів цієї науки, а також теоретиків та філософів права. Зазначена тема дискусійна за змістом, оскільки необхідно певною мірою розширювати лексико-семантичне навантаження до визначення поняття «дипломатична логіка» в системі її понятійно-категоріального апарату.

Особливе значення для фундаментального дослідження мав розвиток модальної логіки зобов'язань та дозволів, так званої деонтичної логіки (Е.Маллі [E.Mally], Г.Х. фон Врігт [G.H.Wright]) як абстрактної математичної методології.

У логіці плюралізму варто зазначити модальну логіку (Д.М.Габбай. С.А.Кріпке [S.A.Kripke]), релевантних логік (А.Р.Андерсон [A.R.Anderson], Н.Д. Белнап [Д.М.Габбай та ін.], також інших форм динамічних логік (П.Гочет [P.Gochet]).

У свою чергу, математична логіка ґрунтується на трьох фундаментальних методологічних принципах: використання формалізованої мови, формалізм та об'єктивізм. Процедура аналізу форми міркування в математичній логіці приймає вид числення. У ній стандарти правильності та непогрішності потрапляють в абсолютно природній союз. Вона має нефалібілістську орієнтацію. Оскільки нова логіка намагається створити моделі міркувань реальних агентів. Вона зацікавлена у визнанні фалібілістського характеру подібних міркувань [3, с. 176].

Всі перераховані розуміння як правової суб'єктності логіки можуть бути застосовані до дипломатичної логіки, оскільки усвідомлюється як діалектика (синтез юридичних питань), органон (за-

гальна теорія юридичного міркування), канон (правова епістемологія), медицина розуму тощо.

Зважаючи на парадигму людини XXI століття, дипломатичний образ людської культури, що логічно обумовлений у суспільних комунікаціях відіграє вирішальну роль для розвитку конкурентноздатності особи, країни на міжнародній арені. Тому у сучасному інформаційному полі і формується саме такий дипломатичний образ культури, що логічно набуває не лише абстрактно-теоретичного, а й практичного значення.

Крім того, за умов глобалізаційних змін дипломатичний образ культури розглядається серед чотирьох галузей світової влади поряд із військовою сферою, економікою і технологіями. Як наслідок, можна спостерігати, що дипломатичний образ логічного обумовлення почав свідоміше і дбайливіше ставитися до підтримки свого культурного розмаїття, до збереження культурної самобутності.

Нагальним прикладом може слугувати новий виклик китайських реформ. «Китай стане суспільством загальної гармонії у XXI столітті», що відображає впевненість політичної еліти країни у тому, що китайський шлях модернізації принесе країні процвітання за допомогою зміцнення традиційних конфуціанських цінностей. У цьому ж аспекті варто розглядати створення інститутів Конфуція, яких все більше постає у світовому процесі, а також і в Україні.

Аналогічний процес відбувається сьогодні і в Індії, в якій політична еліта почала пишатися своєю самобутньою культурою.

Окремим прикладом постає Японія, до якої після Другої світової війни було негативне ставлення як до агресора, оскільки якості японської продукції, як і самим японцям, не довіряли. Сьогодні ж Японія є серед загальноновизнаних лідерів світового дипломатичного розвитку, що відбулося не тільки за рахунок запровадження високих нанотехнологій. Значною мірою це стало у дипломатичному ресурсі можливим внаслідок просування культурного іміджу країни за кордоном. Адже японські культурні центри, здійснювати інформаційні заходи, що розповідають про японські традиції, філософію, культуру, музику, національну кухню тощо. Саме у такий дипломатичний площині слід розглядати взаємодію культури і туристичного розвитку країни, в якій культурна спадщина постає серед найважливіших умов створення її дипломатичного іміджу.

У дипломатичній логіці серед важливих виробничо-економічних, політико-географічних, природно-ресурсних, цивілізаційно-культурних образів необхідно зазначити соціоментальний образ як сукупної матриці дипломатичних ознак, символів, рис народу (її душі) у ментальному відношенні. Так, німці — точні й пунктуальні; американці — діловиті; японці — ввічливі та дотримуються традицій; французи — непостійні; англійці — манірні; китайці — працелюбні; індійці — загадкові; італійці — романтичні тощо.

Превентивні методи дипломатії

Втім, за вибором заходів забезпечення саме культурного іміджу варто розкривати основний зміст дипломатії як шляхетність переговорів мирним шляхом. При цьому необхідно цілісно використовувати як дипломатичні, так і силові засоби з метою отримання переваги по створенню іміджу. Тому саме Рада Безпеки, що включає в себе такі іміджні країни як Німеччина, Японія, Індія тощо, чий вплив на світ і міжнародну безпеку дуже значний, здатна відтворити модель «гри грою» як лідерство світового порядку. Саме імідж як вияв превентивної дипломатії є гнучкою і демократичною формою конструювання моделі «гри грою».

Адже дипломатія артикулює або руйнує стереотипи — усталені уявлення про країну, оскільки такі стереотипи пов'язані з образом країни, що уособлюють в собі: етнічний, релігійний, політичний, естетичний, побутовий характери.

Таким чином, можна стверджувати, що кожна конструктивна модель, яка сприяє дипломатії країни, обертається у вигляді реальних політичних та економічних дивідендів. Для цього потрібний інформологічний підхід як всебічне міжгалузеве вчення, що стосується різних аспектів життя особи та країни.

ОБСЄ як дипломатична платформа у боротьбі з транснаціональними викликами та загрозами

Організація з безпеки і співробітництва в Європі є потужним чинником її європейської інтеграції, що виробляє принципові засади нового режиму контролю над звичайними збройними силами в Європі. Пріоритетним визнано питання «людського виміру, головного захисту фундаментальних прав і свобод людини» як способом «...широкого залучення структурних елементів громадянського суспільства для досягнення цілей організації» [120, с. 54].

Безперечно, варто взяти до уваги, що ОБСЄ забезпечує у співпраці з різними країнами саме законодавчу підтримку щодо проведення «інституційних та економічних перетворень, а також розвитку демократичних і правових стандартів» [66, с. 127]. Тому сьогодні для України необхідно не лише проявити себе компетентним координатором діяльності ОБСЄ, але й продемонструвати належні стандарти у виконанні зобов'язань, визначених організацією у людському вимірі з огляду її безпеки як формули мудрості. Така формула має якісно забезпечити діалог між країнами — представниками різних воєнно-політичних блоків та поглядів щодо важливих магістральних векторів розвитку сучасної епохи.

Демократія як дискурс в неполе у дипломатії

У сучасному світі демократія серед абсолютної більшості народів світу визначається стратегічною метою міжнародного розвитку. Водночас, процес демократизації різноманітних за національно-історичною специфікою суспільства вказує на те, що надзвичайно складно однаково для всіх застосовувати стандарти демократії, сформульовані на ідеально-теоретичному рівні усвідомлення народовладдя.

Адже Україна за часів своєї незалежності постійно декларує європейсько-демократичні орієнтири власного розвитку. Проте втілення подібних цілей вимагає поглибленого дослідження саме викликів кризи становлення демократії на національному рівні. Для цього необхідно, на нашу думку, якщо переосмислювати весь попередній політичний, правовий та соціально-економічний розвиток. «Суспільно-політична практика останніх років засвідчила нагальне політичне протистояння та слабкість конституційного регулювання суспільних відносин у сфері народного представництва й народовладдя, нестабільність функціонування всього державного механізму. Протягом останніх років ми стали свідками не лише тривалих політичних «серіалів», а й спроб певних політичних суб'єктів стати вище від Конституції та законів» [46, с. 152–153]. Така складність та багатозначність демократизації обумовлює впровадження нових ідей, пріоритетних цінностей, інституціональних процедур в національну практику реальності.

Сучасна гібридна війна на Сході України, погіршений фінансово-майновий стан українських людей виявив певний рівень зневіри населення в демократичних процесах, які не принесли миттєвого

покращення в результаті Революції гідності 2013–2014 рр. «Коли люди страждають від жорсткої, регресивної диктатури, їх найпершою метою є покласти кінець такому режимові. Але як тільки це здійснюється, пріоритети змінюються. Економічне благополуччя, законність і порядок приходять на зміну свободи і правам людини в якості першочергових завдань. Залишається незрозумілим, чи здатна демократія виконати таке завдання краще за диктатуру» [117, с. 409–410].

В силу означеного, така постійна змінність і динамічна непередбачуваність сучасного інформаційного суспільства обумовлює постійну значимість в концептуально-теоретичному пошуку конструктивних засобів становлення та утвердження дійсного (істинного, суцього) народовладдя.

Для цього потрібно спрямовувати зусилля на підвищення інтелектуально-феноменологічного та творчо-креативного сприйняття ідей і принципів демократії пересічними масами населення.

Як свідчить історія, одним з перших виявів народовладдя в історії людини (людей, людства) була антична демократія, що містила в собі політико-владну організацію у справах полісно-громадського врядування як феноменальної матриці дипломатії шляхетних переговорів. Центральною темою роздумів античних мислителів стає проблема поєднання протилежних інтересів різних соціальних груп, запобігання потенційній можливості розладу полісу на ворожі протиборчі частини. За вченням Платона, модель ідеальної держави є пануванням партикулярних егоїстичних інтересів в ім'я власного блага, тобто переважанням «приватного над «цілим» [112, с. 26–27].

Глобалізація як різновекторний вплив на дипломата-міжнародника

Сучасні глобалізаційні процеси, які охопили всі континенти та більшість країн і народів є реаліями. Такі процеси глобалізації характеризуються наступними чинниками:

1. Інтернаціоналізацією, що, у першу чергу, проявляється у діалектичній взаємозалежності.
2. Лібералізацією, тобто подоланням торгових бар'єрів, мобільність інвестицій та розвитком інтеграційних процесів.
3. Вестернізацією — екстраполяцією західних цінностей і технологій у всі точки світу.

4. Детериторізацією, що знаходять відображення в активності, яка має транснаціональні масштаби та зменшення значимості державних кордонів [67, с. 149].

В силу означеного глобалізаційні процеси зустрічають супротив, форми якого мають політичний, правовий, економічний та загальнокультурний підтекст у дипломатичному полі гри. Саме значущість цих факторів є нагальною потребою людини в міжнародній дипломатії, серед яких культурна ідентичність є головною та всеосяжною, що вселенське софійне середовище.

Адже за допомогою сучасних нанотехнологій глобалізація значною мірою порушує бар'єри між різними культурами, втягує їх у вир («яр») всесвітньої конкуренції. У такому вирі виживають лише культури, які здатні до адаптації у світі, не втрачаючи при цьому своєї самобутності. Нагальним прикладом такої адаптації є японська культура. Проте, іспанська, турецька, мексиканська та багато інших культур не витримали зіткнення з натиском культурної уніфікації, породженої глобалізацією (вселенністю, універсалізмом тощо). В цих випадках масова культура глобалізації виявилась сильнішою за культурне ядро національної ідентичності, що суттєво для сучасного дипломатичного поля гри.

Тому у недалекому майбутньому подібний стан речей може викликати нову хвилю міжцивілізаційних протиріч, що матимуть непередбачувані наслідки. Для цього потрібна нова дипломатична парадигма консолідації людства, що є феноменальною матрицею мудрості у системі шляхетності переговорів.

Історично відомо, що людство вже переживало Велике переселення народів, яке відбувалося в умовах руйнації Римської імперії — наддержави того часу (півтори тисячі років тому). Проте, сьогодні Велике переселення народів різко змінило не лише етнічну карту Європи та цього світу, але й релігійно-культурну ідентифікацію відповідних країн. Це проявляється у сучасних процесах ісламізації, причому на всіх населених континентах, а півтори тисячі років тому подібна картина була пов'язана з християнізацією народів та держав.

Адже сьогодні міграція в Європу вимірюється десятками мільйонів. В Англії, Франції, Німеччині, Бельгії тощо легальні мігранти складають біля 10–15 % населення, а нелегальні — набагато більше.

За останні роки чисельність громадян з колишніх британських колоній (переважно з Індії та Пакистану) зросла в Англії в декілька разів.

Доповідь Комісії по демографії Ради Європи прогнозує, що до 2050 року корінні мешканці Старого світу перетворяться у себе вдома в національну меншину. На величезній території від Атлантики до Уралу смертність перевищує народжуваність, Європа неухильно старіє і, вирішення її економічних проблем як робочої, так й інтелектуальної сили.

У структурному змісті дипломатичної парадигми варто зазначити цивілізаційну взаємодію, що уособлює в собі окремі народності та спільноти. На цей лейтмотив, зокрема і вказував С. Хантінгтон: «Взаємодія між народами різних цивілізацій посилюється. Це веде до зростання цивілізаційної самосвідомості, до поглиблення розуміння відмінностей між цивілізаціями та спільнотами в рамках цивілізацій» [116, с. 24]. Дослідник пропонує замість поділу в повенний період людства на перший, другий і третій світи конструктивну модель з восьми головних цивілізацій: західної, японської, китайської (конфуціанської), індійської, ісламської, православно-слов'янської, латиноамериканської та африканської. При цьому, оцінюючи результати світового партнерства в сучасному дипломатичному полі, в якому Україна в Брюсельському Саміті, який відбувся в кінці листопада 2017 року, зайняла чільне місце в плані екологічних, паливно-енергетичних та безпекових питань.

Якщо абстрагуватися від риторики дипломата-міжнародника в координатах концепції зіткнення цивілізацій, то простежується зіткнення між такими «дуельними парами»: християнство — іслам, в яких Індія — Китай; Пакистан — Індія; Японія — Китай; Росія — Кавказ; Західна Європа — Африка, Стара Європа — Нова Європа; Україна — Росія тощо.

Таким чином, формування, становлення та розвиток нової дипломатичної парадигми в умовах глобалізаційних процесів має забезпечувати з огляду міжнародного законодавчого поля саме цілісність держави, оскільки сьогодні стрімко зростає ментальний розкол всередині окремої нації. Це, насамперед, стосується таких країн як Німеччина, Італія, Іспанія, Україна, Росія, Китай, Індія, Грузія, Ірак, Лівія, Сирія тощо. Для цього необхідно заздалегідь потурбуватися про майбутнє без ескалації міжрасових та міжрелігій-

них протистоянь, а на основі діалогу культур як діалектичного взаємозбагачення, універсалізації цивілізації. Це, у свою чергу, усвідомлювали мислителі Й. Гердер, А. Тойнбі, К. Ясперс, М. Гумільов, Ю. Павленко тощо.

Правова суб'єктивність в дипломатичному полі гри

Сучасна проблема прав і свобод людини перестала бути лише внутрішньою справою держави і вийшла на наднаціональний рівень правового регулювання в дипломатичному полі. При цьому, особливого значення набуває процес правової суб'єктивності, який забезпечує максимальне урахування особливостей формування та функціонування особистісних, групових та національних правових систем. Саме дипломат-міжнародник покликаний зберегти самобутність національних правових систем, уникати конфліктних ситуацій в теорії ігор та їх правил.

Адже ефективне використання механізму правової суб'єктності сприяє в дипломатичному полі розширення сфер регулювання суспільних відносин його нормами. Отже, постає проблема співвідношення обсягів регулювання міжнародного й національного права. Втім, суверенітет залежить від права та можливості держави покласти на себе та відмовлятися від певних завдань і функцій на користь тих чи інших суб'єктів у дипломатичному полі гри. Як приклад, можна навести конституційні норми держави — членів ЄС, що стосуються обмеження їх суверенних прав.

Із означеного витікає, що саме теорія математичних моделей прийняття мудрих рішень у дипломатичному полі матричної гри є специфічним явищем як прерогатива діяльності спецслужб (розвідувальної та контррозвідувальної діяльності).

З цією метою розглянемо гру за допомогою матриці А. Оптимальну стратегію для матричної гри отримують в результаті відкидання рядків і стовпців, сума значень в яких найменша. Це дозволяє ефективно оцінювати критерії оцінювання дипломатичного поля матричної гри.

Абстрактно-математична модель матричної гри має такий логічний вигляд:

$$A = \begin{pmatrix} a_{11} & b_{12} & c_{13} & d_{14} & e_{15} \\ a_{21} & b_{22} & c_{23} & d_{24} & e_{25} \\ a_{31} & b_{32} & c_{33} & d_{34} & e_{35} \end{pmatrix},$$

де $a_{11}, b_{12} \dots$ — гравці $a, b \dots$, в яких перший індекс — професійні якості гравця (має соціодинамічний характер), другий індекс — ментально-ціннісні якості суб'єкта гри (має характер ефективно-діючої константи).

Розглянемо гру із 5-ма суб'єктами гри. При цьому кожному суб'єкту гри як сукупності його ментально-ціннісних та професійних якостей присвоюється відповідне значення за ієрархічною шкалою від 1 до 5 в критеріальній системі оцінювання. Сформуємо отриманий результат у вигляді матричних елементів (1, 2, 3, 4, 5). Так, наприклад, така формула гри має вигляд:

$$A = \begin{pmatrix} 5 & 2 & 3 & 1 & 4 \\ 4 & 1 & 2 & 5 & 3 \\ 5 & 4 & 1 & 3 & 2 \end{pmatrix}.$$

Сума значень у третьому стовпці (суб'єкт гри c) найменша, тому ці значення відкидаємо, тобто суб'єкт гри c «випадає» з гри.

При цьому, матриця має вигляд:

$$A = \begin{pmatrix} 5 & 2 & 1 & 4 \\ 4 & 1 & 5 & 3 \\ 5 & 4 & 3 & 2 \end{pmatrix}.$$

Сума значень у першому рядку найменша, тому ці значення відкидаємо. Отже, матриця має вигляд:

$$A = \begin{pmatrix} 4 & 1 & 5 & 3 \\ 5 & 4 & 3 & 2 \end{pmatrix}.$$

Найменша сума значень у стовпцях дорівнює «5», тому стовпці із цими значеннями відкидаємо, що обумовлює такий вид матриці:

$$A = \begin{pmatrix} 4 & 5 \\ 5 & 3 \end{pmatrix}.$$

У свою чергу, суб'єкти гри b і e також «випадають» із гри. У грі залишаються два суб'єкти (суб'єкти a і d) із належними морально-ціннісними і професійними якостями.

Тому необхідно шукати оптимальні стратегії тільки для малої матричної (2 x 2) гри як «дуельної» пари.

Втілюючи матричний спосіб у дипломатичне поле взаємних відносин між державами, варто означити їх добровільність і правову незалежність у міжнародних відносинах. Це є істотною гарантією державного суверенітету та трансформації у світовому вимірі дипломатичної гри. Тому реалізація цінностей права в умовах глобалізації відбувається не лише за допомогою інститутів і механізмів об'єктивного права тієї чи іншої особи, держави та суспільства, а й через резонансні дії права на відповідний стан, що є характерним для нової дипломатичної парадигми, яку формує Людина XXI століття.

3.3. Логістика діяльності спецслужб як антикорупційне забезпечення інфраструктури держав світу

За умов сучасного розвитку кіберкапіталу як системного електронного контролю, моніторингу та представництва за діяльністю всіх сфер суспільного життя актуальним постає питання юридичної логіки публічного адміністрування. Адже сьогодні значна кількість українських громадян потерпає від соціально-економічної кризи, до якої додається військово-політичний конфлікт. При цьому, одним із чинників цих негативних суспільних явищ виступає корупція, що вже набула системного характеру. Така корупція вважається реальною загрозою національній та світовій безпеці, оскільки перешкоджає проведенню ефективної діяльності, визначальних у цьому напрямі, військових та правоохоронних структур вітчизняного та міжнародного процесу.

Дослідження щодо протидії корупційним проявам у системі публічного адміністрування України здійснюються у працях таких вітчизняних науковців як: М.Я. Азаров, В.Т. Білоус, О.В. Бандурко, В.О. Глушков, Ю.В. Грошовий, В.Т. Зеленецький, М.Н. Курко, А.Ю. Ковальчук, В.І. Литвиненко, М.І. Мельник, А.М. Подоляка тощо. Проте, у теоретичних представленнях і підходах різних авторів щодо юридичної логіки публічного адміністрування в антикорупційному забезпеченні кіберкапіталу України спостерігаються фрагментарність та відсутність всебічної концептуальної моделі. Цей факт свідчить про відсутність теоретично обґрунтованого поня-

тійно-категоріального апарату як системно-аналітичного дослідження, що до цього дня залишається надзвичайно актуальною.

Оптимальною юридичною формою такого публічного адміністрування в антикорупційному забезпеченні кіберкапіталу України представляється побудова його у вигляді взаємодоповнюючої єдності системної процедури дослідження. Саме така системна процедура механізму реалізації на кожному з її етапів повинна задавати концептуальний напрям дослідження, адекватний природі публічного адміністрування і ефективному взаємозв'язку основних важливих параметрів щодо антикорупційного забезпечення кіберкапіталу України.

Після здійснення Революції гідності Україна все ж залишається найбільш корумпованою країною Європи. Так, за даними досліджень Індексу Transparency International, Україна здобула 30 балів зі 100 можливих. За даними досліджень за 2017 рік Україна посіла 130 місце зі 180 країн світу. Це на один бал більше та на одну позицію вище. Ніж у минулому році (29 балів, 131 місце зі 176 країн). Для порівняння, ще в 2007 році Україна займала 118-те місце зі 179 країн, що досліджувалися протягом того року [63, с. 68].

У цьому сенсі повільний ріст індексу України, належний показник сприйняття корупції громадянами, падіння динаміки зростання вдвічі порівняно з 2016 роком пояснюється відсутністю дієвих форм у сфері протидії корупції та неефективною діяльністю органів правопорядку щодо виявлення корупційних правопорушень та притягнення винуватців до відповідальності, недостатністю політичної волі керівництва країни до рішучої боротьби з корупцією та зазначити ефективно діючі законодавчі ініціативи парламенту, які загрожують новоствореній антикорупційній кіберінфраструктурі.

Як результат, корупція залишається для бізнесу та звичайних громадян однією з важливих проблем, які можуть виникнути в діяльності представників публічної влади та в процесі адміністрування. Зазначається, що публічне адміністрування — це керування діяльністю апарату управління підприємством, установою чи організацією неприватної форми власності, у тому числі органу державної влади, органу місцевого самоврядування, суб'єкту громадянського суспільства. Кожен суб'єкт публічної адміністрації наділений відповідною компетенцією, яка, як правило, дає йому можливість вибирати у конкретних ситуаціях той чи інший варіант поведінки,

варіант конкретних дій, тобто відобразити зміст своєї регулятивної, сервісної або управлінської діяльності в тій формі, яка відповідає публічним інтересам. При цьому, конкретними прикладами дій публічної адміністрації, в яких виражається зміст її діяльності, можуть бути: видання акту публічного управління, надання адміністративної послуги, прийняття рішення у скарзі, її розгляд, проведення наради, призначення ревізій, перевірок, здійснення контрольно-наглядової діяльності тощо.

Контрольно-наглядова діяльність публічного адміністрування

Під «контрольно-наглядовою діяльністю держави» варто вбачати такі втручальні провадження, які здійснюються за ініціативою адміністративного органу як результат щодо юридичного оформлення прав, свобод і законних інтересів особи (наприклад, видача дозволів, ліцензій, сертифікатів, посвідчень, проведення реєстрації тощо). Це, у свою чергу, полягає у встановленні (перевірці) відповідності певної діяльності (поведінки) приватної особи вимогам закону, а у випадку виявлення порушень — у застосуванні адміністративних стягнень. В чинному законодавстві та вітчизняній юридичній науці ця діяльність йменується як «державний контроль (нагляд)» та/або «адміністративний контроль (нагляд)». Основним змістом цих втручальних проваджень є: документальні перевірки; фактичні перевірки діяльності; періодичне отримання інформації, звітів, і здійснюються у формі перевірок, ревізій, інспектування.

В площині контрольно-наглядової діяльності корупція може мати місце як наслідок відмови провести перевірку, неналежного проведення перевірок і приховування фактів вчинених порушень, проведення перевірок виключно з метою отримання незаконної вигоди [10].

Корупційні ризики в системі публічної адміністрації України

У цьому змісті необхідно визначити зміст поняття «корупційні ризики». Це сукупна матриця правових, організаційних та інших чинників, що породжують, мотивують осіб до скоєння корупційних правопорушень під час виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування. Специфіка публічного адміністрування створює кіберпотенційні (електронні, інформаційні, віртуальні) можливості для існування суперечливих потреб та інтересів — суб'єкта, соціальних груп, суспільства та самої держави, зіткнення яких в управлінському процесі уможливорює виникнення різноманіт-

них конфліктних ситуацій, а іноді призводить і до скоєння корупційних правопорушень. На практиці зіткнення таких інтересів, а отже, і наявність корупційних ризиків значною мірою зустрічається у таких сферах державного управління, як надання адміністративних послуг та здійснення контрольно-наглядової функції держави.

Отже, основними корупційними ризиками в системі публічної адміністрації України є:

- поєднання в одному органі виконавчої влади функцій з вироблення політики та нормотворчості з функціями поточного адміністрування (у т.ч. надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності). Така практика породжує проблеми підзаконної нормотворчості, зокрема, коли органи виконавчої влади, які мають застосовувати законодавство, самостійно розробляють таке законодавство, керуючись, насамперед відомчими (корпоративними) інтересами. Наприклад, нормативні акти, які застосовують податкові органи, розробляються не Міністерством фінансів, а Державною податковою адміністрацією. Таким чином, повноваження органів публічної адміністрації мають відповідати вимогам Конституції України та законів України і не можуть визначатися у підзаконних нормативно-правових актах, оприлюднено тлумачитися у актах виконавчої влади;
- поєднання в одній інституції функцій з надання адміністративних послуг і контрольно-наглядових (інспекційних) функцій, що породжує корупційні ризики, пов'язані з «розмиванням місії» відповідного органу, зменшенням об'єктивності розгляду та перегляду адміністративних справ. Крім того, обслуговуючий тип діяльності та інспекційний тип діяльності потребують різних методів та форм.

Безперечно, послабленню корупційного ризику сприятиме інституційне (організаційне) розмежування функцій з надання адміністративних послуг та контрольно-наглядових функцій, що сприяє зростанню об'єктивному розгляду адміністративних справ державними органами управління, а також виявленню випадків незаконних дій інших адміністративних органів. Це надає можливість розробки дієвих механізмів протидії з корупційними маніпуляціями у системі державного управління та публічного адміністрування, що може стати ухвалення проекту Концепції реформи публічної адмі-

ністрації в Україні. У разі схвалення Урядом даного проекту та його послідовного впровадження може бути зняти значну кількість інституційних та функціональних конфліктів у публічній адміністрації та породжуваних ними корупційних ризиків.

Протиборство корупційним проявам у системі державної служби України

Необхідно озвучити, що в юридичній логіці протидія корупційним маніпуляціям у системі державної служби України розглядається як складна соціальна система, що містить певну кількість ефективно діючих раціональних складових (кореляційно-апроксимаційних, фізично-ентропійних тощо). Так, М.Я. Азаров у своїх працях вважає, що система характеризується тенденціями до збереження, саморегуляції та саморозвитку. Характерною ознакою для протидії корупції у державній службі України є те, що її суб'єкти і об'єкти відрізняються за правовим статусом та мають різну організаційно-структурну форму [41, с. 203].

З іншого боку О.В. Бандурко зазначає, що ефективність діяльності системи щодо протидії корупційним проявам у системі державної служби в Україні залежить від методів управління та кваліфікації кадрів [82, с. 145].

Адже такого погляду дотримується В.Т. Білоус та інтерпретує тим, що Президентом, Верховною Радою, Кабміном України постійно приділяється увага протидії корупційним проявам у державі і злочинності. З цього приводу підписано та ратифіковано низку міжнародних конвенцій про міждержавне співробітництво, створена певна правова база, сформовані спеціальні структури для боротьби з організованою злочинністю та корупцією.

При цьому, дослідник В.О. Глушков стверджує, що особливе місце в розв'язанні проблем протидії корупційним маніпуляціям, посідає спеціально створений державний орган — **Комітет координації по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України**. Саме цей Комітет координує діяльність усіх правоохоронних та інших державних органів щодо виконання законів України, Указів, розпоряджень Президента, Уряду та рішень з питань протидії корупційним проявам та організований злочинності, розробляє стратегічні та тактичні заходи щодо протидії злочинності та корупції.

Водночас, А.П. Закалюк доводить, що методи державного управління, які застосовуються у сфері протидії корупційним провам, зокрема у системі державного служби, залежать від стратегії і тактики протидії корупції в Україні, а також від стратегії соціально-економічних перетворень. Визнаючи сукупність методів управління у сфері протидії корупційним маніпуляціям, необхідно враховувати і те, що процес виконання здійснюється та контролюється уповноваженим державним органом та його посадовими особами [99, с. 517].

Таким чином, формування єдиної державної антикорупційної політики потребує належного законодавчого забезпечення, суспільної волі та громадянської активності. Саме комплекс нормативно-правових приписів, що регулюють, допускають і визначають здійснення механізмів запобігання корупції, а також відповідальність за вчинення корупційних порушень, забезпечення належного координування і реалізації антикорупційної політики в системі превентивних заходів. «Побудова цілісної інституційної системи повинна відповідати міжнародним стандартам у світовій практиці, а саме: конвенціям ООН і Ради Європи проти корупції). При цьому варто враховувати особливості української правової системи, політичної волі та ментальності громадян» [102, с. 25].

Корупційні ризики в публічній службі

Загальноприйнятою є думка, що один із ризиків складає непрозорий та недостатній рівень оплати праці більшості публічних службовців, оскільки присутній суб'єктивізм з боку керівництва у визначенні конкретних розмірів оплати праці. В дійсності, масштабні та суспільно небезпечні корупційні правопорушення здійснюються державними службовцями вищих категорій посад, чиї заробітні плати та соціальні гарантії забезпечують заможне та безбідне життя. За таких обставин рівень моральності та ідеологічної спрямованості при виконанні своїх професійних обов'язків певних держслужбовців мав би бути найвищим. Натомість, моральні та ідеологічні переконання є викривленими і не відіграють для них ролі обмежувачів [85, с. 4]. Виходячи з цього, вважається доцільним використовувати заходи, запропоновані Молдован Е.С., зокрема розробки Концепції реалізації морально-ідеологічних антикорупційних заходів у системі протидії зі спекулятивними маніпуляціями.

Безперечно, наявність значної кількості корупційних ризиків становить загрозу для демократичного суспільства. Особливо це стосується ризиків щодо функціонування публічної служби в Україні. Як підкреслює дослідник Хорошенко О., що сутність антикорупційного законодавства полягає в тому, щоб обмежити та нейтралізувати чинники корупції, запобігти конфліктам інтересів (з особистих та службових потреб), на нормативному рівні визначити межі правомірної та етичної поведінки особи, уповноваженої на виконання функцій держави [119, с. 201].

Адже сучасний розвитку ефективної та прозорої антикорупційної інфраструктури України свідчить про те, що вже встановлена певна нормативна база щодо регулювання питання протидії корупції. До неї можна віднести закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про державну службу», Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», а також Закон «Про антикорупційний суд» та інші. Однак, антикорупційне законодавство потребує постійного оновлення відповідно до змін у стані суспільно-дипломатичних відносин, а також інвестиційної діяльності в сфері інноваційно-виробничої економіки. Лише таким чином можна запобігти появі нових корупційних ризиків та сприяти усуненню існуючих.

Крім того, варто ствердити, що використання необхідних міжнародних стандартів та проведення аналізу досвіду зарубіжних країн з метою подальшого напрацювання конструктивних пропозицій щодо запобігання та боротьби з корупцією в Україні є мудрим рішенням у побудові правової держави, при цьому необхідно здійснювати належний контроль, локальний моніторинг та представництво.

Національна безпека в антикорупційній інфраструктурі України

Національна безпека, згідно ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України», визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, держави та суспільства, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у низці сфер, зокрема у сфері боротьби з корупцією, при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [44].

У ст. 7 цього Закону також зазначено, що поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики. організованої злочинної діяльності» є однією із загроз національній безпеці України, яка негативно впливає на стабільність в суспільстві.

Забезпечення національної безпеки покладається на суб'єктів, вичерпний перелік яких наведено у ст. 4 названого закону України. Це — Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; Національне антикорупційне бюро України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України; органи і підрозділи цивільного захисту; громадяни України та об'єднання громадян. Компетенція перелічених суб'єктів у відповідних сферах визначається з урахуванням їх функцій та повноважень, що регламентуються положеннями ст. 9, 10 Закону України «Про основи національної безпеки України».

Діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки створена Конституцією України, Законом України «Про основи національної безпеки України», іншими законодавчими актами, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також виданими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами. До них, зокрема, належить і Закон України «Про запобігання корупції», яким визначаються правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів та правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [42].

До спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії згідно п. 13 ч. 1 ст. 1 названого Закону України відносяться: органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України та Національне агентство з питань запобігання корупції. Незважаючи на відсутність у зазначеному переліку органів Служби безпеки України спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та

організованою злочинністю вітчизняної спецслужби також відіграють важливу роль у сфері запобігання, виявлення та припинення корупційних правопорушень, керуючись при цьому положеннями ст. 7, 9 Закону України «Про основи національної безпеки України» та ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України» [45]. За цих обставин розв'язання антикорупційної інфраструктури значною мірою залежить від ефективності функціонування системи забезпечення національної безпеки, яка визначається здатністю своєчасно-го реагування на кризові ситуації.

Поглиблення концептуального розуміння корупційного діяння як деструктивного соціального явища у правовій системі, заходів щодо його запобігання та протидії, дослідженні передумов виникнення сприятимуть розвитку антикорупційної інфраструктури, що є прерогативою в структурному змісті сучасного кіберкапіталу. Тому саме юридична логіка публічного адміністрування в антикорупційному забезпеченні повинна створити якість нормативно-правової бази за вільний доступ громадян до інформації як адміністративно-правового захисту автономії окремих осіб. При цьому, варто стверджувати, що процес прийняття мудрих рішень як фундаментальної матриці розбудови правової держави має бути інформаційно прозорим та відкритим з метою ретельного його розгляду. Все це сприятиме ефективному визнанню ролі активних й незалежних засобів масової інформації в системі кіберкапіталу як запобігання від корупційного впливу політичних та інших складових у суспільному житті.

Контрольні запитання:

1. Які форми та види інформаційного протиборства?
2. Які завдання інформаційної війни?
3. Об'єкти посягань, об'єкти деструктивного інформаційного впливу та форми інформаційної війни.

Теми рефератів:

1. Складові інформаційної війни та її основні компоненти у військовій сфері.
2. Алгоритми здійснення переконання і навіювання.
3. Джерела загроз інформаційно-психологічній безпеці людини в міжособистісній комунікації.

РОЗДІЛ 4. ЗАКОННІ ПРАКТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ПРАВА

4.1. Космічна фрактальність у діяльності спецслужб

На сучасному етапі розвитку правової держави освоєння космічного простору обумовлює необхідність комплексного вирішення складних правових, технічних, технологічних, економічних, організаційних питань. Одним із таких є актуальні питання кібербезпеки як фрактальності космічного об'єкта в міжнародному праві, що на міждисциплінарному рівні захищає особу, державу та суспільство від будь-яких загроз. Саме в результаті досягнень синергетики як неврівноваженості та нелінійності розвитку сучасного соціуму фрактальність є нерегулярною подібністю малих частин у якісній структурі космічної природи (атому, молекули, клітини). У цьому розумінні фрактальною є і природа людської особистості, її правової ідентичності, зокрема резонуючої людської «клітини» із Всесвітом. Такий фрактальний об'єкт може бути представлений у космічному праві з огляду ціннісної матриці як ідентичність, що становить постійний аерокосмічний моніторинг, переважно у спецпідрозділах силових структур.

Актуальним питанням, пов'язаним із міжнародним космічним правом присвячені праці таких видатних вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Ю. Шемшученко, О. Пірадова, Ю. Колосов, В. Кузніцов, О. Зотова та інші. В той же час, питання щодо розуміння кібербезпеки як фрактальності космічного об'єкта потребує системного та детального дослідження через відсутність єдиного підходу до її усвідомлення, а й отже залишаються актуальними і потребують подальшого наукового дослідження.

В сучасному законодавстві України відсутнє визначення поняття «фрактальність космічного об'єкта», оскільки в Законі України «Про космічну діяльність» міститься лише дефініція поняття об'єктів космічної діяльності (прилади та обладнання). Відповідно до Закону є матеріальні предмети штучного походження, що проєктуються, виготовляються та експлуатуються як у космічному просторі (космічний сегмент, космічна інфраструктура), так і на по-

верхні Землі (наземний сегмент, наземна інфраструктура) з метою дослідження та використання космічного простору (Закон України «Про космічну діяльність»).

Правовий зміст поняття «фрактальність космічного об'єкта»

В міжнародному космічному праві також немає єдиного підходу до визначення цього поняття, хоча термін «фрактал» доволі часто вживається серед наукової спільноти. Саме ця обставина, безперечно, актуалізує проблему визначення правового змісту поняття «космічна фрактальність».

Системного наукового обґрунтування стосовно терміну «космічна фрактальність» не було здійснено на міжнародно-правовому рівні, проте в певних наукових колах обговорюються ці питання. Серед таких спроб можна назвати міжнародну Конвенцію про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами (1971 р.) [61] та Конвенцію про реєстрацію об'єктів, що запускають у космічний простір (1974 р.), відповідно до яких під космічними фракталами варто розуміти ментально-ціннісні складові частини космічного об'єкта, а також засоби його доставки в космічний простір. Таким чином, вказані конвенції не дають повної відповіді стосовно визначення «космічна фрактальність». Таке визначення вироблено концепцією міжнародного космічного права і зводиться до того, що ментальні (ідеологічна свідомість, мова, правова культура) фрактали як феноменологія технічних пристроїв, створених людиною, призначені для «атомізованого» використання в космічному просторі, оскільки сама людина і є «небесним тілом», що фракталами мікро-макрокосмосу, створює штучні супутники Землі, автоматичні і пілотовані кораблі та станції, ракети-носії тощо. Передусім, Конвенція 1962 року про створення Європейської організації з розробки ракет-носіїв, у ст. 19 якої космічний об'єкт визначений як «апарат, призначений для виведення на орбіту супутника Землі або іншого небесного тіла, або для польоту по іншій траєкторії в космічному просторі» [80, с. 25]. В 1971 році на Всесвітній адміністративній конференції радіозв'язку космічний об'єкт був ототожнений з космічним кораблем і визначений як «створений людиною засіб пересування. Призначений для запуску за межі основної частини земної атмосфери» [60, с. 234].

У сучасних правових джерелах існують два основних підходи до визначення космічного об'єкта, основанийою фрактальною ментальністю: функціональний і просторовий. Прихильники функціонального підходу звертають увагу на технічні характеристики космічних апаратів і на їх суттєві відмінності у цьому відношенні від повітряних суден, які використовують при польоті властивості повітря та ентропійних процесів у балістиці польоту. При цьому, на наш погляд, не враховуються в системі кібербезпеки належною мірою перспективи створення аерокосмічних об'єктів, здатних автономно злітати і підніматися в космос з поверхні землі та здійснювати посадку аналогічно повітряним судам.

Також варто визначати в методологічному аналізі кібербезпеки як космічної фрактальності просторовий підхід, що здійснює навігаційну діяльність відповідного космічного об'єкта.

З метою позначення осіб, які здійснюють космічні польоти і перебувають на борту космічних об'єктів або на небесних тілах, в угодах з міжнародного космічного права використовуються різні терміни: «космонавти», «екіпаж», «персонал», «представники», «особи на борту космічного об'єкта». Це, однак, не означає, що міжнародне космічне право встановлює відмінності у правовому режимі осіб, які здійснюють космічні польоти, в залежності від виконання ними функцій або будь-яких інших ознак. Незалежно від того, є такі особи військовими чи цивільними, управляють вони космічним кораблем, безпілотним літальним пристроєм у вигляді «дрона» або виконують науково-дослідницькі функції, а також незалежно від їх національної належності, усі вони, з точки зору міжнародного космічного права мають однаковий статус космонавтів. На відміну від положень морського і повітряного права, в яких визначається відмінність між екіпажем і пасажиром судна, в космічному праві такої відмінності на даний час не існує. Проте в майбутньому, за умов здійснення регулярних космічних подорожей прогнозовано, що може з'явитися необхідність у виробленні і встановленні особливого правового режиму пасажирів космічних кораблів.

Адже космічний пристрій, зокрема штучний супутник Землі, використання якого регулюється нормами національного права, лише за певних умов (запуску в космічний простір або спорудження відповідного об'єкта у ньому) стає об'єктом міжнародного косміч-

ного права. Саме з моменту запуску космічного об'єкта або створення такого об'єкта в космічному просторі, включаючи небесні тіла, виникають пов'язані з ним міжнародно-правові відносини, які тривають до приземлення космічного об'єкта на території держави, яка його запустила, або згорання при входженні в щільні шари атмосфери [126, с. 201].

Згідно Конвенції 1975 року про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, держави направляють на ім'я Генерального секретаря ООН інформацію не лише про запуснені космічні об'єкти, а й про об'єкти, які, будучи виведеними на орбіти навколо Землі, більше не перебувають на цих орбітах. Надання такої інформації означає підтвердження факту припинення міжнародних правовідносин, пов'язаних з польотом конкретного космічного об'єкта.

Для застосування норм міжнародного космічного права важливе практичне значення має питання про те, чи відносяться до космічних об'єктів і тим самим чи підпадають під сферу дії Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір 1975 року, а також інших міжнародних угод по космосу літальні технічні пристрої (апарати), які, будучи виведені на навколосемну орбіту і не здійснили повного витка (так званий частково орбітальний політ), повертаються на Землю. На думку окремих фахівців у галузі космічного права положення міжнародних угод по космосу поширюються лише на такі літальні технічні пристрої (апарати), які здійснили повний виток по навколосемній орбіті. Саме так цими фахівцями сприймається, зокрема, норма п. 1 ст. II Конвенції 1975 року, в якій міститься зобов'язання реєстрації космічного об'єкта, що запускається на орбіту «навколо Землі або далі в космічний простір». У цьому відношенні частково орбітальний політ порівнюється з суборбітальними польотами міжконтинентальних балістичних ракет (МБР), на які не поширюється дія положень Конвенції 1975 року про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір, а також інші міжнародні угоди по космосу.

У свою чергу, для такого порівняння, на наш погляд, як в юридичному, так і в технічному відношеннях немає достатніх правових підстав, оскільки стосовно часткового орбітального польоту космічного об'єкта наявність на його борту ядерної зброї стало б пору-

шенням положень Договору 1967 року про заборону розміщувати в космосі ядерну зброю.

Кіберубезпечення як нерозповсюдження зброї масового знищення космічним об'єктом

З огляду кіберубезпечення як нерозповсюдження зброї масового знищення фрактальність космічного об'єкта дозволяє здійснювати орбітальний політ згідно міжнародних угод по космосу. Це сьогодні викликає нагальну потребу в її актуалізації, оскільки в такому різновиді космічного об'єкту як міжконтинентальна балістична ракета основним видом зброї масового знищення є ядерна зброя. Така зброя основана на використанні енергії, що фрактально виділяється (розщеплюється) при ланцюгових реакціях ділення важких ядер відповідних ізотопів урану і плутонію або при термоядерних реакціях синтезу легких ядер ізотопів водороду (дейтерію тритію) в більш важкі, наприклад ядра ізотопів гелія.

В цьому контексті правове рішення України остаточно позбути-ся ядерної зброї пов'язувалось із принциповістю положень про без'ядерний статус та миролюбивне спрямування зовнішньої політики держави в галузі космосу було зафіксовано на той час у таких основоположних документах, як Декларація про державний суверенітет, Акт про незалежність України, «Основні напрями зовнішньої політики».

Крім того, варто зосередити увагу, що у конвенції 1975 року про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір слідом за Договором 1967 року про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (ст. VII і VIII) та Конвенцією 1972 року про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами (ст. 1). міститься положення про космічні об'єкти та їх «конструктивні елементи».

У розумінні «конструктивні елементи» космічного об'єкта в міжнародно-правових угодах по космосу необхідно зазначити телеметричну апаратуру як аерокосмічний зв'язок, енергетичне живлення, а також інше електронне обладнання для ефективного функціонування означеного об'єкта. Разом із тим, у Конвенції 1975 року, так само як і в Конвенції 1972 року, до змісту поняття космічного об'єкта включено «засіб його доставки і його частини».

За умов створення Міжнародної космічної станції перед державами-учасниками постала дилема: вважати міжнародну космічну станцію космічним об'єктом, а її складові «конструктивними елементами» цього об'єкта або розглядати її як сукупність різних космічних об'єктів, що підлягають окремій реєстрації. Питання було розв'язане в Угоді про міжнародну космічну станцію. Підписаній у Вашингтоні 29 січня 1998 року урядом Канади, урядами 11 держав — членів Європейського космічного агентства, урядами Японії, Росії та США [48, с. 23]. Згідно зі ст. 5 цієї Угоди кожен партнер «реєструє в якості космічних об'єктів належні їм орбітальні елементи...».

Фрактально виражені питання гуманності про «конструктивні елементи» космічних об'єктів або частини засобів їх доставки безпосередньо пов'язане з проблемою визначення юридичної природи так званого космічного сміття. Сьогодні в спеціальній літературі існує два підходи в цьому питанні, оскільки одні автори вважають, що таке сміття повинно класифікуватись як космічний об'єкт або його частина. Адже космічний об'єкт, який вийшов із ладу або з-під контролю, а також розпався в результаті вибуху на уламки, не повинен розглядатися в якості космічного об'єкта або його частин. Тому будь-які збитки, завдані таким космічним сміттям, виявляться поза сферою дії Конвенції 1972 року про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічним об'єктом.

При цьому, на думку значної кількості правознавців (С. Горюв, Б. Ченг, Е. Жукова) космічне сміття повинно охоплюватися поняттям космічних об'єктів та їх частин.

Визначення правових режимів фрактальної діяльності космічних об'єктів

В системі міжнародного космічного права питання щодо визначення змісту поняття «космічне право» є дискусійним за змістом. Тому необхідно підкреслити, що у ході обговорення цього питання в науково-технічному підрозділі Комітету ООН по космосу в 1997 році було запропоновано визначення поняття космічне сміття. У цьому зв'язку основна увага акцентувалась на не функціонуючі штучні космічні об'єкти, включаючи їх фрагменти і частини, нездатні відновити свою діяльність. А також про те, що можливість здійснити ідентифікацію його власника не має бути принциповою [60, с. 74].

Також викликало дискусію про правову природу щодо появи транспортних космічних апаратів багаторазового використання типу «Спейс Шатл», оскільки квітенсенцією результатів цієї дискусії стала узгоджена позиція з означених питань. Однак, на погляд окремих правових дослідників, при входженні в щільні шари атмосфери космічні човники повинні розглядатися в якості повітряних літальних апаратів, оскільки на цьому етапі польоту використовується реакція повітря. З метою недопущення розбіжностей у даному питанні, керівництво Національного аерокосмічного агентства США (НАСА) виступило з офіційним роз'ясненням, що спуск з космічної орбіти на Землю «Спейс Шатл» суттєво нічим не відрізняється від спуску звичайного космічного корабля і в цьому відношенні «Спейс Шатл» на всіх етапах польоту повинен розглядатися в якості космічного об'єкта. Відповідно, правовий режим даного об'єкта під час спуску і посадки визначається нормами міжнародного космічного права.

Класифікація космічних об'єктів

За означених обставин космічні об'єкти можна класифікувати за різними критеріальними напрямками. Це залежить від наявності чи відсутності екіпажу, що поділяють космічні об'єкти на дві основні групи: автоматичні і пілотовані. За територіальним виміром як місцем діяльності такі космічні об'єкти поділяються на навколоземні орбітальні та міжпланетні. У чинному міжнародному космічному праві, на відміну від міжнародного повітряного або морського права, космічні об'єкти військового призначення не виокремлюються в особливу правову категорію. У цьому виявляється специфічна особливість міжнародного космічного права порівняно з міжнародним морським і повітряним правом. У якому, відповідно, військові кораблі і військові літаки користуються особливим правовим режимом, відмінним від торгових судів і цивільної авіації.

У цьому відношенні не викликає сумнівів, що найбільш прозоро розмежування автоматичних («дронів») і пілотованих космічних об'єктів, на наш погляд, проведено в Угоді 1968 року про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір. Особливістю пілотованих космічних об'єктів є ментальна специфіка їх міжнародно-правового статусу залежно від цільового призначення і місця діяльності. Тому уявляється мож-

ливим розрізнати три різновиди таких об'єктів: космічні кораблі, заселені орбітальні станції, заселені станції на небесних тілах.

Правове становлення жінки у космічній галузі як фрактальне забезпечення кібербезпеки

Сучасний розвиток космонавтики спонукає до рішучих дій гендерно-правові аспекти, оскільки сучасна жінка не може стояти осторонь глобальних проблем людства та світового розвитку правової думки. Тому сьогодні не виникає жодних зайвих питань чи емоцій, коли зустрічається жінка-підприємець, жінка-науковець чи жінка-космонавт.

В історії розвитку дослідження космічного простору можна умовно виділити чотири етапи вирішення фрактально правових проблем виходу в космічний простір, здійснення польоту людини в Космос, надання правової можливості довготривалого космічного польоту, вихід людини у відкритий Космос. Проте сьогодні можна виділити ще один етап — правове становлення жінки у космічній галузі як фрактальне забезпечення кібербезпеки. Цей етап можна характеризувати тривалістю та неоднорідністю. На перших порах «жінка як концепція для космічних досліджень не існувала» [59, с. 33]. Проте з часом прийнято правове рішення щодо проведення психологічного експерименту зі змішаним екіпажем «Замкнутий простір».

В ході експерименту було встановлено підвищення конфліктності, в результаті чого екіпажі змішаного типу були визнані не перспективними. Першим правовим проривом можна вважати політ першої жінки-космонавта, яка пройшла повний курс підготовки для польотів на кораблях типу «Восток», Валентини Володимирівни Терешкової. 16-19 червня 1963 року на космічному кораблі «Восток-6» з тривалістю польоту 2 доби 22 години та 50 хвилин [59, с. 37]. Оскільки вона перенесла політ досить важко, і це, мабуть, стало однією з причин того, що наступний політ жінки в Космос відбувся лише через 19 років.

За таких умов багаторазово наголошувалося на неспроможності та ірраціональній обтяжувальності жінки на тлі складних екстремальних умов космічного польоту, на що заперечували жінки-космонавти. Аналізуючи причини провалу експерименту «Замкнутий простір» було виявлено, що конфліктність на борту імітованого кос-

мічного судна виникла в силу належної кваліфікації жінки, що певною мірою «зачіпала чоловічу гідність командира екіпажу» [59, с. 48].

Таким чином, сьогодні в космічній галузі були відкриті нові можливості, технології, горизонти, зокрема в США вже 25 відсотків астронавтів становлять жінки. Саме на сучасному етапі розвитку космонавтики можна озвучувати три фрактально виражені види космічних об'єктів: пілотовані кораблі, заселені орбітальні станції, заселені станції на небесних тілах. До конструктивних елементів космічних об'єктів варто віднести такі важливі пристрої як: медично-телеметричні, що дозволяють якісно контролювати стан серцево-судинної системи космонавтів у процесі довготривалих космічних польотів. При цьому необхідно вважати космічними об'єктами поруч із неземними об'єктами інфраструктури також і об'єкти наземної інфраструктури як одне ціле в теорії фрактальності. Саме така фрактальність космічного об'єкта, виходячи із гуманних намірів природознавства, є кіберубезпеченням у системі міжнародного права.

4.2. Повітряні Сили як балістична сфера діяльності спецслужб держав світу

На зрізі XX та XXI століть в Афганістані відбулось зіткнення трьох гео-доктрин: американська геостратегічна, російська геополітична, іранська і пакистанська геоекономічна. Американська геостратегія чітко визначена необхідністю створення опорних вузлів в Афганістані, а також в країнах Середньої Азії (не випадково країнами Середньої Азії здійснював вояж Коллін Пауел).

У той час як Вашингтон і Москва намагаються з'ясувати стосунки, Пакистан активно діє на східних і південних кордонах Афганістану, а Іран в традиційно орієнтованих західних районах Афганістану.

Пакистан надав США авіабази в Джакобабад і Пасні. База Джакобабад, розташована в центральній частині країни. Авіабаза Пасні розташована на узбережжі Аравійського моря. У повному розпорядженні США аеродроми в Далбандін і Шамсі в провінції Белуджистан.

На відміну від попереднього президента США Білла Клінтона, який, не довго думаючи, наніс як виявилися, неефективні удари по

Судану і Афганістану в помсту за вибухи американських посольств в Кенії і Танзанії в серпні 1998 року, Джордж Буш не виявляв поспішності. «Ми підніmemo на ноги весь світ. Ми будемо терплячі. Ми будемо цілеспрямовані і рішучі», — заявив він.

Вперше за п'ять з гаком десятиліть існування Північноатлантичного союзу набув чинності параграф 5 статуту НАТО, найбільшої військової організації сучасного світу. «Сторони згодні в тому, що збройний напад на одну або кілька країн в Європі або в Північній Америці вважатиметься нападом на всі сторони. Внаслідок цього, якщо таке збройний напад матиме місце, кожна зі сторін, відповідно до статті 51 Хартії організації Об'єднаних Націй про право на особистий і колективний самозахист, надасть зазнавшій нападу країні або зазнавшим нападу країнам всю необхідну допомогу, включаючи військову, для відновлення і підтримки безпеки в північноатлантичному регіоні. Про будь-який такий напад і про всі вжиті заходи буде негайно повідомлятися Раді безпеки ООН. НАТО припиняє свої дії після того, як заходи до відновлення і підтримання міжнародного миру і стабільності прийме Рада безпеки ООН».

Після того, як 11 вересня 2001 року були атаковані Всесвітній торговий центр і Пентагон, Джордж Буш висунув лідерам талібів ряд ясних вимог: закрити табори підготовки терористів, видати лідерів мережі «Аль-Кайда», а також повернути всіх іноземців, в тому числі американських громадян, незаконно заарештованих в Афганістані. Жодне із зазначених вимог не було виконано. «Зараз, — сказав президент Буш, — «Талібан буде розплачуватися за це».

Слід зазначити, що Вашингтон довгий час знаходився в стані невизначеності й тільки з 19 вересня почалися відчутні заходи з підготовки до операції.

Операція «Правосуддя без кордонів» (це частина довгострокового плану «Шляхетний орел») почалася. Пентагон розпорядився перекинути в Перську затоку, в Індійський океан, а також в Узбекистан і Таджикистан понад 100 бойових літаків. У тому числі винищувачів F-15 і F-16, стратегічних бомбардувальників B-1, літаків дальньої розвідки AWACS, літаків-розвідників U-2, а також літаків-заправників. Передислокація посилить американські авіаносні з'єднання і доведе чисельність бойових літаків в регіоні до 500–600 одиниць.

Літаки були переведені на військові аеродроми Бахрейну, Саудівської Аравії, Кувейту та Туреччини. Бомбардувальники й інша авіатехніка перекидається в Перську затоку, Індійський океан і «як безпрецедентного кроку» — на авіабази Узбекистану і Таджикистану.

Відповідно до планів Сполучених Штатів, передислокація передбачала посилення американської військової угруповання в районі ймовірного театру військових дій. Це до 160 літаків на двох американських авіаносцях «Вінсон» і «Ентерпрайз» в Перській затоці і Індійському океані. Крім того, як заявив заступник міністра оборони США Пол Волфовіц, в Середземне море з бази ВМС США в Норфолку (штат Вірджинія) направляється авіаносець «Теодор Рузвельт» в супроводі 10-ти бойових кораблів охорони. А по декількох даних, на його борту знаходяться близько 75 літаків і частини особливого призначення.

Ще близько 100 американських літаків вже знаходяться на військовій базі США «Інджерлік» в Туреччині. У резерві у США залишаються також 150 літаків, що знаходяться на авіаносці «Кітті Хоук».

Таким чином, авіапарк ВПС США в районі Близького Сходу може незабаром збільшитися до 500-600 одиниць. Чисельність американських військових в регіоні, відповідно, зростає до 35-40 тис. чоловік. Тільки на судах авіаносної групи і десантних кораблях знаходиться близько 15 тис. моряків і морських піхотинців.

Крім того, ще з часів війни з Іраком на військових базах США на Близькому Сході базуються більше 20 тис. американських військових. Точна дата військової операції, що носить тимчасову назву «Правосуддя без кордонів», як і раніше, залишається невідомою. Тримаяться в секреті і основні напрямки ударів, які планують нанести США.

Тим часом агентство AP опублікувало список ряду об'єктів, за якими можуть бути нанесені удари Військово-повітряних сил США в разі проведення антитерористичної операції на території Афганістану. Серед них:

- 1) аеропорт в Кабулі, гарнізон талібів на півночі столиці;
- 2) бази підготовки бойовиків, імовірно створені Усамою бен Ладеном, по всій території Афганістану, в тому числі дві бази поблизу Джелалабада і 5 — в провінціях Кунар, Логар, Нангархар, Кандагар і Пактіка уздовж кордону з Пакистаном;

3) аеропорт в Кандагарі на південному сході країни, де розташовуються головні бази талібів;

4) житлові райони, побудовані для арабів, пов'язаних з бен Ладеном, в тому числі один в Кандагарі і один в Логарі;

5) аеропорт і військові бази талібів, розташовані в Джелалабаді і його околицях, а також в провінції Кунар;

6) гарнізон талібів і аеропорт в місті Герат, на кордоні з Іраном;

7) авіабаза талібів Шинданд на південному заході Афганістану.

Американські стратеги готували одразу кілька планів, кожен з яких може бути реалізований в залежності від того, як буде розвиватися ситуація. І якщо переміщення американських військ і перегрупування авіаносців на Близькому Сході — події, яких не помітити неможливо, то інший війні, тіньовий і ведеться силами розвідки, світ, швидше за все, дізнається лише через деякий час після її завершення.

На початок жовтня морська ударна угруповання в Індійському океані були зосереджені:

Авіаносна ударна група (США):

Авіаносцем Carl Vinson (11-е авіакрило, 70 літаків),

Крейсера OPO Antietam, Princeton,

Есмінці UPO O'Kane John, Paul Jones,

Есмінець O'Brien,

Транспорт Sacramento,

Багатоцільові підводні човни Key West, Olympia,

Десантна група (15-й експідіційний загін морської піхоти)

Чисельність — 2200 осіб, 8 гаубиць, 4 танки, 23 вертольоти, 6 літаків AV-8B Harrier, універсальний десантний корабель Peleliu, десантні транспорти Comstok, Dubuque.

Авіаносна ударна група (США):

Авіаносцем Enterprise (8-е авіакрило, 70 літаків), Крейсера OPO Philippine Sea, Gettysburg Есмінці OPO McFaul, Gonzales,

Есмінці Nicholson, Thom

Багатоцільові підводні човни Providance, Jacksonville, Транспорт Artic.

Десантна група (24-й експідіційний загін морської піхоти)

Чисельність — 2100 осіб, 6 гаубиць, 4 танки, 23 вертольоти, 6 літаків AV-8B Harrier, універсальний десантний корабель Kearsarge, десантні транспорти Ponce, Tortuga.

Авіаносна ударна група (США):

Авіаносцем Kitty Hawk (штаб операції, 160-й авіаполк спеціальних операцій, 123 вертольоти),

Крейсера OPO Vincennes, Cowpens Есминець OPO Courtis Wilbur Есминець Cushing

Багатоцільова підводний човен Brementon

Транспорт Rappahannock.

Десантна група (12-й полк морської піхоти).

Чисельність — 2200 осіб, 6 гаубиць, 4 танки, 23 вертольоти, 6 літаків AV-8B Harrier.

Авіаносна ударна група (США):

Авіаносцем Theodore Roosevelt (1-е авіакрило, 70 літаків),

Крейсера OPO Leyte Gulf, Vella Gulf Есмінці OPO Ramage, Ross, Есмінці Peterson, Hayler

Багатоцільові підводні човни Springfield, Hartford Транспорт Detroit.

Десантна група (26-й експедиційний загін морської піхоти)

Чисельність — 2200 осіб, 6 гаубиць, 4 танки, 23 вертольоти, 6 літаків AV-8B Harrier, універсальний десантний корабель Bataan, десантні транспорти Shreveport, Whitebey Island.

Десантна група (США)

Чисельність — 2100 осіб, 6 гаубиць, 4 танки, 23 вертольоти, 6 літаків AV-8B Harrier, універсальний десантний корабель Essex, десантні транспорти FortMcHenry, Juneau.

Авіаносна ударна група (Великобританія)

Авіаносець Illustrious (15 літаків AV-8B Harrier)

Есмінці Southampton, Nottingham

Багатоцільові атомні підводні човни Trafalgar, Triumph,

Superb

десантна група

Чисельність — 2000 осіб, десантні транспорти Ocean, Fearless.

Авіаційне угруповання США

О. Дієго-Гарсія

8 бомбардувальників B-1B

18 бомбардувальників B-52H

Бахрейн

18 винищувачів F-16

12 винищувачів F-15

2 заправника KC-135

Саудівська Аравія

30 винищувачів F-16

30 винищувачів F-15

8 літаків АВАКС Е-3

10 заправників KC-135

9 заправників KC-10

2 заправника IC-130

2 розвідника U-2

2 розвідника RC-135

2 бомбардувальника B-52H

Кувейт

6 винищувачів F-16

16 винищувачів F-15

18 штурмовиків A-10

2 заправника KC-10

Туреччина

22 винищувачі F-16

6 винищувачів F-15

5 літаків АВАКС Е-3

12 заправників KC-135

2 заправника HC-130

1 заправник KC-10

1 розвідник RC-135

ОАЕ

2 заправника KC-10

Сухопутне угруповання

10-я легка дивізія США: чисельність — 7600 осіб, 104 аріллеріськіє зняряддя, 83 вертольота.

82-я повітряно-десантна дивізія США: чисельність — 13000 чоловік, 144 аріллеріськіє зняряддя, 91 вертоліт.

102-я повітряно-десантна дивізія США: чисельність — 17000 чоловік, 144 аріллеріськіє зняряддя, 290 вертольотів.

4.3. Балістичний тренд світової політики в інформаційно-аналітичній діяльності спецслужб: Сполучені Штати та Росія

Напередодні кожних виборів в ЗМІ Росії і США традиційно спалахують пристрасті навколо «глобального протистояння» цих держав. Але якщо поглянути на Росію і США незаангажованим поглядом з боку, то стає очевидною думка французького філософа Реймона Арона, який ще півстоліття тому у праці «Мир і війна між народами» назвав ці держави «ворогами-партнерами».

Порівняльна оцінка історії зародження і зростання Росії і США як колоніальних трансконтинентальних імперій дозволяє виявити більше спільного, ніж відмінного. Адже Москва, і Вашингтон успадкували геополітичні місії своїх колишніх метрополій, а саме: перша — від монголо-татарської імперії Чингісхана, друга — від Британської Імперії. Обидві значно розширилися територіально, рухаючись в бік Тихого океану, де вони зустрілися на Алясці, долю якої визначили мирно.

Як свідчить історія, з часів Мехена і Маккіндера в геополітичній теорії панує думка, пізніше з ентузіазмом підхоплене євразійцями і атлантистами: ніби протистояння Росії і США є їх геополітичної долею як вічне протистояння Суші і Моря. Віддаючи належне згаданим видатним мислителям минулого, слід зазначити, що технічний прогрес, розвиток комунікацій, нівелювання значимості відстаней, поширення зброї масового знищення, міжнародний тероризм, кібератаки, зрощування урядів з транснаціональними корпораціями, зміщення епіцентру світової політики з Транс-Атлантики в Азіатсько-Тихоокеанській регіон, зводять нанівець спроби адаптувати до сучасності геополітичні схеми, які віджили ще півстоліття тому.

Насправді, між Росією і США немає радикальних відмінностей, які прирікали б їх на вічну ворожнечу. Навпаки, саме перевага спільних рис змушує ці країни бути жорсткими суперниками і незмінними партнерами одночасно.

Побачивши в будь-якій точці світу туристів, які не знають місцевої мови і звичаїв, можна не сумніватися, що це або американці, або росіяни, оскільки це місцеві жителі повинні розуміти їх, а не навпаки. Саме так поведуться на міжнародній арені і лідери США і РФ, будучи щиро переконаними, що їх ідеології та моделі суспіль-

ного розвитку повинні бути прийняті іншими націями, а їх мови — бути мовами міжнародного спілкування, їх валюти — засобами міжнародних розрахунків, а також присутність їх військ — благо для країн розташування.

Крім того, американці широко вважають, що захищають пострадянські держави від Росії, а країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону — від Китаю. Росіяни так само переконані, що всі пострадянські держави повинні бути щасливі і перебувати під їх «братньої» опікою.

Москва і Вашингтон мають глибоко вкорінені імперські амбіції як сукупність месіанства і впевненості у власній унікальності, бажанні нав'язати іншим країнам свій спосіб життя. Американці і росіяни впевнені, що мають право і обов'язок вчити і навчатись життя нації та народів світу. При цьому, давши світу плеяди дійсно видатних діячів культури і мистецтва, США і Росія на державному рівні культивують досить примітивні масові поп-культури, використовуючи їх для поширення в світі своїх ідеологій і способу життя.

Володіючи спрямованим на перспективу стратегічним зовнішньополітичним мисленням, Москва і Вашингтон вважають за краще глобальні геополітичні проекти. Для Росії таким є Євразійський Союз, для США — Азіатсько-Тихоокеанський проект [51, с. 87].

Уже майже півстоліття Москва і Вашингтон наввипередки змагаються в спробах приручити тисячолітнього китайського дракона, як рецепт відновлення своєї молодості. Мудрі китайці єдині, хто отримують вигоду від цього суперництва: Росія допомагає Китаю зміцнювати свої політичні позиції, а США — економічні. Саме з цих позицій Пекін у недалекому майбутньому може випередити їх, претендуючи на політичне місце Росії в Євразії, а стосовно економічної позиції — США у світі.

Безперечно, володіючи найбільшими в світі ядерними потенціалами, Росія і США — єдині держави, що мають підстави не побоюватися прямого військового вторгнення. При цьому, обидві країни не мають жодних «комплексів» в разі необхідності самим використовувати силу для досягнення політичних цілей, і обидві роблять це під прикриттям риторики про допомогу і гуманітарні інтервенції (згадаймо хоча б Югославію і Грузію).

Будучи прихильниками Realpolitik і Hard Power, США і Росія часто втручаються у внутрішні справи держав, які вважають сферами свого впливу. Численні перевороти в країнах Латинської Америки і Африки, кольорові революції і контрреволюції в пострадянських країнах — яскраві тому приклади. Політика, історично закріплена в доктринах Монро і Брежнєва, не втрачає своєї актуальності, змінюючи лише географію зон впливу.

Приписуючи собі однакові чесноти «борців за звільнення від імперіалізму», Росія і США з перемінним успіхом продовжують «ділити» зони впливу. Після розпаду СРСР відбулося взаємне проникнення в раніше недоторканні сфери: Вашингтону вдалося перетворити на союзників держави Східної Європи, а Москва посилила свої зв'язки з країнами Латинської Америки. Крім того, США вирішили повторити помилку Радянської Росії, увійшовши до Афганістану, — приблизно з таким же «успіхом».

Рішучою підтримкою в потрібний момент Росія і США легко знаходять собі союзників. Однак, згодом вони так само легко втрачають їх, відлякуючи надмірною опікою і спробою привласнити право виступати від імені своїх «протеже» на міжнародній арені. Крім того, союзники Вашингтона і Москви не можуть не розпізнавати зацікавленості своїх «опікунів» в перманентній підтримці джерел напруги. Тому штучно створюють потребу в захисті і військовій присутності. «Без нестабільності на Кавказі Москві було б важче доводити необхідність своєї підтримки Вірменії; без постійної напруги на Близькому Сході і Корейському півострові Вашингтону було б складніше обґрунтовувати цінність своєї підтримки Ізраїлю, Японії та Кореї» [90, с. 96].

Розігруючи непримиренне суперництво з метою поспекулювати на патріотизмі виборців, Вашингтон і Москва підтримують один одного в ключових питаннях, розуміючи свою взаємозалежність. При цьому Росія ж надає свою територію для транзиту американських військ і транспортного коридору в Афганістан.

Якщо Європа вважала за краще б мати справу зі слабкою Росією, яка не лякала б її своєю міццю (про це відверто пише французький мислитель Еммануель Тодд в книзі «Після імперії. Рах Americana — початок кінця», Розділ 7, «Повернення Росії»), то США потрібна могутня Росія і в якості суперника (щоб виправдовувати роздуті

військові бюджети), і в якості партнера (для вирішення спільними зусиллями таких суттєвих проблем, як поширення зброї масового ураження, міжнародний тероризм).

У цьому змісті сучасній Росії також потрібні могутні Сполучені Штати з активною зовнішньою політикою, оскільки в разі їх ослаблення і самоізоляції Москва виявилася б наодинці зі стрімко зростаючим Китаєм. Такий Китай мирно, але наполегливо витісняє росіян з їх традиційної зони впливу в Центральній Азії, активно налагоджує відносини з Білоруссю і Україною, а також поступово заселяє російські міста на Далекому Сході.

На наш погляд, цивілізованому світу потрібні потужні США і Росія. Адже вихід когось із них з міжнародної гри привів би до порушення геополітичної рівноваги, до глобального дисбалансу сил, ризику виникнення хаосу в цілих регіонах, до ряду локальних воєн, зростання впливу інших, значно більш агресивних претендентів на світове домінування.

Тобто питання не в тому, чи потрібні світу США і Росія, а в тому, якими вони потрібні, враховуючи їх геополітичну вагу і статус.

Сучасний світ латентно та явно не зацікавлений в тому, щоб США і Росія ворогували подібно давньогрецьким Афінам і Спарті. Проте світу також не потрібен і союз з метою розподілу сфер впливу, подібний пакту Молотова-Ріббентропа. У такому світі лідерство потрібно не стільки завойовувати, як заслужити на тлі міжнародного партнерства та діалогу.

США і Росії також слід припинити робити вигляд, що їм дозволено вирішувати долі інших народів і нав'язувати свої способи організації влади і економіки. І нарешті слід навчитися прислухатися до своїх союзників, які готові їх підтримувати, але незгодні бути «на підхваті» [77, с. 36].

4.4. Перспективи нового космічного порядку

Одним із основних пріоритетів глобалізованого світу є процес створення кібербезпеки та впровадження її в свідомість кожної особи, держави та соціуму. Виходячи із нестабільності соціального розвитку, варто визначити, що інформологія — це системно-діяльнісне

явище, спрямоване на оволодіння інформаційно-інтелектуальним ресурсом у лексико-семантичному полі розширеної свідомості.

У цьому сенсі кібербезпека як структура основи інформології містить у собі розробку і реалізацією інноваційних технологій, систем акумуляції і передачі даних, що забезпечують вичерпне та своєчасне використання інформації та знань з метою убезпечення від будь-яких загроз у різних сферах діяльності людини (людей, людства). Іншими словами, кібербезпека означає — створити ефективно діючі умови для вирішення особистих і суспільних проблем. Адже сьогодні інформологія виступає як важливий інноваційний феномен, що перебуває в процесі глобалізації. Це, в свою чергу, надає можливість кібербезпеці як соціотехнічному пріоритету світу виділити чотири основні пріоритетні напрямки: електронізацію, комп'ютеризацію, медіатизацію та інтелектуалізацію, що є критеріальним апаратом ентропії (невизначеності досвіду) з кінцевим числом можливих результатів) в теорії випадкових функцій.

При цьому, електронізація є широкою можливістю насичення людинорозмірних систем відповідною технікою у космічній інформаційній системі, що облегшує доступ до певної інформації і, таким чином, кібер-убезпечує діяльність людини. Адже сьогодні без комп'ютера сам процес інформології уявляється немислимим.

В силу означеного глобальна й мобільна комп'ютеризація веде до наступної стадії розвитку кібербезпеки — це медіатизація, що є процесом комунікативних взаємодій людей і географічних регіонів на основі убезпечення новітніми інформаційними технологіями.

Крім того, інтелектуалізація як людський ресурс кібербезпеки породжує проблему не управління інформацією, а проблему інформаційного управління системами різного рівня складності. Саме формування нового космічного порядку, в якому має місце трансформація знань в інформаційні ресурси з огляду врахування рівня розвитку всіх сегментів інформології, сприяє вирішенню насущних завдань.

За цих умов і складається новий космічний порядок у системі кібербезпеки, в якому здійснюється модернізація пріоритетів світової політики на базі нових технологій та інформаційної структури.

Відображення модернізації в постучасності визначається здатністю до постіндустріальних трансформацій на основі діалектичного поєднання локального й універсального, зміцненням соціально-

політичних і культурних особливостей, збереженням суверенітету, національної самобутності.

Разом з тим не можна не визнати, що сучасне становище ускладнюється нерозумінням того, що причина всіх криз (небезпек, загроз) криється в духовно-моральному паралічі суспільства, людини. При цьому вирішальний конфлікт на початку XXI полягає в суперечностях соціуму промислової цивілізації й соціуму, культури.

Роль кібербезпеки саме є у системі знань набуває на етапі постіндустріального розвитку соціуму фундаментального значення. Оскільки на цьому етапі система знань надає можливість творити гуманне творіння, в якій найважливішою новою якістю в кібербезпеці постала здатність вчитись навчатись. Адже сучасна інформаційна техніка та технології спрощують доступ до знань, забезпечують її вільну циркуляцію як вияв екзистенціального імперативу інноваційної людини.

Якщо припустити, що формування соціальної природи людини з відповідним типом знань завершується на індустріальному етапі розвитку суспільства, структурними одиницями якого є національної держави, то сьогодні відбувається активне творення віртуальної або «кібер»-орієнтованої природи людини, націленої на майбутнє вже в масштабах глобального планетарію.

Внаслідок цього процесу відбуваються грандіозні трансформації, зокрема, формується радикальне відчуження знання від субстанційної природи, яка народжує і народженої як Природи природного світу. При цьому, варто означити вчення французького дослідника Жана Бодріяра про симулякри, зокрема, симулякри другого та третього рівня («виробництво» та «симуляція» відповідно) [17, с. 177].

«Не можна не помітити: сьогодні відбувається нічим не прикриті тяжіння до віртуального та пов'язаних з ним технологій. І якщо віртуальне дійсно означає зникнення реальності, то воно, мабуть, і є поки що негативно усвідомленим, але сміливим специфічним вибором самого людства. Людство вирішило клонувати власну тілесність та власне майно в іншому, відмінному від попереднього всесвіті, воно, по суті, вважалося зникнути як людський рід, щоб закарбувати себе в роді штучному, значно більш життєздатному та ефективному... Поле віртуального — це ніщо інше, як область, де різноманітні предмети вимірюються однаєю й тією

самою мірою, якою є подвійність, комбінація нуля та одиниці» [17, с. 154].

Інтернаціоналізація університетської освіти як дискурс у кібербезпеці

У наш час проблеми впливу глобалізації на університетську освіту активно досліджуються. Зокрема, протягом останнього десятиліття вийшла з друку праця професора Філіпа Альтбаха «Тенденції глобальної вищої освіти: основні напрямки академічної революції» [1, с. 254]. У цій роботі зазначається «виникнення глобальної системи знань, в якій комунікація стає прозорою, а результати досліджень та інша інформація легко поширюється по всьому світу, використання англійської мови як головної світової мови наукового спілкування, експансія інформаційних технологій» [2, с. 254].

У сучасній надрукованій книзі «Інтелектуальні імперативи вищої освіти» [2, с. 102]. Філіп Альтбах починає розгляд мовної свідомості в контексті кібербезпеки постсучасності. Показовою є назва першого розділу: «Імперська мова: англійська як домінуюча академічна мова» як соціально-історичний екскурс становлення гегемонії англійської мови. «Англійська мова домінує в науці, дослідницьких стипендіях та навчанні як ніколи раніше. Хоча англійська не досягла статусу латини, яка була єдиною в Європі мовою викладання та науки в XIII столітті, певної аналогії сьогодні досить політики. Тільки після Реформації відбувається перехід від латини до національних мов у процесі викладання. До 30-х років XX століття як міжнародна наукова мова використовується німецька. До середини XX століття більшість країн використовували національні мови для навчання та наукових досліджень. При цьому французька, німецька, російська та іспанська мови особливо активно використовувались для академічних та наукових публікацій, а також домінують у певному регіоні. Продовжують ісувати японські, китайські, шведські та інші наукові спільноти. Проте немає сумнівів, що головна міжнародна академічна мова сучасного світу — це англійська» [2, с. 1–2].

Проте деякі дослідники критикують нав'язливе поширення англійської мови в постсучасності кібербезпеки. Так, Енді Кіркпатрік у статті з промовистою назвою «Інтернаціоналізація або «англізація»: медіум навчання в сучасних університетах» [4, с. 5] лише про загрози місцевим мовам... Про небезпеку формування лінгвістичної гомо-

генності на заміну лінгвістичної різноманітності внаслідок реалізації сучасних підходів нагадує і Таїна Саарінен [6, с. 166].

Отже, інтернаціоналізація як інфоглобалізація є фактором міжнародної інтеграції економічних, 399політичних і соціальних систем країн у світовий контекст та основним ретранслятором глобальних цінностей, підходів та технологій на рівні тієї чи іншої держави.

Контрольні запитання:

1. У чому полягала діяльність радянської пропаганди і спеціальної пропаганди на окупованих територіях?
2. Розкрийте особливості та напрями ведення спецпропаганди СРСР у роки Другої світової війни.
3. Особливості пропаганди США на війська та населення противника в роки Другої світової війни.

Теми рефератів:

1. Особливості глобалізації світового суспільства як механізму глобального планування та довгострокового перерозподілу ресурсів.
2. Оцінки вітчизняних та закордонних експертів перемоги США над СРСР у «холодній війні».
3. Чинники ескалації загроз і небезпек в сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Altbach, P. G. Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution / P.G/Altbach, I.Reisberg, I.E.Rumbley. — UNESCO, 2009. — 254 p.
2. Altbach, Philip G. The International Imperative in Higher Education / Philip G. Altbach. — Sense Publishers, 2013. — 212 p.
3. Gabbay Dov M. and Woods J. Logic and the Law : Crossing the Lines of Discipline / Approaches to Legal Rationality. Editors Gabbay Dov M., Canivez P., Rahman Sh., Thiercelin A. Logic, Epistemology and the Unity of Science. Vol. 20. Springer Dordrecht Heidelberg London New York, 2010. — P.165–202.
4. Kirkpatrick, Andy. Internationalization or Englishization : Medium of Instruction in Today's Universities. Pre-published version / Andy Kirkpatrick. — CGC Working Paper Series, 2011. — 18 p.
5. Luhmann N. Funktion der Religion. — Frankfurt am Main, 1977.
6. Saarinen, Taina. Internationalization of Finnish Higher Education. — Is Language an Issue? / Taina Saarinen // International Journal of Sociology of Language. — 2012. — № 216. — P. 157–173.
7. Smart N. The Phenomenon of Religion [Text]. — Macmillan-Press, 1973.
8. Smart N. The Philosophy of World views : The Philosophy of Religion Transformed // Smart N. Concept and Empathy. — London ; Basingstoke, 1986.
9. Алексеев, С. С. Общая теория права. — М. : Юрид. лит., 1981. — 315 с.
10. Аналітичний звіт «Корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності в Україні», підготовленого Центром політико-правових реформ та фондом «Демократичні ініціативи» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/corruption/technical%20papers/344-upac-corruption-admin ControlSup-uk.pdf](https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/corruption/technical%20papers/344-upac-corruption-admin%20ControlSup-uk.pdf).
11. Андрущенко, В. Організоване суспільство / В. П. Андрущенко. — Київ : Атлант ЮЕмСі, 2006. — 404 с.
12. Аристотель. Метафизика. Сочинения : В 4-х т. Т. 1 / Аристотель. — Москва : Мысль, 1976. — 550 с.

13. Арістотель. Політика / Арістотель / пер. з давнього. та передм. О. Кислюча — Київ : Основи, 2005 — 239 с.

14. Бежин. Л. Е. Ду Фу / Л. Е. Бежин. — Москва : Мол. гвардия, 1987. — 271 с.

15. Бентам, И. Введение в основания нравственности и законодательства / Избранные сочинения Иеремии Бентама / Пер. по англ. изд. Боуринга и фр. Дюмона, А. Н. Пыпина и А. Н. Неведомского. — Т. 1. — Санкт-Петербург : Рус. книж. торговля, 1867.

16. Більченко Є. Образ філософії як любомудрія в контексті діалогу культури Київської Русі / Давньоруське любомудріє : Тексти і контексти / нац. Ун-т «Києвомогилянська акад.»; упор. : О. Вдовина, Ю. Завгородній / Є. Більченко. — Київ : Вид. дім «Києвомогилянська академія», 2006. — 398 с.

17. Бодриар, Ж. Символический обмен и смерть / Ж. Бодриар. — Екатеринбург : У-Фактория, 2006. — 200 с.

18. Бруно, Дж. Диалоги / Дж. Бруно. — Москва : Госполитиздат, 1949. — 402 с.

19. Бэкон Ф. Новая Атлантида / Фрэнсис Бэкон — М. : Издательство Академии Наук СССР, 1954. — 240 с.

20. Бэкон, Ф. Сочинения : в 2 т. [2-е, испр. и доп. изд.] / Ф. Бэкон. — Москва : «Мысль», 1978. — Т. 2 [сост., общ. ред. и вступит. статья А. Л. Субботина]. — 575 с.

21. Вовк, В. Монологізм свідомості і політичне мовлення / В. Вовк // Політична думка. — 1995. — № 2 — С. 3.

22. Габермас, Ю. Залучення іншого. Студії з політичної теорії / Ю. Габермас. — Львів : Астролябія, 2006 — 415 с.

23. Гайдеггер, М. Время и бытие : монографія / М. Гайдеггер. — Москва : «Гнозис», 1993. — 348 с.

24. Гассенди, П. Письмо по поводу книги лорда Эдуарда Герберта, англичанина, «Об истине» / П. Гассенди. Соч. : в 2-х т. — Т. 1. — Москва : Наука, 1965. — 289 с.

25. Гегель, Г. В. Ф. Политические произведения / Г. В. Ф. Гегель. — Москва : Наука, 1978. — 438 с.

26. Гегель, Г. В. Ф. Система наук. Часть первая. Феноменология духа / Перев. Г. Шпета. — Санкт-Петербург : Наука, СПб. отделение, 1992. — 652 с.

27. Гегель, Г. В. Ф. Философия истории / Г. В. Ф. Гегель // Соч. в 14 т. — Москва : Соцэкгиз, 1935. — Т. 8. — 468 с.
28. Гелнер, Е. Нації та націоналізм ; Націоналізм / Е. Гелнер ; [пер. з англ.] — Київ : Таксон, 2003. — 320 с.
29. Гердер, И. Г. Идеи к философии истории человечества. (Серия «Памятники исторической мысли») / И. Гердер. — Москва : Издательство «Наука», 1977. — 705 с.
30. Герцен, А. И. Письма об изучении природы [Текст] : научное издание / А. И. Герцен ; Ин-т философии АН СССР. — Москва : Госполитиздат, 1946. — 316 с.
31. Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. — К. : ВІР УАН, 2013. — Випуск 69 (№ 2). — 822 с.
32. Горбулін В. П. Національна безпека — щит держави // Урядовий кур'єр. — 1996 — 22 серпня (№ 157–158).
33. Горський, В. С. Проблема виховання «нової інтелігенції» в сучасному українському суспільстві / В. С. Горський // Інтелігенція — гуманна об'єднувальна сила суспільства / Відп. ред. І. Ф. Курас. — Київ : Стилос, 1999. — 362 с.
34. Громадянське суспільство в Україні та «політика ідентичності» / за ред. Ю. Тищенко, С. Горобчишина. Укр. незалеж. Центр політ. досліджень. — Київ : Агентство «Україна», 2012. — 75 с.
35. Гуссерль, Э. Идеи чистой феноменологии и феноменологической философии. Т. 1 / пер. с нем. А. В. Михайлова. — Москва : ДИК, 1999. — 335 с.
36. Гуссерль, Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Введение в феноменологическую философию / Э. Гуссерль // Вопросы философии. — № 7 — 1992. — С. 136–176.
37. Гуссерль, Э. Логические исследования. Том 1. Прологомены к чистой логике / Пер. с нем. Э. А. Бернштейна под. ред. с.. Л. Франка. Новая редакция Р. А. Громова — Москва : Академический проект, 2011. — 626 с.
38. Демиденко, Г. Г. Історія вчень про право і державу : Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / Г. Г. Демиденко. — Харків : Консум, 2004. — 432 с.
39. Джеджула Ю. Таємна війна Богдана Хмельницького, історико-документальна оповідь. — К. : Молодь, 1995. — 224 с.

40. Дубінін, В. В. Інтереси народу: плюралізм поглядів / В. В. Дубінін ; за науковою ред. В. П. Беха ; Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. — Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. — 485 с.

41. Жук І. Корупція в Україні : спроба аналізу // Наук. Вісник Національної академії ДПС України (економіка, право). — 2001. — № 2. — С. 203.

42. Закон України «Про запобігання корупції». Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 49. — Ст. 2056.

43. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради. — 1992. — № 48. — 650 с.

44. Закон України «Про основи національної безпеки України». Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.

45. Закон України «Про Службу безпеки України». Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 27. — Ст. 382.

46. Заяць Н. В. Особливості формування народного представництва в Україні / Наталія Заяць // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. Науковий журнал. — 2011. — № 2 (75). — С. 150–158.

47. Здравомыслов А. Г. Потребности. Интересы. Ценности / А. Г. Здравомыслов. — М. : Политиздат, 1986. — 223 с.

48. Зотова О. В. Правовой режим космического пространства как важный элемент поддержки международного мира и безопасности / О. В. Зотова, Ю. М. Колосов // Московский журнал международного права. — 2011. — № 2.

49. Йоги Махариши Махареш. Трансцендентальная медитация / Махариши Махеш Йоги. — Москва : АОЗТ «Кольна», 1994. — 254 с.

50. Истоки Тайноведения / Справочник по окультизму // под. ред. Е. С. Иванова. — Симферополь : Таврия, 2004. — 445 с.

51. Ільницька Л. Особливості використання сугестивних та маніпулятивних технологій у сучасному англomовному політичному дискурсі / Л. Ільницька // Лінгвістика ХХІ століття : нові дослідження і перспективи / НАН України. Центр наук. дослідж. і викладання інозем. мов. — К. : Логос, 2010. — С. 115-125.

52. Кабінет Міністрів України, 2016. «Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» [online] (Останнє

оновлення 09 липня 2018) Доступ : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>.

53. Камю, А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде // А. Камю Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство. — Москва : Политиздат, 1990. — 458 с.

54. Кант, И. Сочинения в 6-ти т. Т. 5 / И. Кант. — Москва : Мысль, 1964. — 345 с.

55. Кант, І. Критика чистого розуму / Пер. з нім. та приміт. І. Бурковського. — Київ : Юніверс, 2000. — 504 с.

56. Карандашев, В. Н. Концепция ценностей культуры Шварца [Текст] / В. Н. Карандашев // Вопросы психологии. — 2009. — № 1. — С. 84–85.

57. Кассирер Эрнст. Познание и действительность (Понятие о субстанции и понятие о функции) / Э. Кассирер. — Санкт-Петербург : Алетея, 2000. — 456 с.

58. Кендус, О. З. Проблема національного ідеалу в українській філософській думці першої половини ХХ ст. : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.05 / О. З. Кендус. — Львів, 2003. — 20 с.

59. Когденко А. Р. Жінка у космосі. Актуальні проблеми експериментальної медицини. IV науково-практична конференція 27–28 травня 2002 року. Київ. — 81 с.

60. Колосов Ю. М. Международное космическое право / Ю. М. Колосов, В. И. Кузнецов : учебник «Международное право» (гл. XIII). — М. : 1998. — 364 с.

61. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами. Електронний ресурс. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/502/96>.

62. Концепція національної безпеки України // розбудова держави. — 1997. — № 4. — С. 41–46.

63. Корупційні ризики в публічній службі: компаративно-правовий аналіз досвіду країн Східної та Західної традицій права» : тези доповідей регіонального науково-практичного круглого столу, м. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. — 244 с.

64. Кремень В. Г. Синергетична модель розвитку освіти / Кремень В. Г. // Проблеми освіти : зб. наук. праць — Вінниця — Київ, 2015. — Вип. 82. — С. 7–15.

65. Кримський С. Б. Київ : Вид. ПАРАПАН, 2003. — 240 с.
66. Кулеба Д. Участь України в міжнародних організаціях. Правова теорія і практика / Д. Кулеба. — К. : Промені, 2007. — 304 с.
67. Кулиджанишвили А.Э. Человек : соотношение национального и общечеловеческого. Сб. материалов международного симпозиума (г. Згуриди. Грузия, 19–20 мая 2004 г.) / Под ред. В.В. Парування. СПб : Санкт-Петербургское философское общество, 2004. — С. 142–154.
68. Кьеркегор, С. Страх и трепет / С. Кьеркегор. — Москва : Мысль, 1993. — 383 с.
69. Кэмпбелл, Д. Маски бога : Созидательная міфологія / Д. Кэмпбелл. Т. 1. В 2-х кн. — Москва : Золотой век, 1997. — 332 с.
70. Лапин, Н. И. Модернизация базовых ценностей россиян: академическая трибуна [Электронный ресурс] — Электронные данные. — Режим доступа : <http://ecsocman.hse.ru/data/865/662/1216/002Lapin.pdf>. (дата обращения 13.06.2010 г.). — Название с экрана.].
71. Лейбниц, Г. В. Сочинения в четырех томах / Г. Лейбниц. — Москва : Мысль, 1983. — 680 с.
72. Лейбниц, Г. В. Существует две секты натуралистов. Пер. с франц. В. П. Преображенского.
73. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении. Книга IV / Дж. Локк // Сочинения в 3-х т. : Т. 2. пер. с англ. ; редкол. : М. Б. Митин (пред.) и др. — Москва : Мысль, 1985. — 674 с.
74. Лосский, Н. О. Ценность и бытие / Н. О. Лосский. — Харьков : Фолио ; Москва : Аст, 2000. — 861 с.
75. Лукк А. А., Нерсесов И. А. Вариации во времени различных параметров сейсмотектонического процесса // Изв. АН СССР. Физика земли. — 1982. — № 3. — С. 10–33.
76. Маклюэн, М. Понимание медиа: внешние расширения человека / Маршалл Маклюэн. — Москва : Кучково поле, 2003. — 464 с.
77. Макнейл, Р. Машина маніпулювання народом. — 1968.
78. Маркс, К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. — Т. 46, ч. 1. — Москва : Прогресс, 1974 — 392 с.
79. Марсель, Г. К трагической мудрости и за ее пределы // Проблема человека в западной философии. — М : Прогресс, 1988. — 367 с.
80. Международное космическое право / П/р. Пирадова О. С. — М. 1997. — 200 с.

81. Мендельброт Б. Фрактальная геометрия природы. — М. : Мысль, 2002. — 126 с.
82. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія / М. І. Мельник. — К. : Атіка, 2001. — С. 145.
83. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію. Упорядн. М. І. Камлик, Є. В. Невмержицький, Л. М. Частка, А. О. Мірошник. За ред. Романюка Б. В., Камлика М. І. — К. : Шкляр, 1999.
84. Михайлова, Э. Н. Милетская школа / Э. Н. Михайлова, А. Н. Чанышев. Ионийская философия. — Москва : изд. Моск. ун-та, 1966. — 184 с.
85. Молдован Е.С. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі : морально-ідеологічний аспект. — С. 1–7.
86. Монтескье Ш.Л. де. — Избранные произведения / Шарль Луи де Монтескье. — М. : Институт философии АН СССР, 1955. — 803 с. — (Государственное издательство политической литературы).
87. Морен, Э. Метод. Природа Природы : пер. с фр. / пер. Е. Н. Князевой. — Москва : Прогресс-Традиция, 2005. — 464 с.
88. Мэй, Р. Смысл тревоги / Перев. с англ. М. И. Завалова и А. И. Сибуриной. — Москва : Независимая фирма «Класс», 2001. — 384 с.
89. Надольний, І. Ф. Соціально-духовний світ особистості як феномен освіти / І. Ф. Надольний // Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку ХХІ століття : монографія. — Київ : Педагогічна думка. — 2007. — 352 с.
90. Налчаджян, А. А. Соціально-психічна адаптація особистості (форми, механізми і стратегії). — Єреван : Вид-во АН АрмССР, 1988. — С. 109.
91. Недюха, М. П. Правова ідеологія українського суспільства / М. П. Недюха. — Київ : «МП «Леся», 2012. — 400 с.
92. Ницше, Ф. Сочинения в 2 т. Т. 2 / Сост., ред. и авт. примеч. К. А. Свасьяна. Пер. с нем. — Москва : Мысль, 1996. — 829 с.
93. Онуфрик, Я. Б. Психологічні технології виборчої кампанії : настрої суспільства, політичний імідж, чорний піар, моделі управління, маніпуляція свідомістю / Ярослава Онуфрик ; Центр медіа проєктів. — Чернівці : Букрек, 2011. — 87 с.

94. Петрик Б. М., Остроухов В. В., Штоквіш А. А. та ін. Інформаційно-психологічна безпека в епоху глобалізації : Навчальний посібник. — К., 2008. — 544 с.

95. Пирожков, С. І. Концепція ризику та екологічної безпеки // Довкілля та здоров'я. — 1996. — № 1 — С. 12–15.

96. Політологія : підручник / І. С. Дзюбка, К. М. Левківський, В. П. Андрущенко та інші ; за заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. — 2-е вид., випр. і допов. — К. : Вища школа, 2001. — 415 с.

97. Почепцов Г. Інформаційна політика : навч. посібник [Текст] / Г. Г. Почепцов — К. : Знання, 2006. — 663 с.

98. Розов, Н. С. Ценности в проблемном мире: философские основания и социальные приложения конструктивной аксиологии. — Новосибирск : Изд-во Новосибирского ун-та, 1998. — 292 с.

99. Романюк Б. В. У боротьбі з організованою злочинністю та корупцією важливі конкретні дії // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — К. — 2004. — № 9. — С. 517.

100. Сартр, Ж.-П. Бытие и ничто / Ж. П. Сартр // Философские науки. — 1989. — № 3. — С. 89–100.

101. Свасьян, К. А. Человек как творение и творец культуры / К. А. Свасьян // Вопросы философии. — Москва. — 1987 — № 6. — С. 136.

102. Скулиш Є. Антикорупційна політика держави та її вплив на розвиток суспільства // Вісник Національної академії прокуратури України. — № 2. — 2011. — С. 22–28.

103. Соловьев, В. С. Любовь [Текст] / В. С. Соловьев // Философский словарь Владимира Соловйова. — Ростов на Дону : Феникс, 2003. — 512 с.

104. Спиноза, Б. Избранные произведения : в 2-х т. Т. 1 / Б. Спиноза ; [Общ. ред. и вступит. статья В. В. Соколова]. — Москва : Госполитиздат, 1957 — 631 с.

105. Тэнасе, А. Культура и религия / А. Тэнасе. — Москва : Политиздат, 1975. — 127 с.

106. Українська полоністика. Наукове періодичне видання. Випуск 14. Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017 р. — С. 22–23.

107. Українські народні казки : зб. : для мол. та сер. шк. віку / Упоряд. та передмова Л. Ф. Дунаєвської ; Мал. В. Г. Мельниченко ; Худож. оформл. К. І. Сулими. — 3-тє вид. — Київ : Веселка, 1990. — 222 с.

108. Фейербах, Л. Сущность христианства / Л. Фейербах // Избранные философские произведения : В 2 т. Т. 2. — Москва : Госполитиздат, 1955. — 568 с.

109. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция : Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. Н. Ковалев, В. П. Панов. — Москва : Сов. энциклопедия, 1983. — 840 с.

110. Фихте, И. Г. Сочинения : работы 1792–1801 гг. / Фихте Иоганн Готлиб. — Москва : Ладомир, 1995. — 656 с.

111. Філософія освіти ХХІ століття : проблеми і перспективи : Методологічний семінар, 22 листопада 2000 р. : зб. наук. пр. вип. 3 / за заг. ред. В. Андрущенка. — Київ : Знання, 2000 с

112. Фісун О. А. Демократія і неопатримоніалізм у сучасних теоріях політичного розвитку. Автореф. дис... доктора політичних наук. Спеціальність : 23.00.01 — теорія та історія політичної науки / Олександр Фісун. — К, 2009. — 37 с.

113. Франко, І. Вибрані твори в 3 томах. Т. 2 : Проза. Драматургія / Упоряд. та ред. З. Гузар. — Дрогобич : Коло, 2004. — 708 с.

114. Фрейд, З. Будущее одной иллюзии / З. Фрейд // Сумерки богов. — Москва : Политиздат, 1989. — 398 с.

115. Фромм, Э. Искусство любви : исследование природы любви / Э. Фромм ; пер. с англ. Н. Петренко, О. Иванчук. — Киев : Ника-центр : Вист-С, 1998. — 400 с.

116. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. — М. : ООН «Издательство АСТ». 2003. — 35 с.

117. Хантігтон С. Майбутнє демократичного процесу від експансії до консолідації / Самуель Хантігтон // Політологія. Хрестоматія. Навчальний посібник. — К. : Альтерпрес, 2004. — С. 407–421.

118. Харьковщенко, Є. А. Софійність київського християнства. Вид. друге, доповнене / Ред. Т. С. Яцюк / Євген Анатолійович Харьковщенко. — Київ : Наукова думка, 2003. — 224 с.

119. Хорошенко О. Протидія корупційним проявам у системі публічної служби України : становлення нормативно-правової бази. — С. 199–209.

120. Чекаленко Л. Організація безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) : Навчально-методичне видання / Л. Чекаленко. — К. : Дипломатична академія України при МЗС України, 2012. — 76 с.

121. Червонописький С. В., Костыря А. А., Сироштан В. Г. Афганская арена. Военно-политическая спецоперация СССР 1979–1989 гг. : Справочник. — К. : Межрегиональный издательский центр «Мединформ», 2014. — 452 с.

122. Шахнович, М. И. Первобытная мифология и философия. Предыстория философии / М. И. Шахнович. — Ленинград : Наука, 1971. — 240 с.

123. Шевченко, Т. Г. Кобзар [вступ. ст. О. Гончара. приміт. Л. Кодацької] / Т. Г. Шевченко. — Київ : Дніпро, 1985. — 640 с.].

124. Шилов, Ю. О. Актуальні проблеми українознавства: [звед. зб. матер. наук.-практ. конф.] / Ю. О. Шилов. — Київ : МАУП, 2012. — 286 с.

125. Шинкарук, В. И. Теория познания, логика и диалектика И. Канта / В. И. Шинкарук. — Київ : Наукова думка, 1974. — 336 с.

126. Щорічник Комісії міжнародного права ООН. 1973. — Т. 2. — С. 201.

127. Эрштейн, Л. Б. Запретная теория ценностей: психологические и социологические следствия представления ценностей как динамических запретов [Текст] / Л.Б. Эрштейн. — Санкт-Петербург : СПб. Гос. ун-т низкотемпературных и пищевых технологий, 2008. — 562 с.

128. Янів, В. Нариси до історії української етнопсихології / В. Янів ; [упоряд. М. Шафовал]. — [2-ге вид. переробл. і доп.]. — Київ : Знання, 2006. — 735 с.

129. Ясперс, К. Шифры трансценденции // К. Ясперс / Культуры в диалоге. — Эпистемы : Альманах. Екатеринбург, 1992. — 453 с.

ДОДАТКИ

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про Службу безпеки України

Закон введено в дію з дня опублікування — 13 травня 1992 року
(згідно з Постановою Верховної Ради України
від 25 березня 1992 року N 2230-XII)

Із змінами і доповненнями, внесеними
Законами України

від 13 січня 2000 року N 1381-XIV,
від 21 грудня 2000 року N 2171-III,
від 10 січня 2002 року N 2922-III,
від 7 березня 2002 року N 3111-III,
від 6 лютого 2003 року N 488-IV,
від 3 квітня 2003 року N 662-IV,
від 15 травня 2003 року N 747-IV,
від 19 червня 2003 року N 965-IV,
від 11 травня 2004 року N 1703-IV,
від 15 грудня 2005 року N 3200-IV,
від 23 лютого 2006 року N 3475-IV,
від 3 листопада 2006 року N 328-V,
від 19 грудня 2006 року N 489-V

(окремі положення Закону України від 19 грудня 2006 року N 489-V
визнано такими, що не відповідають Конституції України

(є неконституційними),

згідно з Рішенням Конституційного Суду України

від 9 липня 2007 року N 6-рп/2007),
від 11 травня 2007 року N 1014-V,
від 28 грудня 2007 року N 107-VI

(зміни, внесені Законом України від 28 грудня 2007 року N 107-VI,
діють по 31 грудня 2008 року,

зміни, внесені пунктом 60 розділу II Закону України

від 28 грудня 2007 року N 107-VI,

визнано такими, що не відповідають Конституції України
(є неконституційними),

згідно з Рішенням Конституційного Суду України
від 22 травня 2008 року N 10-рп/2008),
від 7 жовтня 2010 року N 2592-VI
(зміни, внесені Законом України від 7 жовтня 2010 року N 2592-VI, втратили
чинність
у зв'язку з втратою чинності Законом України від 7 жовтня 2010 року
N 2592-VI
згідно із Законом України від 23 лютого 2014 року N 763-VII),
від 21 квітня 2011 року N 3266-VI,
від 9 грудня 2011 року N 4157-VI,
від 13 квітня 2012 року N 4652-VI,
від 17 травня 2012 року N 4711-VI,
від 4 липня 2012 року N 5040-VI,
від 6 липня 2012 року N 5178-VI,
від 16 жовтня 2012 року N 5453-VI,
від 14 травня 2013 року N 224-VII,
від 4 липня 2013 року N 406-VII,
від 16 січня 2014 року N 721-VII
(зміни, внесені Законом України від 16 січня 2014 року N 721-VII, втратили
чинність
у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16 січня 2014 року N 721-VII
згідно із Законом України від 28 січня 2014 року N 732-VII),
від 23 лютого 2014 року N 767-VII,
від 27 березня 2014 року N 1170-VII,
від 14 жовтня 2014 року N 1697-VII,
від 1 липня 2015 року N 567-VIII,
від 2 липня 2015 року N 580-VIII,
від 23 грудня 2015 року N 901-VIII,
від 21 червня 2018 року N 2469-VIII,
від 12 липня 2018 року N 2505-VIII

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Служба безпеки України

Служба безпеки України — державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України.

(частина перша статті 1 у редакції
Закону України від 21.06.2018 р. N 2469-VIII)

Служба безпеки України підпорядкована Президенту України і підконтрольна Верховній Раді України.

(частина друга статті 1 у редакції
Закону України від 07.10.2010 р. N 2592-VI,
дію попередньої редакції частини другої статті 1 відновлено
у зв'язку з
втратою чинності Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-VI
згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 763-VII)

Стаття 2. Завдання Служби безпеки України

На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

(частина перша статті 2 із змінами, внесеними
згідно із Законом України від 11.05.2004 р. N 1703-IV)

До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Стаття 3. Засади діяльності Служби безпеки України

Діяльність Служби безпеки України, її органів і співробітників ґрунтується на засадах законності, поваги до прав і гідності особи, позапартійності та відповідальності перед народом України.

В оперативно-службовій діяльності Служба безпеки України дотримується принципів поєднання єдиноначальності і колегіальності, гласності і конспірації.

Стаття 4. Правова основа діяльності Служби безпеки України

Правову основу діяльності Служби безпеки України становлять Конституція України, цей Закон та інші акти законодавства України, відповідні міжнародні правові акти, визнані Україною.

Стаття 5. Діяльність Служби безпеки України і права людини

Діяльність Служби безпеки України здійснюється на основі дотримання прав і свобод людини. Органи і співробітники Служби безпеки України повинні поважати гідність людини і виявляти до неї гуманне ставлення, не допускати розголошення відомостей про особисте життя людини. У виняткових випадках з метою припинення та розкриття державних злочинів окремі права та свободи особи можуть бути тимчасово обмежені у порядку і межах, визначених Конституцією та законами України.

Неправомірне обмеження законних прав та свобод людини є неприпустимим і тягне за собою відповідальність згідно з законодавством.

Орган Служби безпеки України у разі порушення його співробітниками при виконанні службових обов'язків прав чи свобод людини повинен вжити заходів до поновлення цих прав та свобод, відшкодування заподіяної моральної і матеріальної шкоди, притягнення винних до відповідальності.

Служба безпеки України на вимогу громадян України у місячний строк зобов'язана дати їм письмові пояснення з приводу обмеження їх прав чи свобод. Такі особи мають право оскаржити до суду неправомірні дії посадових (службових) осіб та органів Служби безпеки України.

Стаття 6. Позапартійність Служби безпеки України

Використання Служби безпеки України в партійних, групових чи особистих інтересах не допускається.

Діяльність партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичні цілі, в Службі безпеки України забороняється.

На період служби чи роботи за трудовим договором членство співробітників Служби безпеки України у таких об'єднаннях зупиняється.

Як виняток, дозволяється членство працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, у професійних спілках.

Стаття 7. Право громадськості на інформацію про діяльність Служби безпеки України

Служба безпеки України інформує про свою діяльність через засоби масової інформації, шляхом надання відповідей на запити на доступ до публічної інформації та в інших формах у визначеному законодавством порядку.

(частина перша статті 7 у редакції
Закону України від 27.03.2014 р. N 1170-VII)

Забороняється встановлювати обмеження на інформацію щодо загального бюджету Служби безпеки України, її компетенції та основних напрямів діяльності, а також випадків протиправних дій органів і співробітників Служби безпеки України.

Не підлягає розголошенню інформація з обмеженим доступом, крім випадків, передбачених законами України.

(частина третя статті 7 у редакції
Закону України від 27.03.2014 р. N 1170-VII)

Стаття 8. Відносини Служби безпеки України з державними органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями

Служба безпеки України взаємодіє з державними органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, які сприяють виконанню покладених на неї завдань.

Громадяни України та їх об'єднання, інші особи сприяють законній діяльності Служби безпеки України на добровільних засадах.

Розділ II
СИСТЕМА І ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 9. Система Служби безпеки України

Систему Служби безпеки України складають Центральне управління Служби безпеки України, підпорядковані йому регіональні органи, Служба безпеки Республіки Крим, органи військової контррозвідки, військові формування, а також навчальні, науково-дослідні та інші заклади Служби безпеки України.

(частина перша статті 9 із змінами, внесеними
згідно із Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-VI,
зміни, внесені Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-
VI, втратили чинність
у зв'язку з втратою чинності Законом України від
07.10.2010 р. N 2592-VI
згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 763-VII)

Організаційна структура Служби безпеки України визначається Президентом України.

Центральне управління Служби безпеки України, інші органи та установи, що входять у систему Служби безпеки України, є юридичними особами, мають печатку із зображенням державного герба України та своїм найменуванням, інші печатки і штампи, рахунки в банках, у тому числі валютні.

Для організації і проведення антитерористичних операцій та координації діяльності суб'єктів, які ведуть боротьбу з тероризмом чи залучаються до антитерористичних операцій, при Службі безпеки України функціонує Антитерористичний центр. Положення про Антитерористичний центр при Службі безпеки України затверджується Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

(статтю 9 доповнено частиною четвертою згідно із Законом України від 19.06.2003 р. N 965-IV)

Стаття 10. Центральне управління Служби безпеки України

Центральне управління Служби безпеки України відповідає за стан державної безпеки, координує і контролює діяльність інших органів Служби безпеки України. До його складу входять апарат Голови Служби безпеки України та функціональні підрозділи: контррозвідки, військової контррозвідки, контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, захисту національної державності, боротьби з корупцією і організованою злочинною діяльністю, інформаційно-аналітичний, оперативно-технічний, оперативного документування, слідчий, зв'язку, по роботі з особовим складом, адміністративно-господарський, фінансовий, військово-медичний та інші згідно з організаційною структурою Служби безпеки України.

(частина перша статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законами України від 15.12.2005 р. N 3200-IV, від 23.02.2006 р. N 3475-IV, від 09.12.2011 р. N 4157-VI)

Частину другу статті 10 виключено

(статтю 10 доповнено новою частиною другою згідно із Законом України від 07.03.2002 р. N 3111-III, у зв'язку з цим частини другу і третю вважати відповідно частинами третьою і четвертою, частину другу статті 10 виключено згідно із Законом України від 15.12.2005 р. N 3200-IV)

Центральне управління Служби безпеки України видає положення, накази, розпорядження, інструкції, дає вказівки, обов'язкові для виконання у системі Служби безпеки України. Зазначені акти не підлягають виконанню, якщо в них встановлюються не передбачені законодавством додаткові повноваження

органів і співробітників Служби безпеки України або антиконституційні обмеження прав та свобод громадян.

У межах своєї компетенції Центральне управління Служби безпеки України вносить Президенту України пропозиції про видання актів з питань збереження державної таємниці, обов'язкових для виконання органами державного управління, підприємствами, установами, організаціями і громадянами.

Стаття 11. Регіональні органи Служби безпеки України

З метою ефективного виконання своїх завдань Службою безпеки України створюються її регіональні органи: обласні управління Служби безпеки України, їх міжрайонні, районні та міські підрозділи, розміщення і територіальна компетенція яких можуть не збігатися з адміністративно-територіальним поділом України.

В інтересах державної безпеки органи і підрозділи Служби безпеки України можуть створюватися на окремих державних стратегічних об'єктах і територіях, у військових формуваннях.

У своїй оперативно-службовій діяльності регіональні органи Служби безпеки України є незалежними від органів місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування, посадових осіб, партій і рухів.

Стаття 12. Органи військової контррозвідки

Органи військової контррозвідки створюються для контррозвідувального забезпечення Збройних Сил України і Державної прикордонної служби України та інших військових формувань, дислокованих на території України.

(стаття 12 із змінами, внесеними згідно із
Законами України від 21.12.2000 р. N 2171-III,
від 03.04.2003 р. N 662-IV)

Стаття 13. Голова Служби безпеки України

Керівництво всією діяльністю Служби безпеки України, її Центральним управлінням здійснює Голова Служби безпеки України. Він несе персональну відповідальність за виконання завдань, покладених на Службу безпеки України.

Голова Служби безпеки України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

(частина друга статті 13 у редакції
Закону України від 07.10.2010 р. N 2592-VI,

дію попередньої редакції частини другої статті 13 відновлено
у зв'язку з втратою чинності Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-VI
згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 763-VII)

Голова Служби безпеки України має заступників, які за його поданням призначаються Президентом України.

(частина третя статті 13 у редакції
Закону України від 07.10.2010 р. N 2592-VI,
дію попередньої редакції третьої статті 13
відновлено
у зв'язку з втратою чинності Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-VI
згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 763-VII)

Стаття 14. Колегія Служби безпеки України

У Службі безпеки України створюється колегіальний дорадчий орган — колегія, яка визначає шляхи виконання покладених на Службу безпеки України завдань, приймає рішення з основних напрямів і проблем оперативно-службової діяльності та роботи з кадрами.

Рішення колегії приймаються більшістю голосів і оголошуються наказами Голови Служби безпеки України.

До складу колегії входять Голова Служби безпеки України, його заступники, Голова Служби безпеки Республіки Крим та інші особи, крім народних депутатів України, призначені Президентом України за погодженням з Верховною Радою України. Перебування членів колегії в партіях, рухах, інших громадських об'єднаннях, що мають політичні цілі, відповідно до статті 6 цього Закону зупиняється.

(частина третя статті 14 із змінами, внесеними
згідно із Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-VI,
зміни, внесені Законом України від 07.10.2010 р.
N 2592-VI, втратили
чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-VI
згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 763-VII)
Положення про колегію Служби безпеки України затверджується Президентом України.

Стаття 15. Порядок призначення начальників органів і підрозділів Служби безпеки України

Начальники підрозділів Центрального управління Служби безпеки України: контррозвідки, військової контррозвідки, контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, захисту національної державності, боротьби з корупцією і організованою злочинною діяльністю, інформаційно-аналітичного, оперативно-технічного, оперативного документування, слідчого, по роботі з особовим складом, а також начальники регіональних органів — обласних управлінь Служби безпеки України призначаються Президентом України за поданням Голови Служби безпеки України.

(частина перша статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законами України від 15.12.2005 р. N 3200-IV, від 23.02.2006 р. N 3475-IV, у редакції Закону України від 07.10.2010 р. N 2592-VI, дію попередньої редакції частини першої статті 15 відновлено у зв'язку з втратою чинності Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-VI згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 763-VII, із змінами, внесеними згідно із Законом України від 09.12.2011 р. N 4157-VI)

Голова Служби безпеки Республіки Крим призначається відповідно до законодавства Республіки Крим за погодженням з Головою Служби безпеки України.

(частину другу статті 15 виключено згідно із Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-VI, дію частини другої статті 15 відновлено у зв'язку з втратою чинності Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-VI згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 763-VII)

Порядок призначення інших посадових осіб Служби безпеки України визначається Головою Служби безпеки України. Начальники регіональних органів Служби безпеки України призначаються з відома глави місцевої державної адміністрації.

Стаття 16. Взаємодія Служби безпеки України з органами безпеки іноземних держав

Для вирішення покладених завдань Служба безпеки України може встановлювати контакти з органами безпеки іноземних держав і взаємодіяти з ними на підставі норм міжнародного права, відповідних договорів та угод.

Стаття 17. Взаємодія Служби безпеки України з правоохоронними та іншими державними органами України

Служба безпеки України взаємодіє з Управлінням охорони вищих посадових осіб України, правоохоронними та органами доходів і зборів у порядку і на засадах, визначених законами, указами Президента України та прийнятими на їх основі актами Служби безпеки України і відповідного відомства.

(стаття 17 із змінами, внесеними згідно із
Законами України від 21.12.2000 р. N 2171-III,
від 04.07.2013 р. N 406-VII)

Стаття 18. Фінансування, матеріально-технічне та соціально-побутове забезпечення Служби безпеки України

Фінансування, матеріально-технічне та соціально-побутове забезпечення Служби безпеки України здійснюється Кабінетом Міністрів України у порядку, визначеному Верховною Радою України, за рахунок коштів державного бюджету України.

Пільги, компенсації та гарантії, передбачені цим Законом надаються за рахунок і в межах бюджетних асигнувань на утримання відповідних бюджетних установ.

(статтю 18 доповнено новою частиною другою
згідно із Законом України від 28.12.2007 р. N 107-VI,
у зв'язку з цим частини другу і третю
вважати відповідно частинами третьою і четвертою)

(зміни, внесені пунктом 60 розділу II Закону
України від 28.12.2007 р. N 107-VI, визнано
такими, що не відповідають Конституції Ук-
раїни (є неконституційними), згідно з Рішен-
ням Конституційного Суду України від 22.05.
2008 р. N 10-пп/2008)

Органи місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування сприяють Службі безпеки України, її органам і підрозділам у вирішенні житлових та інших соціально-побутових проблем, забезпеченні транспортом і зв'язком.

Служба безпеки України має адміністративні приміщення та інші споруди, об'єкти охорони здоров'я, навчального, науково-дослідного, господарського та соціально-культурного призначення, відомчий житловий фонд.

Розділ III

КАДРИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 19. Склад кадрів Служби безпеки України

Кадри Служби безпеки України складають: співробітники-військовослужбовці, працівники, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, а також військовослужбовці строкової служби. Порядок обліку кадрів Служби безпеки України затверджується Головою Служби безпеки України.

(частина перша статті 19 із змінами, внесеними
згідно із Законом України від 09.12.2011 р. N 4157-VI)

До органів Служби безпеки України приймаються на конкурсній, добровільній і договірній основі громадяни України, здатні за діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я ефективно виконувати службові обов'язки. Критерії професійної придатності, зокрема юридичної обізнаності, визначаються кваліфікаційно-нормативними документами, які затверджуються Головою Служби безпеки України.

Кількісний склад співробітників Служби безпеки України визначається Президентом України за поданням Голови Служби безпеки України, виходячи з потреб надійного захисту державної безпеки України та в межах видатків, передбачених на утримання Служби безпеки України в Державному бюджеті України.

(частина третя статті 19 із змінами, внесеними
згідно із Законом України від 17.05.2012 р. N 4711-VI)

Стосовно осіб, які претендують на службу в органах Служби безпеки України, за їх письмовою згодою проводиться спеціальна перевірка в порядку, встановленому Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції».

(статтю 19 доповнено частиною четвертою
згідно із Законом України від 17.05.2012 р. N 4711-VI)

Особи, які претендують на службу в органах Служби безпеки України, до призначення на відповідну посаду подають за місцем майбутньої служби декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за формою і в порядку, що встановлені Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», та зобов'язані повідомити керівництву органу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі близьких їм осіб.

(статтю 19 доповнено частиною п'ятою
згідно із Законом України від 17.05.2012 р. N 4711-VI)

На службу в органи Служби безпеки України не може бути прийнята особа, яка має не погашену або не зняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

(статтю 19 доповнено частиною шостою
згідно із Законом України від 17.05.2012 р. N 4711-VI)

Співробітники Служби безпеки України зобов'язані подавати щороку до 1 квітня за місцем служби декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою і в порядку, що встановлені Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції».

(статтю 19 доповнено частиною сьомою
згідно із Законом України від 17.05.2012 р. N 4711-VI)

На співробітників Служби безпеки України поширюються інші вимоги та обмеження, встановлені Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції».

(статтю 19 доповнено частиною восьмою
згідно із Законом України від 17.05.2012 р. N 4711-VI)

Працівники Служби безпеки України (крім військовослужбовців), яких притягнуто до відповідальності за вчинення адміністративного корупційного правопорушення, пов'язаного з порушенням обмежень, передбачених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», або кримінального правопорушення, звільняються із служби у триденний строк з дня одержання відповідним органом Служби безпеки України копії відповідного судового рішення. Військовослужбовці Служби безпеки України, яких притягнуто до відповідальності за вчинення адміністративного корупційного правопорушення, пов'язаного з порушенням обмежень, передбачених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», або кримінального правопорушення, підлягають звільненню із служби.

(статтю 19 доповнено частиною дев'ятою згідно із Законом України від 17.05.2012 р. N 4711-VI, частина дев'ята статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 14.05.2013 р. N 224-VII)

Співробітник Служби безпеки України, який повідомив про порушення вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» іншим співробітником, не може бути звільнений із служби чи змушений до звільнення або притягнутий до дисциплінарної відповідальності у зв'язку з таким повідомленням.

(статтю 19 доповнено частиною десятою згідно із Законом України від 17.05.2012 р. N 4711-VI)

Рішення про звільнення або притягнення до дисциплінарної відповідальності такої особи оскаржується в установленому законом порядку.

(статтю 19 доповнено частиною одинадцятою згідно із Законом України від 17.05.2012 р. N 4711-VI)

Стаття 19¹. Врегулювання конфлікту інтересів

У разі виникнення конфлікту інтересів під час виконання службових повноважень співробітник Служби безпеки України зобов'язаний негайно доповісти про це своєму безпосередньому начальникові. Безпосередній начальник співробітника Служби безпеки України зобов'язаний вжити всіх необхідних заходів, спрямованих на запобігання конфлікту інтересів, шляхом доручення виконання відповідного службового завдання іншій посадовій особі, особистого виконання службового завдання чи в інший спосіб, передбачений законодавством.

Примітка. Термін «конфлікт інтересів» вживається у значенні, наведеному в Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції».

(Закон доповнено статтею 19¹ згідно із Законом України від 17.05.2012 р. N 4711-VI)

Стаття 19². Обмеження щодо роботи близьких осіб

Співробітники Служби безпеки України не можуть мати в безпосередньому підпорядкуванні або бути безпосередньо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам.

У разі виникнення обставин, що порушують вимоги частини першої цієї статті, відповідні особи, близькі їм особи вживають заходів щодо усунення таких обставин у п'ятнадцятиденний строк. Якщо у зазначений строк ці обставини добровільно ними не усунуто, відповідні особи або близькі їм особи в місяч-

ний строк з дня виникнення обставин підлягають переведенню в установленому порядку на іншу посаду, що виключає безпосереднє підпорядкування.

У разі неможливості такого переведення особа, яка перебуває в підпорядкуванні, підлягає звільненню із займаної посади або із служби.

Співробітнику Служби безпеки України забороняється брати участь у роботі колегіальних органів під час розгляду питань щодо призначення на посаду близьких йому осіб та в будь-який інший спосіб впливати на прийняття такого рішення.

Примітка. Терміни «безпосереднє підпорядкування» і «близька особа» вживаються у значеннях, наведених у Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції».

(Закон доповнено статтею 19² згідно із
Законом України від 17.05.2012 р. N 4711-VI)

Стаття 20. Військовослужбовці Служби безпеки України

Умови і порядок виконання своїх обов'язків співробітниками — військовослужбовцями Служби безпеки України визначаються укладеним договором (контрактом). На них, а також на військовослужбовців строкової служби поширюється порядок проходження військової служби у Збройних Силах України, визначений законодавством. Військовослужбовці Служби безпеки України приймають Військову присягу на вірність народу України.

Військовослужбовці Служби безпеки України мають право на носіння військової форми одягу із знаками розрізнення, зразки яких затверджуються відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Військовослужбовцям Служби безпеки України видається службове посвідчення, зразок якого затверджується Головою Служби безпеки України.

(частина друга статті 20 у редакції
Закону України від 01.07.2015 р. N 567-VIII)

Використання військових звань, відзнак, форми одягу і службового посвідчення військовослужбовців Служби безпеки України іншими особами тягне за собою встановлену законодавством відповідальність.

Стаття 21. Правове регулювання трудових відносин працівників Служби безпеки України

Трудові відносини працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, регулюються законодавством України про працю.

Стаття 22. Підготовка спеціалістів для Служби безпеки України

Підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації спеціалістів для Служби безпеки України здійснюється відповідно до Закону України «Про освіту» та інших актів законодавства.

Для забезпечення професійної освіти кадрів Служба безпеки України створює відповідні навчальні заклади.

Стаття 23. Запас Служби безпеки України

У запас Служби безпеки України зараховуються громадяни України, які виступили установлені строки служби і звільнені зі служби у Службі безпеки України, придатні за станом здоров'я до проходження військової служби в мирний або воєнний час і які не досягли граничного віку перебування в запасі.

Зазначені особи перебувають на військовому обліку в Центральному управлінні та регіональних органах Служби безпеки України і залучаються до проведення навчальних зборів у визначеному законодавством порядку.

(стаття 23 у редакції Закону
України від 11.05.2007 р. N 1014-V)

Розділ IV ПОВНОВАЖЕННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 24. Обов'язки Служби безпеки України

Служба безпеки України відповідно до своїх основних завдань зобов'язана:

1) здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України;

(пункт 1 статті 24 із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 07.03.2002 р. N 3111-III)

1¹) пункт 1¹ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 1¹ згідно із
Законом України від 07.03.2002 р. N 3111-III,
пункт 1¹ статті 24 виключено згідно із
Законом України від 15.12.2005 р. N 3200-IV)

2) здійснювати заходи контррозвідального забезпечення дипломатичних представництв, консульських та інших державних установ, а також заходи, пов'язані з охороною державних інтересів у сфері зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної діяльності, безпекою громадян України за кордоном;

3) виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування; розшукувати осіб, які переходять у зв'язку із вчиненням зазначених кримінальних правопорушень;

(пункт 3 статті 24 у редакції Закону України від 13.04.2012 р. N 4652-VI)

4) здійснювати контррозвідальні заходи з метою попередження, виявлення, припинення і розкриття будь-яких форм розвідально-підривної діяльності проти України;

5) забезпечувати захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності України від протиправних посягань з боку окремих осіб та їх об'єднань;

6) здійснювати контррозвідальне забезпечення оборонного комплексу, Збройних Сил України, інших військових формувань, дислокованих на території України, енергетики, транспорту, зв'язку, а також важливих об'єктів інших галузей господарства;

7) брати участь у розробці і здійсненні відповідно до Закону України «Про державну таємницю» та інших актів законодавства заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці та здійснення контролю за додержанням порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв, що містять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідальної діяльності, у сфері оборони країни, сприяти у порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України;

(пункт 7 статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законами України від 11.05.2004 р. N 1703-IV, від 27.03.2014 р. N 1170-VII)

7¹) пункт 7¹ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7¹ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7¹ статті 24 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII)

згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII,
виключено згідно із Законом
України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7²) пункт 7² статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7² згідно із
Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII,
пункт 7² статті 24 втратив чинність у зв'язку з
втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII
згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII,
виключено згідно із Законом
України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7³) пункт 7³ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7³ згідно із
Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII,
пункт 7³ статті 24 втратив чинність у зв'язку з
втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII
згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII,
виключено згідно із Законом
України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7⁴) пункт 7⁴ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7⁴ згідно із
Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII,
пункт 7⁴ статті 24 втратив чинність у зв'язку з
втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII
згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII,
виключено згідно із Законом
України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7⁵) пункт 7⁵ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7⁵ згідно із
Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII,
пункт 7⁵ статті 24 втратив чинність у зв'язку з
втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII
згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII,
виключено згідно із Законом
України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7⁶) пункт 7⁶ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7⁶ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7⁶ статті 24 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7⁷) пункт 7⁷ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7⁷ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7⁷ статті 24 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7⁸) пункт 7⁸ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7⁸ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7⁸ статті 24 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7⁹) пункт 7⁹ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7⁹ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7⁹ статті 24 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7¹⁰) пункт 7¹⁰ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7¹⁰ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7¹⁰ статті 24 втратив чинність у зв'язку з

втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7¹¹) пункт 7¹¹ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7¹¹ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7¹¹ статті 24 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7¹²) пункт 7¹² статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7¹² згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7¹² статті 24 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7¹³) пункт 7¹³ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7¹³ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7¹³ статті 24 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7¹⁴) пункт 7¹⁴ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7¹⁴ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7¹⁴ статті 24 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7¹⁵) пункт 7¹⁵ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7¹⁵ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7¹⁵ статті 24 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7¹⁶) пункт 7¹⁶ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7¹⁶ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7¹⁶ статті 24 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7¹⁷) пункт 7¹⁷ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7¹⁷ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7¹⁷ статті 24 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

7¹⁸) пункт 7¹⁸ статті 24 виключено

(статтю 24 доповнено пунктом 7¹⁸ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 7¹⁸ статті 24 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

8) здійснювати відповідно до законодавства профілактику правопорушень у сфері державної безпеки;

9) у межах визначеної законодавством компетенції забезпечувати захист особистої безпеки громадян і осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві,

у разі надходження від них, членів їх сімей та близьких родичів заяви, звернення керівника відповідного державного органу чи отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну; брати участь у реабілітації і поновленні прав незаконно репресованих осіб;

(пункт 9 статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 13.01.2000 р. N 1381-XIV)

10) сприяти Державній прикордонній службі України в охороні державного кордону України;

(пункт 10 статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 03.04.2003 р. N 662-IV)

11) сприяти забезпеченню режиму воєнного та надзвичайного стану в разі їх оголошення, а також ліквідації наслідків стихійного лиха, значних аварій, катастроф, епідемій, епізоотій та інших надзвичайних ситуацій;

12) подавати наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам Національної поліції, іншим правоохоронним органам у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень;

(пункт 12 статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законами України від 13.04.2012 р. N 4652-VI, від 23.12.2015 р. N 901-VIII)

13) брати участь у розробці заходів і вирішенні питань, що стосуються в'їзду в Україну та виїзду за кордон, перебування на її території іноземців та осіб без громадянства, прикордонного режиму і митних правил, приймати рішення про заборону в'їзду в Україну іноземцю або особі без громадянства, про скорочення строку тимчасового перебування іноземця та особи без громадянства на території України, про примусове повернення іноземця або особи без громадянства в країну походження або третю країну;

(пункт 13 статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 16.10.2012 р. N 5453-VI)

14) пункт 14 частини першої статті 24 виключено

(пункт 14 статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 11.05.2004 р. N 1703-IV, виключено згідно із Законом України від 23.02.2006 р. N 3475-IV)

15) проводити наукові дослідження і дослідно-конструкторські роботи, впроваджувати їх результати в практику діяльності Служби безпеки України;

16) виконувати за дорученням Верховної Ради України або Президента України інші завдання, безпосередньо спрямовані на забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави;

(пункт 16 статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-VI, зміни, внесені Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-VI, втратили чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-VI згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 763-VII)

17) брати участь у розробленні та здійсненні заходів щодо фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, а також у проведенні спеціальної перевірки щодо допуску до особливих робіт;

(статтю 24 доповнено пунктом 17 згідно із Законом України від 15.05.2003 р. N 747-IV)

18) забезпечувати внесення відомостей до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та підтримання таких відомостей в актуальному стані у межах, визначених законодавством.

(статтю 24 доповнено пунктом 18 згідно із Законом України від 12.07.2018 р. N 2505-VIII)

Стаття 25. Права Служби безпеки України

Службі безпеки України, її органам і співробітникам для виконання покладених на них обов'язків надається право:

1) вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень Служби безпеки України, перевіряти у зв'язку з цим документи, які посвідчують їх особу, а також проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховання речових доказів злочинної діяльності;

2) подавати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки, у тому числі із забезпечення охорони державної таємниці;

(пункт 2 частини першої статті 25 у редакції Закону України від 11.05.2004 р. N 1703-IV)

2¹) пункт 2¹ частини першої статті 25 виключено

(частину першу статті 25 доповнено пунктом 2¹ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 2¹ частини першої статті 25 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

2²) пункт 2² частини першої статті 25 виключено

(частину першу статті 25 доповнено пунктом 2² згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 2² частини першої статті 25 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

2³) пункт 2³ частини першої статті 25 виключено

(частину першу статті 25 доповнено пунктом 2³ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 2³ частини першої статті 25 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

2⁴) пункт 2⁴ частини першої статті 25 виключено

(частину першу статті 25 доповнено пунктом 2⁴ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 2⁴ частини першої статті 25 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII, виключено згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

2⁵) пункт 2⁵ частини першої статті 25 виключено

(частину першу статті 25 доповнено пунктом 2⁵ згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII, пункт 2⁵ частини першої статті 25 втратив чинність у зв'язку з

втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII
згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII,
виключено згідно із Законом
України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

2⁶) пункт 2⁶ частини першої статті 25 виключено

(частину першу статті 25 доповнено пунктом 2⁶
згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII,
пункт 2⁶ частини першої статті 25 втратив чинність у зв'язку з
втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII
згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII,
виключено згідно із Законом
України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

2⁷) пункт 2⁷ частини першої статті 25 виключено

(частину першу статті 25 доповнено пунктом 2⁷
згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII,
пункт 2⁷ частини першої статті 25 втратив чинність у зв'язку з
втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII
згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII,
виключено згідно із Законом
України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

2⁸) пункт 2⁸ частини першої статті 25 виключено

(частину першу статті 25 доповнено пунктом 2⁸
згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII,
пункт 2⁸ частини першої статті 25 втратив чинність у зв'язку з
втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII
згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII,
виключено згідно із Законом
України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

2⁹) пункт 2⁹ частини першої статті 25 виключено

(частину першу статті 25 доповнено пунктом 2⁹
згідно із Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII,
пункт 2⁹ частини першої статті 25 втратив чинність у зв'язку з
втратою чинності Законом України від 16.01.2014 р. N 721-VII
згідно із Законом України від 28.01.2014 р. N 732-VII,
виключено згідно із Законом
України від 23.02.2014 р. N 767-VII)

3) одержувати на письмовий запит керівника відповідного органу Служби безпеки України від міністерств, державних комітетів, інших відомств, підприємств, установ, організацій, військових частин, громадян та їх об'єднань дані і відомості, необхідні для забезпечення державної безпеки України, а також користуватись з цією метою службовою документацією і звітністю. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність». Отримання від Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України та депозитарних установ інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів, здійснюється в порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про депозитарну систему України»;

(пункт 3 статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законами України від 10.01.2002 р. N 2922-III, від 06.07.2012 р. N 5178-VI)

4) входити у порядку, погодженому з адміністрацією підприємств, установ та організацій і командуванням військових частин, на їх територію і в службові приміщення;

4¹) складати протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції Служби безпеки України, проводити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення;

(частину першу статті 25 доповнено пунктом 4¹ згідно із Законом України від 11.05.2004 р. N 1703-IV)

5) пункт 5 статті 25 виключено

(згідно із Законом України від 06.02.2003 р. N 488-IV)

6) використовувати з наступним відшкодуванням витрат та збитків транспортні засоби, які належать підприємствам, установам і організаціям, військовим частинам і громадянам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав і організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, припинення злочинів, переслідування та затримання осіб, які підозрюються в їх вчиненні, доставки до лікувальних установ осіб, що потребують термінової медичної допомоги;

7) виключно при безпосередньому припиненні злочинів, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, переслідуванні осіб, що підозрюються у їх вчиненні, заходити в жилі, службові,

виробничі та інші приміщення, на території і земельні ділянки та оглядати їх в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України;

(пункт 7 частини першої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 13.04.2012 р. N 4652-VI)

8) проводити гласні і негласні оперативні заходи у порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»;

9) здійснювати співробітництво з громадянами України та іншими особами, в тому числі на договірних засадах, дотримуючись при цьому умов добровільності і конфіденційності цих відносин;

10) користуватися на договірних засадах службовими приміщеннями підприємств, установ, організацій, військових частин, а також жилими та іншими приміщеннями громадян;

11) направляти військовослужбовців Служби безпеки України для роботи на штатних посадах в інших установах, підприємствах і організаціях на час виконання конкретних завдань в інтересах контррозвідки, боротьби з корупцією та організованою злочинною діяльністю; в окремих випадках у порядку, визначеному колегією Служби безпеки України, допускається направлення на роботу таких військовослужбовців в установи, підприємства і організації за ініціативою їх керівників;

(пункт 11 частини першої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 15.12.2005 р. N 3200-IV)

12) в інтересах контррозвідки і оперативно-розшукової діяльності створювати інформаційні системи та вести оперативний облік в обсязі і порядку, що визначаються завданнями, покладеними на Службу безпеки України цим Законом;

(пункт 12 частини першої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 15.12.2005 р. N 3200-IV)

13) морально і матеріально заохочувати співробітників Служби безпеки України та інших осіб за заслуги по забезпеченню державної безпеки; представляти їх у встановленому порядку до державних нагород;

14) позачергово придбавати квитки на всі види транспорту незалежно від наявності місць і поселятися в готелях при пред'явленні посвідчення про відрадження;

15) безплатного проїзду всіма видами міського пасажирського транспорту загального користування (крім таксі), залізничного та водного транспорту приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів, а також попутним транспортом;

16) видавати у разі наявності небезпеки для життя і здоров'я особам, взятим під захист, відповідно до чинного законодавства зброю, спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку.

(статтю 25 доповнено пунктом 16 згідно із
Законом України від 13.01.2000 р. N 1381-XIV)

У разі проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності Служба безпеки України, її органи і співробітники мають також право:

1) одержувати в установленому законом порядку на письмову вимогу керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України від органів доходів і зборів, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форми власності) інформацію і документи про операції, стан рахунків і руху коштів на них за конкретний проміжок часу (з розшифруванням сум, дати призначення та контрагента платежу), вклади, внутрішньо-та зовнішньоекономічні угоди, а також завірені копії документів, на підставі яких було відкрито рахунок конкретної юридичної або фізичної особи. Отримання від банків відомості, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність». Документи та інформація повинні бути подані негайно, а якщо це неможливо — не пізніше як протягом 10 діб;

(пункт 1 частини другої статті 25 із змінами, внесеними
згідно із Законом України від 04.07.2013 р. N 406-VII)

2) залучати в установленому законодавством порядку до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій контрольних і фінансових органів;

3) одержувати в установленому законодавством порядку за письмовими запитами керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та банків даних, створюваних Верховним Судом України, Генеральною прокуратурою України, Національним банком України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування України;

4) подавати за матеріалами оперативно-розшукової діяльності до суду заяви про скасування реєстрації і припинення діяльності суб'єктів підприємництва, а також за наявності підстав, передбачених законом, подавати до суду позови про визнання недійсними угод у порядку, встановленому законодавством України;

5) входити за письмовим розпорядженням керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України за службовими посвідченнями на терито-

рію, у приміщення, склади та сховища підприємств, організацій і установ (крім іноземних дипломатичних представництв) незалежно від форми власності, на пункти пропуску через державний кордон та митниць, а також у виробничі приміщення громадян, які займаються підприємницькою діяльністю;

б) за постановою слідчого та з санкції відповідного прокурора по нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, а у невідкладних випадках — з наступним повідомленням прокурора протягом доби в разі загрози знищення, приховування або втрати предметів чи документів, які можуть бути використані в розкритті та розслідуванні злочинної діяльності, на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, а також вилучати предмети і документи в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України;

(пункт 6 частини другої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 13.04.2012 р. N 4652-VI)
(статтю 25 доповнено частиною другою згідно із Законом України від 19.06.2003 р. N 965-IV)

7) ініціювати згідно із законом питання накладення на невизначений строк арешту на активи, що пов'язані з фінансуванням тероризму та стосуються фінансових операцій, зупинених відповідно до рішення, прийнятого на підставі резолюцій Ради Безпеки ООН, зняття арешту з таких активів та надання доступу до них за зверненням особи, яка може документально підтвердити потреби в покритті основних та надзвичайних витрат.

(частину другу статті 25 доповнено пунктом 7 згідно із Законом України від 21.04.2011 р. N 3266-VI)
Частину третю статті 25 виключено
(статтю 25 доповнено частиною третьою згідно із Законом України від 19.06.2003 р. N 965-IV, частину третю статті 25 виключено згідно із Законом України від 13.04.2012 р. N 4652-VI)

Стаття 26. Підстави і порядок застосування зброї та спеціальних засобів

Військовослужбовці Служби безпеки України мають право зберігати, носити, використовувати і застосовувати зброю та спеціальні засоби на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію», військовими статутами Збройних Сил України та іншими актами законодавства.

(стаття 26 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 02.07.2015 р. N 580-VIII)

Розділ V
СОЦІАЛЬНИЙ І ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
І ПРАЦІВНИКІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 27. Соціальний і правовий захист військовослужбовців
і працівників Служби безпеки України

Держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців і працівників Служби безпеки України.

Військовослужбовці Служби безпеки України користуються політичними, соціально-економічними та особистими правами і свободами, а також пільгами відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», цього Закону, інших актів законодавства.

Право на пільги зберігається за військовослужбовцями Служби безпеки України, яких звільнено зі служби за віком, через хворобу або за вислугою років.

Соціальний захист працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, забезпечується на загальних підставах відповідно до законодавства про працю.

Стаття 28. Правові гарантії захисту військовослужбовців
Служби безпеки України та громадян, які беруть участь
у забезпеченні державної безпеки

Військовослужбовці Служби безпеки України при виконанні покладених на них обов'язків є представниками влади, діють від імені держави і перебувають під її захистом. Недоторканність їх особи, їх честь і гідність охороняються законодавством.

Близькі родичі військовослужбовців Служби безпеки України також підлягають державному захисту. Правопорушення щодо близьких родичів військовослужбовців Служби безпеки України, вчинені у зв'язку з виконанням покладених на цих військовослужбовців обов'язків, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом.

(частина друга статті 28 у редакції Закону
України від 13.01.2000 р. N 1381-XIV)

Під захистом держави знаходяться особи, які допомагають і сприяють Службі безпеки України, а також пенсіонери Служби безпеки України.

Особам, які допомагають і сприяють Службі безпеки України, гарантується конфіденційність відносин. Розголошення даних про такі відносини, інші правопорушення щодо цих громадян та членів їх родин, які здійснюються у

зв'язку з їх діяльністю по забезпеченню державної безпеки, тягнуть за собою встановлену законодавством відповідальність.

Працівники Служби безпеки України в разі залучення їх до заходів щодо забезпечення державної безпеки, не пов'язаних безпосередньо з їх функціональними обов'язками, користуються правами, які надаються військовослужбовцям Служби безпеки України пунктами 1, 4, 6 і 7 статті 25 цього Закону. У цих випадках на них поширюються гарантії правового захисту, встановлені для військовослужбовців Служби безпеки України.

Не допускається розголошення факту належності співробітників Служби безпеки України до її оперативних підрозділів.

Стаття 29. Виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців Служби безпеки України і громадян, залучених до заходів щодо забезпечення державної безпеки, та компенсація заподіяння збитків їх майну

(назва статті 29 у редакції Закону
України від 03.11.2006 р. N 328-V,
із змінами, внесеними згідно із
Законом України від 04.07.2012 р. N 5040-VI)

Виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовця Служби безпеки України здійснюється в порядку та на умовах, визначених Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

(частина друга статті 29 у редакції
Закону України від 03.11.2006 р. N 328-V,
частину першу і другу статті 29 замінено однією частиною
згідно із Законом України від 04.07.2012 р. N 5040-VI,
у зв'язку з цим частини третю і четверту
вважати відповідно частинами другою і третьою)

Збитки, завдані майну військовослужбовця Служби безпеки України або членам його родини у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків, компенсуються йому, а в разі його загибелі — членам сім'ї у повному обсязі за рахунок коштів державного бюджету.

Положення цієї статті поширюються на працівників Служби безпеки України та осіб, залучених до заходів щодо забезпечення державної безпеки, а також на пенсіонерів Служби безпеки України.

Стаття 30. Грошове забезпечення військовослужбовців та оплата праці працівників Служби безпеки України

(назва статті 30 у редакції Закону України від 03.11.2006 р. N 328-V)

Форми та розміри грошового забезпечення військовослужбовців Служби безпеки України встановлюються законодавством і повинні забезпечувати достатні матеріальні умови для комплектування Служби безпеки України якісним складом військовослужбовців, враховувати характер, умови роботи, стимулювати досягнення високих результатів у службовій діяльності.

(частина перша статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 03.11.2006 р. N 328-V)
Умови та оплата праці працівників Служби безпеки України визначаються Кабінетом Міністрів України.
(статтю 30 доповнено частиною другою згідно із Законом України від 03.11.2006 р. N 328-V)
(дію статті 30 зупинено на 2007 рік згідно із Законом України від 19.12.2006 р. N 489-V)

(зупинення дії статті 30 на 2007 рік, передбачене пунктом 45 статті 71 Закону України від 19.12.2006 р. N 489-V, визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 09.07.2007 р. N 6-рп/2007)

Розділ VI КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 31. Контроль Верховної Ради України за діяльністю Служби безпеки України

Постійний контроль за діяльністю Служби безпеки України, дотриманням нею законодавства здійснюється Комісією Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки.

Голова Служби безпеки України регулярно інформує Верховну Раду України, Президію Верховної Ради України та Комісію Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки про діяльність Служби безпеки України,

стан державної безпеки, дотримання чинного законодавства, забезпечення прав і свобод людини та з інших питань.

Служба безпеки України у порядку, встановленому законодавством, зобов'язана відповідати на запити постійних і тимчасових комісій Верховної Ради України та народних депутатів України.

Голова Служби безпеки України щорічно подає Верховній Раді України звіт про діяльність Служби безпеки України.

(стаття 31 у редакції Закону
України від 07.10.2010 р. N 2592-VI,
дію попередньої редакції статті 31 відновлено у зв'язку з
втратою чинності Законом України від 07.10.2010 р. N 2592-VI
згідно із Законом України від 23.02.2014 р. N 763-VII)

Стаття 32. Контроль Президента України за діяльністю Служби безпеки України

Контроль за діяльністю Служби безпеки України здійснюється Президентом України та уповноваженими ним державними органами.

Постійний контроль за дотриманням конституційних прав громадян і законодавства в оперативно-розшуковій діяльності та діяльності у сфері охорони державної таємниці органів і підрозділів Служби безпеки України, а також контроль за відповідністю виданих Службою безпеки України положень, наказів, розпоряджень, інструкцій і вказівок Конституції і законам України здійснюється спеціально призначеними Президентом України посадовими особами. Повноваження цих посадових осіб та правові гарантії їх діяльності визначаються Положенням, яке затверджується Президентом України.

(частина друга статті 32 із змінами, внесеними
згідно із Законом України від 11.05.2004 р. N 1703-IV)

Служба безпеки України регулярно у порядку, визначеному Президентом України, інформує Президента України, членів Ради національної безпеки України і посадових осіб, спеціально призначених Президентом України, з основних питань своєї діяльності, про випадки порушення законодавства, а також на їх вимогу подає інші необхідні відомості.

Голова Служби безпеки України щорічно подає Президенту України письмовий звіт про діяльність Служби безпеки України.

Голова Служби безпеки України несе персональну відповідальність за своєчасність, об'єктивність і повноту поданої інформації.

Стаття 33. Контроль за адміністративно-господарською і фінансовою діяльністю Служби безпеки України

Контроль за адміністративно-господарською і фінансовою діяльністю Служби безпеки України здійснюється у порядку, визначеному Президентом України.

Стаття 34. Нагляд за додержанням законів

Нагляд за додержанням законів підрозділами Служби безпеки України, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, а також при виконанні судових рішень у кримінальних справах та при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, здійснюється прокурором.

(стаття 34 у редакції Закону
України від 14.10.2014 р. N 1697-VII)

Розділ VII

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття 35. Відповідальність співробітників Служби безпеки України

Співробітники Служби безпеки України самостійно приймають рішення в межах своїх повноважень. Вони повинні відмовитись від виконання будь-яких наказів, розпоряджень або вказівок, які суперечать чинному законодавству. За протиправні дії та бездіяльність вони несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Співробітники Служби безпеки України, які виконують свої обов'язки відповідно до наданих законодавством повноважень і в рамках Закону, не несуть відповідальності за завдані майнові збитки.

Такі збитки відповідно до законодавства компенсуються за рахунок державного бюджету Службою безпеки України.

Стаття 36. Відповідальність за неправомірні дії, що перешкоджають реалізації повноважень Служби безпеки України

Законні вимоги співробітників Служби безпеки України при виконанні ними службових обов'язків є обов'язковими для громадян і посадових осіб.

Непокора або опір законним вимогам співробітників Служби безпеки України, неправомірне втручання в їх законну діяльність тягнуть за собою відповідальність, передбачену законодавством.

Президент України

Л. КРАВЧУК

м. Київ

25 березня 1992 року

№ 2229-ХІІ

Навчальне видання

П. М. Лісовський

С. А. Подоляка

Ю. П. Лісовська

СПЕЦСЛУЖБИ ДЕРЖАВ СВІТУ: ЕНТРОПІЯ, БАЛІСТИКА, ЛОГІСТИКА

Навчальний посібник

Керівник видавничих проектів: Ястребов А.О.

Друкується в авторській редакції

Дизайн обкладинки: Тишківська Н.М.

Комп'ютерна верстка: Тишківська Н.М.

Підписано до друку 24.04.2019 р.

Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman.

Умовн. друк. аркушів — 10,94.

Обл.-вид. аркушів — 11,06.

Тираж 200 прим.

ТОВ «Видавничий дім «КОНДОР»

Свідоцтво серія ДК № 5352 від 23.05.2017 р.

03067, м. Київ, вул. Гарматна, 29/31

тел./факс (044) 408-76-17, 408-76-25

www.condor-books.com.ua